

ЗЛОЧИНИ ЧЕТНИКА

СРБИН УБИЈА СРБИНА

Четнички одреди под командом Драже Михаиловића првих устаничких дана 1941. почели су да убијају припаднике НОП-а. Прва њихова жртва на чачанском подручју био је Војислав Пајић, заменик комесара Драгачевске чете Чачанског НОП „Др Драгиша Мишовић”. Њега је на свиреп начин усмртио Милутин Јанковић, на месту Руји између Дучаловића и Негришора.

Нешто касније, када је дошло до сукоба између два устаничка покрета, масовно су се дешавала појединачна убиства, да би се и пре пада слободне територије то проширило на масовна убиства. Најпре у Брајићима, а затим на Венцу у селу Лиси. И док је Врховни штаб партизанских одреда чинио све да се таква убиства обуставе и заробљене четнике пуштао кућама, четници су заробљене партизане делом сами убијали и највећи број њих испоручивали Немцима и за њих добијали муницију у друго наоружање ради вођења борбе против партизана.

По продору Немаца на слободну територију и њеног заузимања четници Драже Михаиловића постају главни савезници Немаца у уништењу партизанских бораца. Они су у односу на окупаторске јединице имали повољност због тога што су по селима хватали борце растурених партизанских одреда. У селима су организовали затворе, одакле су похватане партизане испоручивали окупаторским јединицама. Међутим, они се тиме нису задовољили, већ су почели масовна убиства, појединачна и групна. Почели су на Орловику у Доњој Трепчи 1. децембра 1941. године, где су стрељали 12 бораца. Два дана касније у Мојсињу је стрељано 36 бораца, у Рошцима 5. децембра опет 10 бораца, а у ноћи између 6. и 7. децембра у Трбушанима злочинац Жарко Боришић стрељао је девет земљака. Таква масовна стрељања четници врше у каснијим годинама у Ракови, Доњој Горевници и у селима са десне стране Мораве. Првих дана су убијали партизане и присталице НОП, касније су уништавали њихове породице и њихове симпатизере, који оружје нису поседовали.

Сумирањем резултата тог злочиначког деловања, дошло се до података да су четници на чачанском подручју од 1941. до 1945. године ватреним оружјем и клањем усмртили 538 особа. Међу њима су 102 Напоменимо да је од укупно убијених 207 особа усмрћено клањем.

Од тог броја:

- Драгачеваца - 124 особе (међу њима су 24 ЖБНСК6 особе);

клањем је усмрћено 44 особе.

- Љубићана - 121 особа (међу којима 15 женских); клањем је усмрћена 31 особа.

- Таковаца - 120 особа (међу којима 28 женских); клањем је усмрћено 28 особа.

- Трнаваца - 131 особа (међу којима је 21 женска); клањем је усмрћена 81 особа.

- Чачана - 42 особе (међу којима је 19 женских); клањем је усмрћено 23 особе.

Поред њих, четници су у Брајићима убили и заклали 23 партизанска борца. То је група санитетског особља, која је из Београда кренула на слободну територију западне Србије и група бораца из Колубарског НОП одреда.

Такође, на Венцу у Лиси је усмрћено 16 бораца Копаоничког НОП одреда. Када се и ови убијени додају претходној цифри, долази се до података да су четници само ватреним оружјем и клањем на чачанском подручју усмртили 577 бораца и њихових симпатизера. Међутим, овај број није коначан, јер смо ми овде приказали само жртве четника које су убијене ватреним оружјем и клањем. Поред ове врсте убијања, многи су животе изгубили убијањем батинама, или су умирали касније од тортуре које су над њима вршене, а таквих је велики број. Ту је доста бораца који су на територији чачанског подручја убијени из других НОП одреда, нарочито 1941. године када су се ти одреди повлачили преко ове територије.

Карактеристично је за овај покрет, који је означен као злочиначки, што је његова Врховна команда (која је радила под окриљем руководства Владе у Лондону), утврдила да се усмрћење људи обавља клањем, што ни један покрет, или држава у свету нису учинили. У том циљу уведено је и фамозно слово „3", којим су означени они које је требало заклати. Ту је и одлука о формирању „цриих тројки", које су имале задатак да егзекуцију

над лицима која су стављана под слово „3" обаве клањем. „Црне тројке", о којима је одлуку донео лично Дража Михаиловић, извршиле су хиљаде злочина. Оно што чини потпуну слику о тим злочинима једсте да они своје жртве пре убијања, или клања, подвргавају најтежим мучењима. У томе су примењивали разне методе. Поред батињања, ломљене су им кости, руке, прсти и ноге, секли су им поједине делове тела (уши, језике, носеве, полне органе), вадили су им очи. По завршеном послу најчешће су вадили гркљане, које су носили својим претпостављеним као доказ о извршеном задатку. Мало је било жртава над којима није извршена оваква тортура пре усмрћења. Такво мучење на својим жртвама у Србији је вршено само у Специјалној полицији, а код других војних структура - жандарма, љотићеваца и недеићеваца, укључујући и окупаторске јединице, које су масовно убијале људе - тога није било. Немци су у неким случајевима гледајући оваква мучења говорили: „Ако су криви, убијте их! Што их тако мучите?"

Свака од 577 четничких жртава чија се имена налазе у овој публикацији имају трагичну судбину, која се по мучењима разликује од друге. Читалац ће овде видети како је клањем уморена мајка која је ускоро радовала своје новорођенчету, како су злочинци тражили од мајке којој су повели два сина на стрељање да јој једног сина остави, али да она одлучи кога да оставе, а кога да стрељају. Али, на такво исто искушење су ставили и једног старца чије су синове извели на стрељање. Упознаће читалац и то како су жртве, да би му изнудили признање, вешали о дрво и живе дерали.

Трагика је тих збивања што сви злочини нису извршавани самоиницијативно - од оних који су то чинили. Све је то рађено по налогу Врховне четничке команде и надређених команданата, који су, опет, радили по добијеним инструкцијама. Постоји на стотине писама, телеграма и радиограма које је Михаиловић слао својим подчињеним тражећи да се комунистички покрет уништи. При том он је инсистирао да се ликвидирају комунисти и сви њихови помагачи и присталице.

У распису „Свим Србима" од 16. јануара 1943. године Михаиловић наређује својим подчињеним:

„Те злотворе и крвнике нашег народа уништавајте без милости. Они нам ометају слободне руке према непријатељима. Они ИСЈО као љотићевци подједнако служе Немцима. Без милости их

уништавајте... Сви команданти су ми одговорни за своје реоне да су чисти од ових мангупа и пробиствета које воде странци Тито и Моша Пијаде..."⁸⁵

Радиограмом од 7. новембра 1943. године Михаиловић наређује својим командантима:

„Наређујем... сви Срби на окуп у заједничкој борби против најопаснијег нашег непријатеља - комуниета.

У свим крајевима преузети најенергичније ударце на комунисте, где год се затекну, јер то је највеће зло у нашој средини. Ударе вршити ноћу, изненада... Нападајте их по тројкама на путевима и свугде где год можете - у леђа. Нападајте их док се боре против окупатора. Акција против комуниста почиње одмах. Савезници нам овај став одобравају..."⁸⁶

На многе извештаје својих команданата о покољима које су вршиле њихове јединице на својим теренима Михаиловић је својеручно стављао оцене: „Тако треба“, „Одличан рад“. Значи сви злочини су вршени синхронизовано, од више ка нижим командама.

ДРАГАЧЕВЦИ

Злочини четника над припадницима НОП-а и невиним грађанима у Драгачеву почели су убиством Војислава Пајића 22. септембра 1941. на месту Руји између Дучаловића и Негришора, где је крвави пир приредио злочинац Милутин Јанковић. Настављена су масовна убиства на Венцу и Лиси у новембру 1941. године под командом четничког штаба „Сложна браћа“, на чијем су челу били злочинци „војводе“ Милоје Мојсиловић, „војвода“ Јаворски Божидар Ћосовић и „војвода“ Ђуро Смедеревац. Уништавањем слободне територије, терор и убиства узимају велике размере. У свим већим местима у Драгачеву су формиран четнички затвори, који постају права мучилишта заробљених партизана и њихових присталица. Ту се дешавају и први злочини, јер мучење затвореника поприма велике размере. Касније, формирањем „црних тројки“, усмрћење људи почиње да се врши клањем, једним од најбестијалнијег начина усмрћења, што је за цивилизовани свет највећа срамота. Сигурно је међу злочинцима највећи био војвода Милутин Јанковић из Дљина. Око себе је прикупио људски олош, па, куда су год пролазили, са собом су сејали смрт невиних грађана.

Поред појединачних стрељања и клања, Јанковић је за собом оставио неколико масовних убустава или клања у априлу 1943. године. После његовог излета у долину Лима у борбу са партизанима, где је претрпео неуспех, јер му је већина војске побегла са положаја и вратила се кући, он у повратку у доњем Драгачеву ликвидира 11 бивших партизана, који су се налазили код својих кућа. У јулу те године на подручју Гуче његове „црне тројке“ заклале су осам грађана. Иначе, за све време рата „црне тројке“ су крстариле Драгачевом и сејале смрт.

У време ратних година на подручју Драгачева четници су стрељањем и клањем усмртили 140 особа. Овај број је већи, јер је доста грађана умирало пошто су претучени моткама или на други начин усмрћени. Од 140 усмрћених 124 су грађани Драгачева, док је 16 стрељано на Венцу у Лиси, где су доведени са стране. Напоменимо и то да је од 124 усмрћених 24 особе женског пола и да је њих 44 заклано.

По усмрћењу људи нису злочинци имали самоласти и онда када је из једне породице у смрт слато више њених чланова. Четници су стрељали или заклали браћу Прелиће - Рада и Младена из Гуче, браћу Тодоровиће - Љубишу и Обрада из Вирова, оца и сина Ружиће - Миладина и Сретена из Гуче, оца и сина Томашевиће - Тимотија и Душана из Доње Краварице (убијени једног дана), браћу Радичевиће - Милутина и Пауна из Каоне (убијени једног дана), сестре Раковић - Милицу и Марију из Гуче...

Главни актери у извршењу ових злочина били су, пре свих, војвода Милутин Јанковић, Дачо Симовић, Милоје Мојсиловић и њихови подчињени Новица Цогољевић (Губеревци), Сретен Ковачевић (Дучаловићи), Ратко Ковачевић (Дучаловићи), Божидар Обреновић (Негришори), Симо Драмлић (Гуча), Драган Станисављевић-Торо (родом из Рајца), Мио-

Четничка зверства у околини Чачка

драг Шолајић (свештеник, Горачићи), Милан Миливојевић ((Лиса), Мито Ћебић (Дљин), Милош Чопица (Гуча), Добривоје Вукајловић-Калуша (Губеревци), Слободан Драговић (Рогача), Михаило Николић (Бели Камен), Милутин Лазаревић-Жућо (Крстац), Радисав Николић (Лисице), Милоје Вукашиновић (Крстац), Александар Вујовић (Лисице), Бранислав Пантелић (Лучани)...⁸⁷

ВЕНАЦ У ЛИСИ МУЧИЛИШТЕ И СТРАТИШТЕ БОРАЦА НОП-а

После сукоба партизана и четника који су почели почетком новембра 1941. године и пораза четника на Чачку, четнички војвода Милоје Мојсиловић, Божо Ћосић (Јаворски) и Ђуро Смедеревац на Венцу у Лиси створили су јако упориште, одакле су по селима под својој доминацијом вршили терор, пљачку у убиство припадника НОП-а. На Венцу у Лиси су створени затвор у коме су мучили и убијали заробљене партизане. Венац је постао прво губилиште и мучилиште за заробљене партизанске борце. Прва већа група партизана је овде доведена после борбе са партизанима која је вођена 18. новембра 1941. године у Каони. У њој је било 16 заробљених партизана. Били су то борци Рударске чете

Венац, 27. септембра 2007.

Копачничког НОП одреда. Сутрадан, 19. новембра, група је изведена на стрељање. Тада су са стрелишта два партизана успела да побегну, па је њих 14 стрељано:

СВЕТОЗАР АНДРЕЈЕВИЋ, лимар из Призрена.

ЉУВО ЈАНКОВИЋ, земљорадник из Јарчујака, Краљево.

ЂОРЂЕ МИЉОЈЕВИЋ, земљорадник из Косовске Митровице.

ИЈИЈА БОРЈАН, земљорадник, П. Поље, Кореница.

ИЈШЈА ВУКОВИЋ, земљорадник из Коморана.

АЛЕКСАНДАР ЂОРЂЕВИЋ, ђак, село Вражогрнац, Крајина.

ЉУБОМИР ЈАЛАТОВИЋ, земљорадник, Крањци, срез дренички.

МАТО ЖИВКОВИЋ, земљорадник из Коренице.

СТРАХИЊА ТОМАШЕВИЋ, земљорадник, село Пролужје - Вучитрн.

БОШКО ЖИВКОВИЋ, земљорадник, Бинићи, студенички срез.

БЛАГОЈЕ ЈАКОВИЋ, земљорадник, из Косовске Митровице.

НИКОЛА ПЕШТЕРАЦ, земљорадник из Врдила, Краљево.

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ, пекар из Новог Пазара

МАШАН ВУЛЕТИЋ, порезник из Црне Горе.

Са стрелишта су побегли Милић Главинић, опанчар из Глијече (Ивањица), али је други дан ухваћен између Лисе и Лука, где га је убио Милан Милићевић, четник, док је други бегунац био Драго Жарковић, бравар из Косовске Митровице, ухваћен и други пут је успео да побегне са стрелишта. Ипак, ухваћен после неколико дана и спроведен у Гучку болницу, где га је касније убио секирицом Милан Звер.⁸⁸

Овде су измрцварени, убијени - или заклани:

ДМИТРИЋ Ратка ЖИВОТА, кројач, рођен 1910. у Белом Камену; члан КПЈ од 1928; позадински радник и одборник НОО у Белом Камену; заклан на Венцу у Лиси 14. новембра 1941.

ПРЕЛИЋ Милосава РАДОМИР - РАДЕ, поштански чиновник, рођен 1907. у Гучи; члан КПЈ; командант партизанске Команде места у Гучи; заклан на Венцу у Лиси у ноћи између 24. и 25. новембра 1941.

ЈАНКОВИЋ Драгомира МИЛАН - БАТО, студент медицине, рођен 1919. у Чачку; као истакнути комуниста учествовао је у организовању устанка у чачанском, а нарочито у драгачевском крају; у октобру и новембру 1941. био председник Одбора за борбу против пете колоне у Чачку; заклан на Венцу у Лиси у ноћи између 24. и 25. новембра 1941.

ЈАСНИЋ ДАНИЦА-КОКА, професор, рођена 1911. у Краљеву, партизански борац; заклана на Венцу у Лису у новембру 1941.

ТРАИЛОВИЋ МИЛКА, партизански борац из Краљева; стрељана на Венцу у Лиси у новембру 1941.⁸⁹

То је само један мали број бораца стрељаних и закланих на Венцу; оних за које се зна. Међутим, сигурно се зна да је овде много више убијених и закланих, заробљених, а потичу из других подручја.

ХЕРОЈСКО УМИРАЊЕ МИЛАНА БАТЕ ЈАНКОВИЋА

У ноћи између 18. и 19. новембра, око 400 четника, које је предводио Милоје Мојсиловић, напало је малу партизанску посаду у Гучи, која је бројала само око 20 бораца. Партизани, који су се налазили у згради Основне школе, пружили су жесток отпор нападачима.

Међутим, када је се на периферији Гуче појавила нова мања партизанска јединица, која је притекла у помоћ Гучкој посади, четници су у паници напустили Гучу, па су, поред напљачкане имовине, за собом повели Милана Бату Јанковића, Рада Прелића и још неколико бораца, које су заробили ван школске зграде.

На Венцу, који ће постати по злу познато мучилиште партизана, ова Група доживела је страховито мучење.

Да би заштитио своје борце, Милан Јанковић Бата се обраћа четницима тражећи да прекину премлаћивање људи речима:

„Ако је неко крив, онда сам шо ја, Милан Јанковић, син Комунистичке партије Југославије. УдриШе мене, а не ову децу!"

Као да је шо био довољан разлог да над Јанковићем ирмене све до Шада познаШе меШоде мучења, па и одсецање делова њеГовоГ Шела, приморавајући Га да једе сопсШвено Шело. То мучење је Шрајало чиШавих седам дана, па су Га Шако полумрШвоГ извели на ГубилишШе у ноћи између 24. и 25. новембра 1941. Године. Пре неГо иШо се оГласио пушчани пуцањ Грађани су чули узвике: „Живела комунистичка партија!", „Живео СовјеШски Савез!"⁹⁰

Те ноћи, 24. и 25. новембра, изведени су на смрШну сШазу: БаШа Јанковић, Раде Прелић и Љубиша Зечевић из Кушића.

Злочин над БаШом изводио је крвави ЧаруГа. Рада Прелића клао је Милан МилиТгевић. Те црне ноћи, мноГе сШановнике оближњих кућа, иробудио је сиравичан крик:

- НемојШе клаШи, молим Ше као браШа! - био је Шо Радов вапај, који збоГ последица ШорШуре, беше сишао са ума.

Само тренуШак потраја тишина.

Онда закликта Соко обливљен крвљу:

- Живела Комунистичка партија ЈуГославије! Живео Совјетски Савез! Живео друГ Ста...

Па се разлеже пуцањ.

- Господо војводе, комунисти су поклани, а као доказ да је то учинио, по ранијем доГовору, потеже за крваву каму, лижући је, уз блесаво церекање.

Примивши рапорт војвода упуту речи похвале на великом „подвиГу" позивајући их да се придруже слављеницима, указујући им тиме част и признање, на ревносном вршењу „службе".

Док укопаваху унакажене комунисте, један четник из Горачића приђе мртвом Прелићу. НаГну се над њим, и с руке му скиде златан прстен. По узору на њеГа, то исто учини са Батиним прстеном четник из Лисе.

Устанички дани леГендарног Бате Јанковића и његово дводневно Грозоморно умирање није могло а да се у песму не преШочи. Тако је према казивању Мила Николића, непознати аутор у стиху то испричао и овековечио:

„Ој, Бјелице, што Гучу заливаш,
да ли јоште о слободи сновиаш?
Сећаш ли се оних срећних дана

кад је свуда било партизана?
Откад они у Босну одоше,
слуге швапске у пљачку пођоше,
бију, хапсе све поштене људе
и Немцима дају да им суде.
Издајце за проклету плату
ухватише Јанковића Бату,
одведоше на Венац планину
и бацише у тамницу црну.
Бацише Га у најтеже муке,
пребише му и ноге и руке.
„Казуј нама, Јанковић Милане,
казуј нама партизана Главне!"
„Не лудујте, ви четници клети,
пре ће Бато јуначки умрети
неГ" са собом издају понети!"
Спавај, Бато, крај те шуме клете,
другови ће тебе да освете.⁹¹

*

„Бата је био до 16. новембра 1941. Године у Чачку, а ТОГ дана отишао је у Гучу, Где су Га четници ухватили и на зверски начин мучили и заклали. У Гучи су му причали да је официр бивше југословенске војске Кркић спровео четнике кроз неко двориште до зграде Где је Бата законачио. То Га Кркића сам видела у лоГору на Бањици. Спроводили су Га за Грчку са осталим његовим саборцима, Где је, чула сам и умро...

Скоро ме је Месни одбор Гуче обавестио да је Бата заклан у ноћи између 24. и 25. новембра.

После његове поГибије четници, лумпујући у кафани „Рудник", послали су ми једну жену из комишука да ме упита:
„Желим ли да ми донесу Гркљан мога сина"..."⁹²

Зора Јанковић - Сећања

*

20. јануара 1942. Године, Чачак.

„Г капетане!

Жао ми је што се толико времена нисмо видели. Али хвала Богу, доћи ће време када ћемо се опет видети. Хтео бих доћи

са Вашом госпођом, али нисам примио још припадности већ десети месец. Други пут ћу Гледати да дођем. Како Ви тамо чистите партизане (комунисте). Овде се слабо чисте. Главно је да су чачанске вође свриле своје. Бата Јанковић је јео своје месо, командант Гуче Прелић је полудео, па је тек после предао своју насју душу. О другим стварима разговараћемо насамо.⁹³

Љубиша, с.р."

ДРУГА МУЧИЛИШТА И УБИЈАЊА

МИЛЕКИЋ. Вељка **ДРАГИЊА**, домаћица, рођена 1884. у Линници, живела у Брезовицама; симпатизер НОП-а; убијена у Брезовицама у мају 1943.

ВУЈИЧИЋ Аксентија **ЧЕДОМИР**, земљорадник, рођен 1911. у Вирову; симпатизер НОП-а; убили га четници на планини Голупцу 2. априла 1942.

НЕДЕЉКОВИЋ Владимира **МИЛОЈКО**, земљорадник, рођен 1911. у Вирову; борац Драгачевског батаљона; заробили га четници у Прилипцу и исекли га 27. новембра 1942.

НЕДЕЉКОВИЋ Јеремије **МИОДРАГ**, земљорадник, рођен 1895. у Вирову; члан КПЈ; борац Драгачевског батаљона; касније позадински радник; убијен на планини Јелици 6. јануара 1942.

ПАЈИЋ Вељка **ДРАГОСЛАВ**, земљорадник, рођен 1895. у Вирову; сарадник НОП-а; члан НОО; стрељан у Доњој Краварици 29. јуна 1942.

ТОДОРОВИЋ Драгоја **ЉУБИША**, земљорадник, рођен 1911. у Вирову; члан ОК КПЈ; један од организатора устанка у Драгачеву; партијски руководиоца, а касније врши дужност команданта Драгачевског батаљона; тешко рањен у борби са четницима у Ртарима; заробљен и отеран у Гучу; после страховитог мучења исекао га секирицом зликовац Милан Ваљевац у Гучи 5. децембр'а 1941.

ТОДОРОВИЋ Драгоја **ОБРАД**, земљорадник, рођен 1906. у Вирову; борац Драгачевског батаљона; заклан на Метинама између Вирова и Доње Краварице 20. септембра 1943.

ЋИРЈАКОВИЋ. Драгутина ДОБРОСАВ, земљорадник, рођен 1890. у Вирову; сарадник НОП-а; члан НОО; убијен у Доњој Краварици у ноћи између 29. и 30. јуна 1942.

КОВАЧЕВИЋ Милана ПЕТАР, земљорадник, рођен 1913. у Вичи; сарадник НОП-а; одборник НОО у Вичи; присилно мобилисан од четника и отеран у Санцак; стрељан код Нове Вароши 13. фебруара 1943.

СУХАНОВ Константина АЛЕКСАНДАР, учитељ, рођен 1896. у Магнитогорску на Уралу у Русији; убијен моткама у Рођевићима 17. маја 1943.

КНЕЖЕВИЋ Милосава ЈОВИЋ-ЈОВО, земљорадник, рођен 1881. у Властелицама; члан КПЈ; сарадник НОП-а; члан НОО; стрељан у Котражи 13. маја 1944.

ДАВИДОВИЋ Глигорија РАДИСАВ, земљорадник, рођен 1924. у Горачићима; члан СКОЈ-а; припадник сеоске милиције; убили га четници одметници у селу Гучи 8. септембра 1945.

ЂУРОВИЋ Милице БОЖИДАР, земљорадник, рођен 1920. у Горачићима; борац Драгачевског батаљона; присилно мобилисан у четнике, који су га убили у Дубцу (Репушњак) 3. децембра 1942.

ЂОКОВИЋ Михаила СЕРАФИМ, земљорадник, рођен 1922. у Грабу, живео у Горачићима; члан СКОЈ-а; борац Драгачевског батаљона; присилно мобилисан од четника, који су га убили на Златару 23. октобра 1943.

ПЕТКОВИЋ Здравка ДОБРОСАВ, земљорадник, рођен 1915. у Горачићима; сарадник НОП-а; мобилисали га четници и отерали на планину Чемерно, где је стрељан 27. септембра 1943.

РАДОСАВЧЕВИЋ-ЈЕЛИЋ Тихомира ЈУЛИЈАНА, домаћица, рођена 1916. у Горачићима; заклана код своје куће 18. јуна 1943.

ДУКИЋ ДРАГОЈЛА, домаћица, рођена 1902. у Рођевићима, живела у Горњем Дубцу; ухватили је четници и убили 18. марта 1943.

СУРУЦИЋ Јована ДРАГОМИР, земљорадник, рођен 1922. у Горачићима; борац КНОЈ-а; убили га одметници у Губеревцима 3. јануара 1945.

МИЈАТОВИЋ Благоја СВЕТОЛИК, земљорадник, рођен 1889. у Горњој Краварици; убијен у Горњој Краварици 19. новембра 1944.

РАДИЧЕВИЋ Милуна РАДОЈЛЕ, земљорадник, рођен 1926. у Горњој Краварици; убијен као омладински активиста од одметника у Горњој Краварици 13. децембра 1947.

РАДИЧЕВИЋ Савка СТАНОЈЕ, земљорадник, рођен 1894. у Горњој Краварици, борац Драгачевског батаљона; стрељан у Котражи 26. новембра 1941.

РАДИЧЕВИЋ Петра СТРАЈИН, колар, рођен 1907. у Богојевићима, живео у Горњој Краварици; члан КПЈ, борац Ужичког НОП одреда; стрељан у Горњој Краварици 21. фебруара 1942.

УРОШЕВИЋ Тихомира МИЛОМИР, земљорадник, рођен 1921. у Лучанима, живео у Горњој Горевници; сарадник НОП-а; заклан 7. јуна 1943.

ВУЈОВИЋ Глиша МИЛИЈАНА, рођена Броћић, домаћица, рођена 1906. у Гучи, живела у Грабу; сарадник НОП-а; по наговору мужа Чеда Вујовића заклана у Живици 18. децембра 1943.

ИЛИЋ Добросава ДУПІАН, земљорадник, рођен 1921. у Грабу; борац Драгачевског батаљона; стрељан у Грабу 1. децембра 1941.

ИЛИЋ Крстомира ДРАГОМИР, кројач, рођен 1915. у Грабу, борац Драгачевског батаљона; стрељан у Жежевици код Чачка 28. септембра 1944.

ШИПЕТИЋ Милана ГВОЗДЕН, земљорадник, рођен 1898. у Грабу; командир Грабске чете Јеличког четничког одреда; присталица сарадње са НОП-ом; заклан у Грабу због сарадње са партизанима 3. маја 1943.

СЕВНУЛЕ КАМЕ

Иако је, напустивши четнике, водио и живео релативно миран живот, окупаторским слугама је сметао. Дошао је април 1943. године, а с њим и Горе зелене пуне партизана. С њиме је дошла и опасност да се Гвозден одметне у партизанима и четници коначно решише да га ликвидирају. Крајем месеца само што је настала поноћ, три тамне прилике дозиваху испод прозора Гвоздена да изађе. Брзо, облачећи се, Гвозден се одазиваше, па пошто упали петролејку, изађе пред непознате људе. Иако их ни-

је одмах препознао, позвао их је да уђу у кућу. На слабој светлости петролејке три брадате прилике стадоше на средину собе. Један од њих пружио је запечаћен коверат, а за то време друга двојица стадоше му иза леђа.

- Шта је то? - упита домаћин.

- То је писмо од Драже Михаиловића - одговори четник.

Гвозден узе коверат и приђе ближе лампи. Не окрећући се, отварајући коверат био је нагнут над столом. И још није био извадио хартију кад на светлости петролејке почеше да севају три бљештава сечива. Удараху Га бесомучно, али Га првим ударцима нису обортСли. СмоГао је још толико снаГе да се ухвати у коштац. Ударци трећеГ коГа није успео да дохвати, учинише своје. Снажно тело клону и уз туп удар сруши се на под. Ударци још дуГо нису престали. Крв је бризГала на све стране, а да би доказали да су задатак извршили одсекоше му уши и понесоше наредбодавцима.⁹⁴

Вођа „црне тројке“ која је извршила овај злочин био је познати кољаш Драган Станисављевић-Драган, пекар из Рајца код Чачка.

ЈЕЧМЕНИЋ Ранка ДРАГОМИР, земљорадник, рођен 1916. у Губеревцима; борац Драгачевског батаљона; заклан у Властелицама 16. марта 1943.

ЈЕЧМЕНИЋ Арсенија ЈЕРЕМИЈА, земљорадник, рођен 1914. у Губеревцима; позадински радник; организатор устанка у Драгачеву; одборник Среског НОО у Гучи и члан Среског повереништва КПЈ; убијен као илегалац у Вичи 25. јануара 1942.

ПЕВАЈ ЈЕРЕМИЈА

ТОГ јутра, 13. јануара 1942. Године, дотераше Га у кафану Душана Маричићи. На ноГама је имао жути војничке чизме. Преко танкоГ одела на леђима беше оГрнут поцепаном шареницом, која му је служила као покривка. У међувремену, на брду изнад кафане, испред куће Мице Гатарице, четници, браћа Миле и Видоје Ивановић, сretoше несрећну Радосију, која бејаше пред порођајем. Ударајући је по образима упућивали су увредљиве вулГарне речи.

- Зашто ниси пријавила овоГ безбожника? - претећим Гласом питао је Видоје.

- Како сам могла мужа своГа да одам? - рече жена, умсето оправдања.

О успешном „лову“ обавестише војводу Милоја Мојсиловића. Овај убрзо сШиже и санкама у пратњи Сима Драмлића. Било је око 10 часова пре подне када су насШавили мучење везаноГ заробљеника.

- Певај, Јеремија! - наређивао је капеШан Булија.

- Док сам певао, Глас ми се на далеко чуо. Сада певајШе ви - одГоворио је хладно, заШоченик.

- Викни: Живео краљ ПеШар! - преШио је „војвода“.

- Ја сам се народу на верносШ заклео, а не краљу и њеГовој избеГличкој влади...

Разјарени Мојсиловић револверском цеви поломи му зубе. Из усШа поШече крв. ОнесвешћеноГ убацише у хладан беШонски подрум.

- БациШе Га под лед у Бјелицу - наређивао је „војвода“.

Неко од сељака, обраШи се, молећи понизним Гласом:

- НемојШе га у воду бацаШи, ако за Бога јединоГ знаШе! По-Шући ће нам лед оно мало леШине ако је уопиШе буде било.

КрсШа Бабић, команданШ чеШничкоГ батаљона, ударао Га је мотком по Глави и рукама.

Грозоморне муке, којима су Га излаГали, Шрајале су до поноћи не Губећи на интензитету. Онда се телефоном јавио из Ивањице поп Шолајић, политички саветник у Штабу „Сложна браћа“ „војводе“ Мојсиловића.

- Одмах убијте ТОГ комунистичкоГ ђавола! - наређивао је катеГорички.

После поноћи, 14. јануара, полумртвоГ мученика присло-нили су уз сложена дрва трГовца Предислава Видојевића која бе-ху изнад Бјелице. Једним пушчаним хицем у потиљак, докрајчи-ли су му живот, мада је и без тоГа био на издисају.⁹⁵

РАКИЋЕВИЋ Милојка ВУКОЛИНА, домаћица, рођена 1893. у Губеревцима, убијена у Губеревцима 1. јула 1943.

РАКИЋЕВИЋ ЛЕНА, домаћица, рођена 1892. године у Гу-беревцима, заклали је четници у Брезовицама 28. јула 1943.

РАКИЋЕВИЋ МИЛАНКА, домаћица, рођена 1924. у Губе-ревцима; заклали је четници у Брезовицама 28. јула 1943.

РАКИЋЕВИЋ-АЛБИЋ ДУШАНКА, домаћица, живела у Губеревцима; заклали је четници у Брезовицама 28. јула 1943.

БРОЂИЋ Милоша **БОГОСАВ**, трговац, рођен 1897. у Гучи; борац Чачанског НОП одреда; члан Среског НОО заробили га четници и недићевци на планини Јелици и стрељали 7. децембра 1941.

ГАВРИЛОВИЋ Живојина **МИЛУНКА**, домаћица, рођена 1912. у Гучи; сарадник НОП-а; заклана код куће 10. јула 1943.

ИВАНОВИЋ Миљка **МИЛУТИН**, земљорадник, рођен 1898. у Гучи; убијен код куће 19. марта 1943.

ЈАНКОВИЋ Андрије **ДРАГАН**, земљорадник, рођен 1924. у Гучи; члан СКОЈ-а; борац у сеоској народној милицији; погинуо у селу Турици од четничких банди 26. октобра 1946.

КАЗАКОВИЋ А. **РАДМИЛА**, службеник, рођена 1905, живела у Гучи; сарадник НОП-а; издавала објаве за борце и чланове КПЈ, два пута је клали и коначно заклали у Гучи 6. јуна 1943.

КОМАДИНИЋ Радомира **МАНОЈЛО**, ученик, рођен 1928. у Гучи; борац Четврте санџачке бригаде НОВЈ, убијен у Ариљу 20. октобра 1944.

ПРЕЛИЋ Милосава **МЛАДЕН-МЛАЂО**, трговац, рођен 1903. у Гучи; председник Среског НОО у Гучи; "а/клан у Гучи 20. јула 1943.

ПРОТИЋ Драгомира **МИХАИЛО**, пекарски радник, рођен 1913. у Гучи; командир чете у Драгачевском батаљону; убијен у Трнави код Чачка 8. фебруара 1942.

ПРОТИЋ Јована **СВЕТИСЛАВ**, месарски радник, рођен 1892. у Гучи; борац Драгачевског батаљона; присилно мобилисан од четника у убијен на Јавору у фебруару 1942.

РАКОВИЋ Живојина **МИЛИЦА**, домаћица, рођена 1918. у Гучи; сарадник НОП-а; заклана у Гучи 19. јула 1943.

РАКОВИЋ Живојина МАРИЈА, домаћица, рођена 1926. у Гучи; сарадник НОП-а; заклана у Гучи 19. јула 1943.

РУЖИЋ Милована МИЈАДИН, опанчар, рођен 1896. у Гучи; члан КПЈ; борац Драгачевског батаљона; убијен у Гучи у ноћи између 22. и 23. јула 1943.

РУЖИЋ Драгутина МИЈИЦА, домаћица, рођена 1906. у Гучи; сарадник НОП-а; заклана у Гучи 19. јула 1943.

РУЖИЋ Миладина СРЕТЕН, опанчар, рођен 1925. у Гучи; члан СКОЈ-а; борац Драгачевског батаљона; заклан у Гучи 19. јула 1943.

СТАНИЋ Витомира МИЛОМИР, земљорадник, рођен 1921. у Гучи; борац Драгачевског батаљона; заклан у Вирову 20. септембра 1943.

СТАНИЋ Димитрија МИЛОСАВ, земљорадник, рођен 1923. у Гучи; борац Драгачевског батаљона; заклан у Гучи 1. маја 1943. *

МАРКОВИЋ Борисава МИЛОЈКО, столар, рођен 1908. у Дљину, члан КПЈ; борац Ужичког НОП одреда; стрељан у Пожеги 3. децембра 1941.

МАРКОВИЋ Милосава МИЈАДИН, земљорадник, рођен 1900. у Дљину; члан КПЈ; позадински радник; ухватили га четници у Пожеги (ужичкој) и предали Немцима; био у Бањичком логору; убијен у Дљину 24. априла 1943.

МАРКОВИЋ Миладина РАДОЈКО, земљорадник, рођен 1920. у Дљину; борац Ужичког НОП одреда; ухватили га четници и предали Немцима у Пожеги; био у Бањичком логору; стрељан у Милатовићима 8. априла 1944.

МАЋИЋ Будимира ЈУЛКА, домаћица, рођена 1914. у Гугљу, живела у Дљину; сарадник НОП-а; заклана у Дљину 18. октобра 1944.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Ристовија МИЈАН, земљорадник, рођен 1912. у Дљину; убијен у Дљину 18. септембра 1943.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Миладина РАДОМИР, железничар, рођен 1901. у Дљину; убијен у Дљину 18. септембра 1944.

МИЛОШЕВИЋ Радована МИЛОЈКО, земљорадник, рођен 1919. у Дљину; убијен у Дљину 18. септембра 1943.

ПАНТЕЛИЋ Љубинка МИЛОВАН, земљорадник, рођен 1923. у Дљину; борац Ужичког НОП одреда; убијен у Дљину 18. октобра 1943.

ЧОЈШЋ Маринка ИВАН, земљорадник, рођен 1921. у Дљину; борац Ужичког НОП одреда; убијен у Лучанима 14. јануара 1943.

БРКИЋ Василија ИСАИЛО, земљорадник, рођен 1901. у Краварици; сарадник НОП-а; члан НОО; убијен у Доњој Краварици у ноћи између 23. и 24. априла 1943.

ТОМАШЕВИЋ Тимотија ДУШАН, земљорадник, рођен 1924. у Доњој Краварици; сарадник НОП-а; убијен у Доњој Краварици у ноћи између 23. и 24. априла 1943.

ТОМАШЕВИЋ Миленка ТИМОТИЈЕ, земљорадник, рођен 1898. у Доњој Краварици; сарадник НОП-а; члан НОО, убијен у Доњој Краварици у ноћи између 23. и 24. априла 1943.

ЧВОРОВИЋ Милана МИЛОЈКО, земљорадник, рођен 1925. у Доњој Краварици; борац 37. дивизије НОВЈ, заклан у Вирову 8. октобра 1944.

МИЛИВОЈЕВИЋ Милутина ДРАГОЈЛЕ, земљорадник, рођен 1897. у Драгојевцу; сарадник НОП-а; одборник НОО у Драгојевцу; убијен у Драгојевцу од остатака четничких банди 5. октобра 1945.

МИЛОВАНОВИЋ Драгића КРСТИНА, домаћица, рођена 1902. у Драгојевцу; убијена у Драгојевцу 5. октобра 1945.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Радојка МИЛОМИР, земљорадник, рођен 1919. у Дучаловићима; члан КПЈ, учествовао у припреми устанка у Драгачеву; командир чете, па политички комесар Прве драгачевске чете Драгачевског батаљона; убијен у Лучанима 21. јануара 1942.

СТАНЧИЋ Настаса ДРАГА, домаћица, рођена 1890. у Дучаловићима; симпатизер НОП-а; убијена у Негришорима 1943.

ТЕРЗИЋ Николе ЈЕЛА, домаћица, рођена 1921. у Дучаловићима, сарадник НОП-а; убијена у Дучаловићима 21. јуна 1943.

ТЕРЗИЋ Миљка НИКОЈА, земљорадник, рођен 1905. у Дучаловићима; симпатизер НОП-а; убијен у Паковраћу 21. октобра 1944.

ЂОКИЋ Миленка ПЕРСА, домаћица, рођена 1905. у Атеници, живела у Зеокама; заклана у Зеокама 3. новембра 1943.

ЈАНКОВИЋ Живојина МИЛАН, земљорадник, рођен 1896. у Зеокама; члан ССДП и КПЈ до Обзнане, као члан КПЈ учесник

у организовању устанка у Драгачеву; борац Драгачевског батаљона; после страховитог мучења убијен у Гучи 4. децембра 1941.

ЈЕВРЕМОВИЋ Драга МИЛИЈАНКО, земљорадник, рођен 1922. у Зеокама; присилно мобилисан у четнике; побегао и зато стрељан од четника 22. октобра 1944.

ЈОКИЋ Радомира ВОЈИСЛАВ-ВОЈО, опанчар, рођен 1910. у Зеокама, живео у Ужицу; члан КПЈ, борац Ужичког НОП одреда и заменик командира Прве, а затим и Друге чете Ужичког НОП одреда; убијен у Маковишту код Косјерића, 16. јануара 1942.

МИЛИЋЕВИЋ Боја БОШКО, земљорадник, рођен 1919. у Каони; убили га четници као бунтовника 29. августа 1944.

ПАЈОВИЋ Косте МИЛОЈКО, земљорадник, рођен 1901. у Каони; сарадник НОП-а; стрељан у Котражи 13. маја 1944.

РАДИЧЕВИЋ Витомира МИЛУТИН, земљорадник, рођен 1900. у Каони; члан КПЈ; позадински радник и члан НОО; стрељан у Котражи 13. маја 1944.

РАДИЧЕВИЋ Витомира ПАУН, земљорадник, рођен 1902. у Каони; члан КПЈ; члан НОО; борац Драгачевског батаљона, стрељан у Котражи 13. маја 1944.

ГАВРИЛОВИЋ Илије МОМЧИЛО-КИКА, кафеџија, рођен 1919. у Котражи; живео у Ариљу; борац Ужичког НОП одреда; заклан у Латвици 27. фебруара 1943.

ЧАКАРЕВИЋ Миленка ДОБРИЦА, земљорадник, рођен 1911. у Котражи; убијен у Доњој Краварици 10. новембра 1944.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Верка СРЕТЕН, земљорадник, рођен 1904. у Крстацу; борац Драгачевског батаљона; четници га предали Немцима; био у Бањичком логору; убили га четници у Крстацу у мају 1943.

РАДИВОЈЕВИЋ Драгољуба РАДОЈКО, земљорадник, рођен 1920. у Крстацу; убијен у Пилатовићима 3. јула 1943.

РАДУЛОВИЋ Матије МИЛАН, трговачки помоћник, рођен 1919. у Крстацу, живео у Трстенику; убијен у Трстенику у априлу 1943.

СТЕВАНОВИЋ Светозара МИЛОШ, земљорадник, рођен 1910. у Лису; сарадник НОП-а; члан НОО; убијен у Доњој Краварици у ноћи између 23. и 24. новембра 1943.

АЈДАЧИЋ Ненада МИЉИЋ, земљорадник, рођен 1912. у Лиси; борац у Пожешкој чети Ужичког НОП одреда; убијен у Маковишту код Косјерића 16. јануара 1942.

ПАНТОВИЋ Трифуна ДАВИЈАНА, домаћица, рођена 1907. у Лиси; заклана у Лиси 19. марта 1943.

ШОЈАЈИЋ Петра ДУШАН, земљорадник, рођен 1889. у Лиси; заклан у Лиси 19. марта 1943.

ШОЈАЈИЋ Милуна КРСТИНА, домаћица, рођена 1892. у Сађавцу, живела у Лиси; заклана у Лиси 19. марта 1943.

ЈОКОВИЋ Добривоја МИЛАН, земљорадник, рођен 1911. у Лисицама; члан КПЈ, борац Ужичког НОП одреда; ухватили га четници и предали Немцима у Пожеги; отеран у Бањички логор, па у Краљево; убијен у Лисицама 23. априла 1943.

КУКИЋ Живка ЈАНКО, зидар, рођен 1908. у Лисицама, живео у Чачку; борац Љубићког батаљона; стрељан у Прељини 30. новембра 1943.

ЂОРЂЕВИЋ Станимира СВЕТОЗАР, трговачки помоћник, рођен 1908. у Лопашу; борац Драгачевског батаљона; заклан у Латвици 7. октобра 1943.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Чедомира ОЛГА; домаћица, рођена 1920. у Милином Селу, живела у Лопашу; борац Драгачевског батаљона; заклана у Милином Селу 29. новембра 1943.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Милана ЖИВОРАД, земљорадник, рођен 1920. у Лопашу; сарадник НОП-а; заклан у Крстацу 23. октобра 1942.

РАДИЧЕВИЋ Велимира ДУШАН, келнер, рођен 1929. у Лопашу; борац НОВЈ, стрељан у Лопашу 13. октобра 1943.

МИЛЕНКОВИЋ Ранка ДРАГОМИР, земљорадник, рођен 1913. у Лукама; симпатизер НОП-а; заклан у Лукама 4. маја 1943.

МАРТАЋ-РЕНДУЛИЋ ВИДА, домаћица, рођена 1906. у Лучанима; сарадник НОП; убијена у Лучанима 13. марта 1943.

ВУКИЋЕВИЋ Милете КУЗМАН, земљорадник, рођен 1886. у Милатовићима; члан КПЈ; позадински радник, председник НОО у Милатовићима; убијен од остатака четничких банди код своје куће 3. јануара 1945.

ЛУКОВИЋ Вуксана ПАВЛЕ, земљорадник, рођен 1922. у Миросаљцима; борац Четврте санџачке бригаде НОВЈ; заклан у Пожеги 21. октобра 1944.

ПЛАЗИНЧИЋ Трифуна СРЕТЕН; земљорадник, рођен 1875. у Миросаљцима; сарадник НОП-а; припадник НОО; ухвати-

ли га четиници и недићевци и дотерали у Ариље, где је стрељан 20. децембра 1941.

СТОЈИЋ Тимотија ВЛАДИМИР, земљорадник, рођен 1893. у Миросаљцима; сарадник НОП-а; одборник НОО; заклан у Миросаљцима 3. децембра 1941.

ГАБОРОВИЋ Драгутина ДЕСИМИР, хармоникаш, рођен 1922. у Негришорима; заклан у Негришорима 5. септембра 1943.

КОЉАШ ЛИЖЕ КАМУ

Међу онима који су живели у неизвесности био је Десимир Габоровић. Он је, уствари, знао шта Га чека, па се није задржавао код куће. Ноћу је спавао по шталама или код пријатеља и рођака, а дане проводио скривајући се по шумама и јаругама. Међутим, није имао среће. У повратку кући, 4. септембра 1942, изненада је избио пред двојицу четника из Тијања, неког Милоша и Милету. И - зна се. Ухватили су Га и затворили у Тијању и Јанковића одмах обавестили.

Јанковић је са четницима, исте вечери одјурио у Тијање, где су Десимира Габоровића целу ноћ тукли и малтеретирали. Сутрадан су Га, онако везана и изубијана, потерали у Негрошоре. На улазу у село, и помолу куће, срели су Десимирову мајку, Радомирку, са корпом у рукама. Она је од некога била сазнала да јој је син ухваћен и затворен. Имајка, к'о мајка, пошла да Га види и моли четнике да Га пусте, понела му храну. Видећи сина јединца, онако везана и изубијана, Грцајући у сузама, притрча и поче Га Грлити и кукати, болно и отегнуто:

- Јој, синее, јој једини! Што си, мајци, так'и пош'о, и јој куку? Што си тако изубијан, јој добога?!

- Одби'! Одби', кад ти кажем! - издерао се Жућо, уперив цев од аутомата жени у Груды у Горао је.

Мајка се није дала лако одвојити. Свијала је Грчевито руке детету око врата. Прибијала се уз сина и гласом, који само мајка има, молила:

- Немојте ми Га убити! Немојте, молим вас!... Не дам да ми Га убијете, да ми га узмете! Не дам! Ево, убијте мене, њега оставите.

Онда се нпгло одмаче и притрча Јанковићу. Баци му се пред ноге и настави да преклиње и моли:

- Јанковићу, мој лепо брале, немој ми дијете убити! Мене уби'... мене... њега ми остави. Узми све што имамо: стоку, новац, имовину... све, све, само нам њега остави.

Четник је стајао и гледао одозго. Стоји као да се предомишља. Онда ухвати жену полако за лево раме, повуче да је усправи, а затим је десном руком из све снаге удари преко лица. Жена се повали уназад, остављајући ружно раскречене ноге. Из носа и уста јој пљусну крв. Иза овога је поче још јаче и жешиће ударати ногама и аутоматом. Она се заклањала рукама и узмицала, подизала се и поново падала, вукла се и бауљала, кукала и молила.

Десимир се напрезао да их надвече. Звао је мајку и молио је да бежи кући. И Радомирка, изубијана и крвава, одлучи се најзад и одвоји. Премо лучице, а затим кроз шљивик појури кући.

Чим се одвојила, Јанковић је отпочео свој крвави пир. Снажним ударом камом у Десиморове Груде, оборио га је на земљу. Онда још један, можда још јачи, а затим Га левом руком ухвати за косу и повуче у страну. Десном ногом клече му свом тежином на стомак и оштро сечиво ножа притиште му Грклан.

После тога кољаш се подигао. Упрљан крвљу, посматрао је своју жртву како везаних руку, преклана врата, избодедена ножем, лежи у локви сопствене крви. С времена на време то тело је чинило кратке и одсечне покрете. Широко отворени очни капци истицали су испране јабучице. Оне су се стаклиле и Гледале.

Јанковић се тргао и вратио крвави нож у каније. Извади цигарету, запали је, а онда се окрете и крену.

Отишли су натраг у Тијање и свратили у двориште Милоша Димитријевића. У њему је бивши жандарм, а тада самозвани четнички војвода, дуго пушио. Тек кад му се крв скорела по рукама, затражио је воде те је опрао.

Увече је овај исти Милутин Јанковић, опкољен сељацима испред неГришорске школе, вадио и показивао крваву каму. Говорио им да воли људску крв, а да би их у то уверио, лизао је нож пљоштинице.

Петог дана након Десимирове смрти, и три после сахране, родио му се син, посмрче. Убрзо је неГришорски свештеник Михаило Протић, добио од Јанковића писмено наређење, да се новорођенче од поколног Десимира не сме криставати. Осуђено је да буде безимено. Тако је и било. Кришено је тек после Јанковићеве смрти.⁹⁶

ГАБОРОВИЋ. Влада СТОЈАНКА; домаћица, рођена 1915. у Негришорима; члан КПЈ; борац Драгачевског батаљона; осуђена од четничког преког суда на смрт и стрељана у Гучи 3. јуна 1944.

ОДЈЕКНУЛИ СУ ПУЦЊИ

Тих дана, пред крај маја, четници су однекуд сазнали да се Стојанка Габоровић крије од Живојина Обрадовића у Чачку. Отишла је код рођака, одмах после неуспелог покушаја хватања Раденка Мандића, да се сакрије и Главу сачува. За то време четници су упорно трагали и распитивали се за њу. Кућа њеног оца, Влада Габоровића, увек је држана на оку. Нико није могао доћи, нити отићи, а да четници о томе не знају. За протекло време су неколико пута упадали ноћу у двориште и кућу, вршили претресе, прекопавали, тражили Стојанку, али без успеха. Отац је увек понављао, кад год би га питали, да не зна и да се вратила своје мужу. Понекад је пред четницима изражавао бојазан да су је можда убили, па га искупавају: зна ли он то или не?

Одмах по сазнању у Чачак су отишла двојица четника са пиштољима у џеповима, Ранко Поповић из Тијања и неки Кувелић. Пронашли су је и дотерали у школу у Негришоре код командира Миладина Милинковића. Нису је тукли, али су је неколико часова саслушавали, убеђивали и претили. Млада жена, скоро неписмена, знала је да проникне у многе замке и лукаво постављена питања избегне да открије истину о свом илегалном партијском раду.

У току ноћи Стојанку Габоровић су спровели у Краварицу, а одатле у Котражу, где су је затворили у општински подрум. Овде су је тукли и мучили неколико дана и најзад извели пред четнички преки суд који су сачињавали: Крста Бабић, Новица Цогољевић, поручник Недељковић, Бошко Урошевић и Радмило Милисавић, свештеник. Учињено је то по наређењу четничке команде од 1. јуна 1944. Године. Два дана касније, у зору, 3. јуна, на Гучкој пијаци су одјекнули пуцњи. Над Стојанком је извршена смртна пресуда.⁹⁷

МИТРОВИЋ Петронија ЉУБИША, земљорадник, рођен 19233. у Негришорима; борац Драгачевског батаљона; убијен у Марковици у децембру 1942.

Те вечери, на прело су банули четници Аврам Обреновић и Божидар Обреновић, поседели мало, попили по ракију, а затим отишли у Марковицу. Са собом су одвели Љубишу Митровића. Тамо, у кафани Владислава Митровића, ликвидиран је кушумом у Главу. Убио Га је Милан М. Митровић, без посебноГ повода. Тек онако.⁹⁸

МИТРОВИЋ Милисава МИЈЕНИЈА, домаћица, рођена 1902. у Лучанима, живела у Негришорима; убијена код своје куће 10. јула 1943.

ПАВЛОВИЋ. Драгутина НАСТАСИЈА, домаћица, рођена 1912. у Негришорима; симпатизер НОП; заклана у Негришорима 7. марта 1943.

ДЕЧЈА ПИСКА

Дечја писка је била страшна и језива. Узнемирени људи су скакали из кревета и са женом и децом излазили напоље те слушали. Ноћ се претворила у клупко испреплетаних гласова. Вичу људи, реже и лају пси, одзвањају кундаци о нешто тврдо, пишти женски Глас, боГета мушкарац, церека се смрт. Вечерња студен, страх и ужас, увлачи се сељацима у кости. Стоје тако и слушају, али нико не сме да оде и види шта се доГађа. Сви знају да су то четници квје проводе у дела своје претње.

Укратко: то вече је четничка тројка залупала на врата ДраГутина Павловића. Позвали су Насту, жену ДраГутинову, да изађе пред кућу. Она је одбила и четници су осули из митраљеца по кући и кундацима почели обијати врата. Наста је тада откључала врата и изашла у двориште. Дочекале су је четничке каме. Ударали су је и боли са свих страна: по Грудима, леђима, Глави. Тројица људи су се, просто, такмичила који ће више пута ударити ножем. За неколико минута у дворишту је остало искасапљено, унакажено и искомадано тело. Наста Павловић је изГубила живот без правоГ разлоГа, збоГ сеоскоГ оГоварања и освете, из беса четничкоГ.⁹⁹

БОШКОВИЋ Радомира ДРИНКА, домаћица, рођена 1923. у Осоници; борац Прве пролетерске бригаде НОВЈ; ухватили је четници и заклали у Котражи 24. априла 1944.

ЋИЋИНИ БЕРНАРДО, рођен 1917. у Италији, живео у Пилатовићима по капитулацији Италије; милиционар у народној милицији у Пилатовићима; заклали га - одметници у Крстацу 7. фебруара 1945.

ЈАКОВЉБЕВИЋ ИВАНКА, домаћица, рођена 1895. у Македонији, живела у Прилипцу; заклана у Прилипцу у фебруару 1943.

ЈАКОВЉБЕВИЋ Недељка МИЈОМИР, земљорадник, рођен 1919. у Прилипцу; борац Драгачевског батаљона; убијен у Крстацу 9. новембра 1942.

РАДОЈЕВИЋ Светозара ДРАГОЉУБ, земљорадник, рођен 1900. у Прилипцу; симпатизер НОП-а; заклан у Латвици 7. октобра 1942.

ЈАЋИМОВИЋ Јанка МИЛОРАД, земљорадник, рођен 1923. у Пухову; борац Драгачевског батаљона; стрељан у Турици 15. октобра 1944.

ИЛИЋ Милете ЈЕРЕМИЈА, земљорадник, рођен 1908. у Пшанику; убили га четници у Котражи зато што није хтео да се покорава њиховим наређењима 14. децембра 1943.

ИЛИЋ Радоша ПАНТЕЛИЈА, земљорадник, рођен 1912. у Пшанику; убили га четници у Котражи зато што није хтео да извршава њихова наређења 14. децембра 1943.

ПАУНОВИЋ Владимира ЈОВАН, земљорадник, рођен 1882. у Рогачи; заклан у Рогачи 18. јуна 1943.

ОБРАДОВИЋ Радојице ЈЕЗДИМИР, ковач, рођен 1900. у Ртима; борац Драгачевског батаљона; отац народног хероја Бранислава Обрадовића Цамба; стрељан у Ртима 5. марта 1942.

СЛАВКОВИЋ ЈЕРЕМИЈА, земљорадник, рођен 1900. у Ртима; присилно мобилисан од четника и стрељан као дезертер у селу Радивојевићи-ма код Нове Вароши 1944.

ТАНАСКОВИЋ Адама РАДИВОЈЕ, студент права, рођен 1921. у Кратову, живео у Скопљу и Ртима; члан СКОЈ-а; сарадник НОП-а; убијен батинама у Турици 14. септембра 1943.

МИЛОВАНОВИЋ Алексе МИЛОШ, чиновник, рођен 1907. у Ртарима, живео у Краљеву; борац Краљевачког НОП одреда; убијен у Видови у августу 1943.

ГАВРИЛОВИЋ Богосава МИЛИСАВ, бојација, рођен 1914. у Тијању, живео у Каони; убијен у Горачићима 22. септембра 1941.

МИЛИНКОВИЋ Срећка МИЛУТИН, свршени матурант, рођен 1924. у Тијању, живео у Крагујевцу; сарадник НОП-а; убијен код Обреновца у новембру 1943.

ПОПОВИЋ. Драгутина ДИМИТРИЈЕ, земљорадник, рођен 1902. у Тијању; убијен пред кућом 28. децембра 1943.

МИЛИВОЈЕВИЋ М. ВЛАСТИМИР, земљорадник, рођен 1913. у Трешњевици; убијен под сумњом да сарађује са НОП-ом у Катићима 20. октобра 1941.

ТОДОРОВИЋ Благоја ЉУБИША, земљорадник, рођен 1909. у Трешњевици; симпатизер НОП-а; заклан у Трешњевици 4. маја 1943.

ВАСИЉЕВИЋ Богосава МИЛИЈА, кројач, рођен 1909. у Турици; сарадник НОП-а; убијен у Гучи 13. октобра 1943.

ДОСТАНИЋ Видоја МИЛОВАН, земљорадник, рођен 1921. у Турици; борац Драгачевског батаљона; стрељан у Котражи 13. маја 1944.

ИЧЕЛИЋ Љубомира МИОДРАГ-ЛИКО, земљорадник, рођен 1923. у Церови; заклан на Голупцу 1. маја 1943.

ЦВЕТИЋ Миленка ИСАИЛО, земљорадник, рођен 1920. у Церови; члан СКОЈ-а; борац Драгачевског батаљона; убијен у Церови у ноћи између 25. и 26. децембра 1942.

ЉУБИЋАНИ

За разлику од других подручја на територији бившег љубићког среза, поред појединачних убијања, било је више и масовних. Групно је убијено више партизанских бораца, њихових присталица и сарадника. Таква убиства су почела на Орловаку у Доњој Трпчи, где је 1. децембра 1941. устрељено 12 партизана, затим у Мојсињу, где је два дана касније убијено 36 бораца. Нажалост, знају се имена само десеторице, док су остали борци других НОП одреда који су овде заробљени и стрељани, касније је родбина њихова тела покопала и одвезла, а да се имена не знају. У Рошцима је 5. децембра 1941. стрељано 10 бораца, а у Трбушанима Жарко Боришић у ноћи између 6. и 7. децембра 1941. стрељао девет својих комшија. У Доњој Горевници, опет Жарко Боришић

је 22. марта 1943. стрељао 12 бораца и њихових сарадника. На раскршћу путева Прељине и Балуге, по пресуди преког суда, којим је руководио злогласни Бојан Ристановић, у ноћи између 22. и 23. маја 1944. заклане су четири омладинке. Последњи крвави пир над борцима и сарадницима НОП Боришић је учинио 25. августа 1944. када је, после садистичког мучења у Ракови, заклао 11 бораца. Појединачна убиства бораца и присталица НОП вршене су за све време рата.

Активност четника на прогону и уништењу бораца НОР-а и њихових присталица појачана је почетком 1943. године појавом на овом простору обновљеног Чачанског НОП одреда. Предраг Раковић 29. марта 1943. године шаље депешу Дражи Михаиловићу, у којој га обавештава:

„У срезу љубићком стрељано је 63 особе! Још има да се похватају 84 у срезу таковском и љубићком, али решио сам да ове похвата жандармерија и спроведе у Београд у логор, те да се тамо стрељају када се деси да неки окупаторски војник погине...”¹⁰⁰

Збирни подаци казују да је на територији бившег љубићког среза убијена 121 особа. Међу њима и 15 жена и девојака. Заклана је 31 особа. Напомињемо да у овај број усмрћених нису узете жртве које су четници убијали на други начин, већ искључиво директним убијањем и клањем. Било је и других жртава које су умирале од батињања и другог терора, које су над њима вршене, или су, пак људи, погинули у међусобним оружаним сукобима.

Под камом или испред пушчане цеви су пала три члана породице Пауновић из Мојсиња: Гојко, супруга му Сибинка и кћи Даринка-Дара. Сви су заклани 22. марта 1943. у Доњој Горевници.

Браћа Миодраг и Десимир Бојовић из Доње Тречке стрељани су заједно на Орловаку у Доњој Тречки 1. децембра 1941.

Браћа Велимир и Светолик Анђелић из Доње Тречке заједно су стрељани 3. децембра 1941. у Мојсињу.

Отац Душан Мићовић - стари ратник, стрељан је са сином Миодрагом у ноћи између 6. и 7. децембра 1941. у Трбушанима.

Актери ових злочина су, пре свих, Предраг Раковић, као главнокомандујући четничким снагама на овом подручју. Ту су остали злочинци, на челу са Жарком Боришићем из Трбушана и црнотројкашима: Бојаном Ристовићем из Горње Горевнице, Миодрагом Козодеровићем (Трбушани), Милошем Гавриловићем (Горња Горевница), Љубисавом Николићем (Доња Тречка), Превиславом Миловановићем Ебиром (Трбушани), Адамом Аџеми-

ћем (Доња Горевница), Радојком Јеремићем - Крмељом (Доња Трепча), Радаилом Видојевићем (Доња Трепча), Алексом Ковачевићем (избеглица из Босне), Милољубом Јелисијевићем - Гибаницом (Горња Горевница), Љубом Обрадовићем - Котуром (Миоковци), Мирком Сертићем (избеглица из Босне), Милорадом Бојовићем - Шкипом (Доња Трепча), Радивојем Радуловићем - Тулумом (Мрчајевци), Милисавом Радовићем (Љубић), Хрививојем Стојановићем (Мрчајевци), Рајком - Рајицом Илићем (Соколићи), Љубишом Томашевићем (Коњевићи), Радомиром Младеновићем (Коњевићи), Томом Павловићем (Мрчајевци), Милисавом Васиљевићем (Доња Трепча).^{100и}

ОРЛОВАК, ДОЊА ТРЕПЧА

Немачка казнена експедиција, у јачини од око једног батаљона и љотићевци, које је предводио поручник Павле Гучанин са око 15 својих и 30 до 40 четника Драже Михаиловића из ових места похватили су из Доње и Горње Трепче све мушкарце од 15 до 70 година и привели 1. децембра 1941. на место Орловак у Доњој Трепчи. Ту из групе издвојили су 14 партизана и осудили на смрт стрељањем. Павле Гучанин је прочитао смртну пресуду. Пре почетка стрељања из ове групе успели су да побегну Добросав Пауновић и један борац Крагујевачког НОП одреда. Четници и љотићевци су вршили стрељање, а немачки официри су посматрали. Овде су стрељани:

ВУКСАНОВИЋ Обрада СРЕЋКО, земљорадник, рођен 1913. у Мојсињу; водник у Трећој чети Љубићког батаљона.

АНЂЕЛКОВИЋ Миливоја МИЛУН, ковач, рођен 1889. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

БОЈОВИЋ Радована ВАСИЛИЈЕ, земљорадник, рођен 1888. у Доњој Трепчи; члан НОО.

ОВДЕ САМ САМО ЈА КОМУНИСТА,
МЕНЕ СТРЕЉАЈТЕ

Изађе педесетшестогодишњи Василије Бојовић, стари ратник. ЛаГаним и одмереним кора-

ком упути се према немачком команданту, са којим стајаху Павле Божићевић и Павле Гучанин. И тада ратник из ПрвоГ светскоГ рата Василије Бојовић, проГовори чврстим, али дрхтавим Гласом:

- Пустите ту децу, то нису комунисти. Овде сам само ја комуниста. Мене стрељајте.

Завршавајући своје излагање, стари ратник се упути према Групи одређеној за стрељање и стаде испред осталих.

Смртну пресуду прочитао је Павле Гучанин. Стрељање су извршили љотићевци и четници. Немачки официри су само извршили контролу. Са стрељаним партизанским борцима стрељан је и велики патриота, храбра старина Василије Бојовић..¹⁰¹

БОЈОВИЋ Ра^есава ДЕСИМИР, земљорадник, рођен 1911. у Доњој Трепчи; водник у Трећој чети Љубићког батаљона.

БОЈОВИЋ Милана МИЈИЈА, земљорадник, рођен 1920. У Доњој Трепчи; члан СКОЈ-а; борац Љубићког батаљона.

БОЈОВИЋ Радосава МИОДРАГ, земљорадник, рођен 1922. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

КУЗМАНОВИЋ Миљка МИЛУТИН, земљорадник, рођен 1909. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

ЛАЗАРЕВИЋ Љубисава ДРАГОЉУБ, земљорадник, рођен 1909. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

ЛАЗАРЕВИЋ Милисава ОБРАД, земљорадник, рођен 1896. у Доњој Трепчи; члан НОО и командант места у Доњој Трепчи.

ПАВЛОВИЋ Милете НЕДЕЉКО, земљорадник, рођен 1920. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

СИМЕУНОВИЋ Спасоја МИЈАДИН, земљорадник, рођен 1914. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.

СИМОВИЋ Петра МИЛУН, земљорадник, рођен 1914. у Доњој Трепчи; борац Љубићког батаљона.¹⁰²

МОЈСИЊЕ

У Мојсињу су четници Павла Гучанина 3. децембра 1941. стрељали 36 партизана, које су Немци, заједно са љотићевцима и четницима, похватили у Остри, Мрчајевцима, Бресници, Катрги и другим селима. Међу њима било је и бораца других НОП одреда, не само Чачанског. Пре стрељања побегао је један борац. Овде су стрељани:

АЛЕКСАНДРИЋ Веселина МИЛОВАН, земљорадник, рођен 1922. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона и Градске партизанске милиције у Чачку.

ВУЧКОВИЋ Ранисава БРАНКО, земљорадник, рођен 1912. у Заблаћу, живео у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона.

ЂОРЂЕВИЋ Миљка СТЕВАН, резервни капетан БВЈ, рођен 1886. у Доњој Горевници; носилац Албанске споменице, водник у Четвртој чети Љубићког батаљона.

АЛЕКСАНДРИЋ Веселина РАДОВАН, земљорадник, рођен 1924. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона.

АНЂЕЛИЋ Миломира ВЕЛИМИР, кројач, рођен 1924. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона.

^

ЖИВЕО СОВЈЕТСКИ САВЕЗ

% ШЛ - *Опростићемо ти живот, Велимире - предлагали су четници - ако узвикнеш: „Живео краљ*

Петар ПГ.

Велимир их посматраше подругљивим погледом, који се затим усмерио према Групи од које га одвојише. И брат му се налазио у тој Групи. Погледи свих уперени су у дечака и с нестрпљењем се очекивало шта ће рећи.

- Шта чекаш, Велимире? - пожуривали су четници.

Накашља се Велимир мало, а пошто иступи само један корак испред кликну колико Га грло носи:

- Живео Совјетски Савез! Живела партизанска борба.

Изненађени поступком неустрашивог дечака, кундацима Га четници вратише у Групу из које је изведен само неколико тренутака пре тогп. Стрелан је заједно са братом и још тридесет три партизана.¹⁰³

АНЂЕЈШЋ Миломира СВЕТОМИР, ученик пољопирвредне школе, рођен 1920. у Остри; борац Љубићког батаљона.

ВОЈОВИЋ Вука МОМИР, земљорадник, рођен 1902. у Доњој Трепчи; живео у Остри; борац Љубићког батаљона.

ПЕРОВИЋ Крсте ДРАГОЉУБ, рођен 1923. у Остри; борац Љубићког батаљона.

РАЦИЋ Миленка БОГОСАВ, земљорадник, рођен 1922. у Остри; борац Љубићког батаљона.

АЛЕКСАНДРИЋ Радосава РАЈКО, земљорадник, рођен 1919. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона и Градске партизанске милиције у Чачку.

Имена осталих стрељаних партизана су непозната. Највише их је из околине Крагујевца, па је њихове лешеве родбина касније покупила и одвезла.

И овде су стрељања извршили четници, а Немци су били неми посматрачи овог злочина.¹⁰⁴

РОШЦИ

У рано јутро 5. децембра 1941. у село је дошао четнички одред, који је предводио мајор Манојло Кораћ. Одмах је започео хватање партизанских бораца из села, али и других који су туда пролазили. Читавог дана прикупљали су борце, са којима су се четници немилосрдно обрачунавали, тукли су их и на друге начине мучили. По пресуди преког суда, којим је руководио мајор Кораћ, око 21 час, осуђени на смрт су стрељани иза општинске зграде.

Стрељани су:

БЕЛОШЕВИЋ Милосава КОНСТАНТИН, пинтер, рођен 1909. у Рошцима; живео у Трбушанима; члан КПЈ, борац Љубићког батаљона.

ГАВРИЛОВИЋ Максима ДУШАН, шофер, рођен 1916. у Рошцима, позадински радник НОП-а.

КОВАЧЕВИЋ Станислава СЛАВОЉУБ, ковач, рођен 1906. у Дучаловићима, живео у Рошцима; позадински радник НОП-а.

КОВАЧЕВИЋ Милосава ВЕЉКО, земљорадник, рођен 1891. у Рошцима; сарадник НОП-а, носилац Албанске споменице.

ИЛИЋ Славка ДУШАН, земљорадник, рођен 1910. у Јанчићима; борац Љубићког батаљона.

ТРИФУНОВИЋ Јеврема ЈОВАН, земљорадник, рођен 1899. у Прањанима; борац Таковског батаљона.

КОЗОДЕР Вука ВУКОСАВ, земљорадник, рођен 1920. у Брезни, живео у Трбушанима; члан КПЈ; заменик политичког комесара Прве чете Љубићког батаљона.

ЛАПЧЕВИЋ Тимотија
СТРАЈИН, пушкар, рођен 1917. у Годовику код Пожеге, живео у Љубићу; члан КПЈ; међу првима ступио у Чачански НОП одред, у коме је био заменик командира Прве чете Љубићког батаљона.

ПЕТРОВИЋ Живка РАДОВАН, свршени матурант, рођен 1922. у Дренови; члан КПЈ; борац Таковског батаљона.

САВИЋ Комнена ЈЕЛЕНКО, столар, рођен 1914. у Рошцима; члан КПЈ; борац Љубићког батаљона.

Н.Н. борац из околине Крагујевца.

После стрељања четници су се веселили, свирали и играли газећи по крви и телима стрељаних бораца.¹⁰⁵

КРВАВО ВРЗИНО КОЛО

Почетком децембра 1941. године партизани су се под борбом повлачили према Златибору. Често у нереду, због дилеме да ли препустити народ подивљалим хордама, које преплавише

слободну територију, или ошавиши на Шерену ради поновног организовања ошпора. Неодлучнош у разрешењу заисша конфликтне ситуације, нанела је сшраховите последице паршизанском покрешу чачанског краја. А ше последице су се одражавале за све време раша и револуције.

Повлачећи се кроз село Рошце прошла је Група паршизанских бораца и упутила се према Добрињу. Групу је предводио Предраг Јефтић Шкепо. Два дана касније, петог децембра, са правца планине Рудника, у село је упао четнички одред мајора Манојла Кораћа. Били су у савезу са Немцима. Партизанске јединице су се повукле и нису имале са ким да воде борбу. Зато су се окомили на Голоруже партизане. Општинску зграду у Рошцима су претворили у затвор. Затварали су у њу похватане партизане и симпатизере покрета. Зарасли у дуге косе и браду, ова необузdana руља немилосрдно је тукла похапшене и затворене Голоруже сељаке. Пљачкали су и палили партизанске куће, одводили и клали овце и јунад, пекли месо и обилно га заливали шљивовицом. Разврат и оргијање трајало је до изнемоглости.

У поподневним часовима петог децембра се нађе на окупу једанаест чланова преког четничког суда, састављеног од два чешника официра и девет четника мештана.

- Па шта мислимо, Господо, којеГ би затвореника требало стрељати? Ви то, мештани, најбоље знате - питао је четнички официр Шњатовић.

- Знате ви ко је носио комунистичко оружје? - допуњавао Га је други четнички официр.

- Имамо их, Господо официри, из других места и околних села за које поуздано знамо да су комунисти и треба их побити - предусретљиво је говорио један од домаћих четника.

Само кратак договор и већ је десет партизана осуђено на смрт. И ноћу око 21 час непосредно иза општинске зграде стрељани су: Душан Гавриловић, Јеленко Савић, Славољуб Ковачевић, Вељко Ковачевић, Душан Илић, Јован Трифуновић, Вукосав Козодеровић, Сирајин Лапчевић, Радован Петровић и још један борац од Крагујевца.¹⁰⁶

ТРБУШАНИ

Четници на челу са својим командантом Жарком Боришићем похватано је на превару девет бораца из Трбушана, који су дошли кућама. После свирепог мучења на граници између Трбушана и Пријевора око један час 6/7. децембра стрељани су:

МИЋОВИЋ Светозара ДУШАН, земљорадник, рођен 1899. у Рошцима, живео у Трбушанима; носилац Албанске споменице; члан НОО у Трбушанаима.

МИЋОВИЋ Душана МИОДРАГ - ДРАГО, земљорадник, рођен 1920. у Трбушанима; секретар партијске ћелије; борац Љубићког батаљона.

КОВАЧЕВИЋ Дмитра ЉУБИНКО, радник, рођен 1906. у Рошцима, живео у Трбушанима; борац Љубићког батаљона.

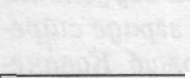

ПЕТРОВИЋ Милисав ДРАГОСЛАВ, земљорадник, рођен 1909. у Миоковцима, живео у Трбушанима; борац Љубићког батаљона.

БОГДАНОВИЋ Богића ЖИВОРАД, машинбравар, рођен 1920. у Трбушанима; члан КПЈ; десетар Прве чете Љубићког батаљона.

САРИЋ Александра МИЛИВОЈЕ, земљорадник, рођен 1922. у Трбушанима; борац Љубићког батаљона.

КАРАВИДИЋ Велимира ЈЕРЕМИЈА, железничар-кочничар, рођен 1920. у Трбушанима; борац Љубићког батаљона.

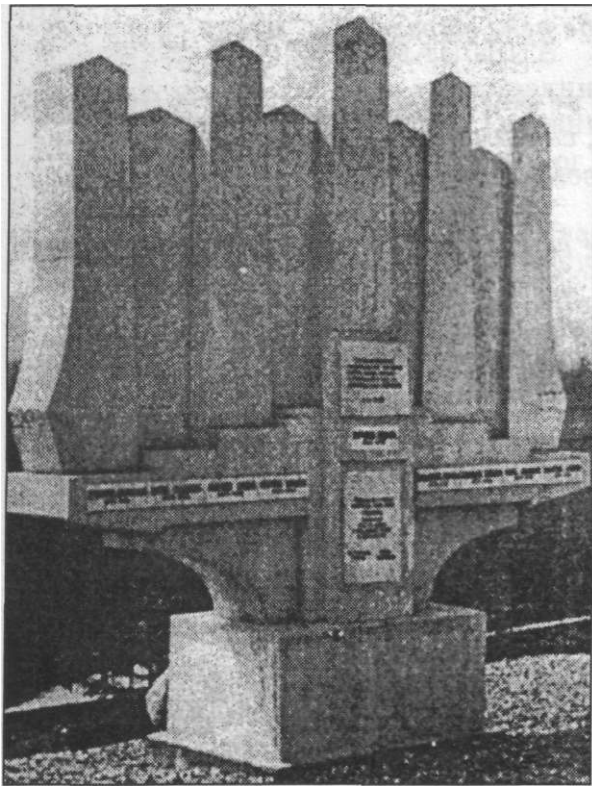
БОРИШИЋ Јеремије ЖИВАНА, домаћица, рођена 1922. у Трбушанима; члан СКОЈ-а; позадински радник НОП-а.

ЛУЧИЋ Јаћима СЛАВИША, механичар, рођен 1925. у Трбушанима; борац Љубићког батаљона.¹⁰⁷

ЦИНИЗАМ УБИЦА

Пред командантом Боришићем нашао се Душан Мишовић са своја два сина - Миодрагом и Миланом. Наговешавано је да ће сва Шројица биШи сШрељана. Пред сШрељање се Шу нашла Душанова супруга Гвозденија и молила Боришића да јој не сШрељају мужа и синове. Злочинац Боришић јој саопшти да ће да јој стрељају мужа и једноГ сина и заШражио је од ње да одлучи коГа сина да јој стрељају. Жалосна мајка није моГла да одлучи. Они су, Шада, сШрељали мужа и сШаријеГ сина МиодраГа, а ослободили Милана.¹⁰⁸

Овај злочинац није имао самилости за сесШру од стрица младу скојевку Живану Боришић, која је нашла смрШ заједно са својим друГовима и комишијама.

ДевеШ претучених мученика, креШало се везаних руку према месШу „СлаШина“, на обали Мораве. Река прекривена ледом, хладна и брза, носи препукле санШе леда. СедамнаесШоГодишњу скојевку Живану, поломљених ногу и руку, између себе носе Славиша и МиодраГ.

Кад сШиГоше на обалу, Боришић нареди да приведене по сШроје.

Раскорачених ногу сШаде испред сШроја, у којем сва лица беху у модрицама, а Шела изранављена. Громким Гласом официр саопштиШава:

- Уиме четничког прекоГ суда, збоГ учешћа у комунистичком покрету, осуђени сте на смрт стрељањем.

Сачекавши тај тренутак, настави:

- Има ли ко да изрази последњу жељу!?

Настаде тајац. А онда се из строја чу прозобли Глас:

- Господине поручниче, молим вас и преклињем да ме стрељате пре МОГ сина МиодраГа.

- Ебаш ћемо њеГа пре тебе стрељати, МиЈмвићу. Имаш да Гледаш како му отиче поГана комунистичка крв.

До свести осуђеника допире тихи жубор реке. У немој тишини син тужним очима посматра несрећноГ оца. Из поГледа му зрачи прекор, што од крвника тражи милост. Са севера дуну прохладни ветар, носећи осуђеницима у очи и лице ледене иГлице снега.

Поново се оГласи Боришић:

- А ти, рођако, бежи кући! - обраћа се спасоносном понудом младој скојевки. - Тебе нећу стрељати... млада си и заведена.

- Од својих друГова не желим да се одвајам. Са њима сам пошла у борбу за слободу, са њима одлазим у смрт!

ПредсмрШним позивом, последњи пут се обраћа осуђеницима:

- А сада, помолите се БоГу, да вам опрости овоземаљске Грехе.

Неки се скрушено крсте. Крсти се и официр.

Тренутак касније, проломи се команда:

- Нишани!

Па без паузе:

- Пали.

Плутон распара нему тишину. Строј се пови. Сужњи се стропошташе к'о снопље. У самртном ропцу крици успунише речну долину. Испод стрељаних отиче топла људска крв руменилом, топећи бели снежни покривач...¹⁰⁹

ДОЊА ГОРЕВНИЦА

Четници, нредвођени Жарком Боришићем, командантом Осмог батаљона Љубићке четничке бригаде, похватили су припаднике и сараднике НОП-а из Доње Горевнице и Мојсиња и њих

десет 22. марта 1943. стрељали пред окиом рудника у Доњој Горевници, а њихова тела побацали у јаму рудника.

Овде су стрељани и заклани:

ПАВЉОВИЋ Радојка МИЉЕВА, домаћица, рођена 1901. у Бечњу, живела у Доњој Горевници; сарадник НОП-а.

ЈАНКОВИЋ Глиша СТАЈКА, домаћица, рођена 1878. у Остри, живела у Доњој Горевници; сарадник НОП-а.

АЛЕКСАНДРИЋ Радосава ВУК-МИЛЕТА, земљорадник, рођен 1910. у Доњој Горевници, војник БЈВ; заробили га Немци и отерали у логор у Немачку; разболео се и пуштен из логора; по повратку сарадник НОП-а.

ШЈ
^Дј

КУЗМАНОВИЋ Радомира СВЕТИСЛАВ, земљорадник, рођен 1890. у Доњој Горевници; председник илегалног НОО у Доњој Горевници 1942. и 1943.

КУЗМАНОВИЋ Николе БОГДАН, земљорадник, рођен 1883. у Доњој Горевници; члан НОО, а затим илегалног НОО.

РАДОЈЕВИЋ Ивана БУДИМИР, пекар, рођен 1908. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона.

ЈЕЛИЋ Павла СТАНОЈЛЕ, земљорадник, рођен 1867. у Доњој Горевници; члан илегалног НОО 1942. и 1943.

ПАУНОВИЋ Луке ГОЈКО, земљорадник, рођен 1893. у Котражи, живео у Мосињу; сарадник НОП-а.

ПАУНОВИЋ Јеротија СИБИНКА, домаћица, рођена 1898. у Заблаћу, живела у Мојсињу, симпатизер НОП-а.

ПАУНОВИЋ Гојка ДАРИНКА-ДАРА, домаћица, рођена 1924. у Мојсињу; члан СКОЈ-а; сарадник НОП-а.¹¹⁰

ОСУЂЕНИ НА СМРТ

Био је 21. март када се, са тројицом пратилаца, обрео у Доњој Горевници. Одмах нареди да се у учионицу Основне школе сазове збор мештана. Око подне, на окупу су углавном бивши партизани и њихови симпатизери. У село улази Боришић. Са њим су Жарко Аџемовић, Станимир и Борисав Милутиновић.

Отварајући збор, поручник поче претити:

- Дошао сам у ваше село, које представља комунистичко леГло, да једном заувек уништим партизанске јатаке... - накашља се, па настави:

-... Располажемо подацима, ко све од вас пружа уточните партизанским илеГалцима... Одред смо им уништили, дошао је ред на јатаке...

На лицима окупљених оГледао се страх, изазван неизвесношћу.

- И као што рекох - наставља Боришић са претњом - располажемо са подацима шта смерају илеГалци... Варате се ако мислите да вам долазе бољи дани. Неће вам помоћи ни партизани из Босне, ни Руси са истока... Наређујем вам да до мрака предасте скривено оружје. Сада пођите кућама и памет у Главу.

Пао је мрак. Оружје нико не доне. Почеше са хапшењем. Убрзо приведоше око двадесет пет осумњичених. Преко пута школске зГраде заседа преки суд. На смрт су осуђени: Милева Павловић, Стојка Јанковић, Вук Александрић, Станојко Јелић и Будимир Радивојевић из Доње Горевнице, а из Мојсиња Сибинка и Гојко Пауновић и кћерка им, јединица, Дара.

Повезаше их и потераше према рудничким јамама. Ускоро поче стравичан обрачун. Кољаш Радивоје Радуловић - Тулум распара дојке омладинки Дари. Мајка јој похрлила у сусрет. Пут јој пресекоше камама.

Остале постројише изнад јама, које ће ускоро, после пушчаноГ плутона, постати Гробнице упокојених. Онима који претекоше, Боришић наређује:

- Мртве побацајте у рударско окно! Отвор на окну затрпавајте камењем и Грањем!.

Борђе Кузмановић у наручју приноси мртвоГ брата Цвела. Крв му се цеди низ Гуњ и чакшире. Гуши се у сузама, јер Га Гласно не сме оплакивати.

Кад мртве убацише у окно, поручник нареди да се поново построје. Пуштајући их кућама, запрети:

- Само ми знамо шта се на овом месту догађало ноћас. Што сте видели, нисте видели... Ни црној земљи ништа не сме-те рећи. Иначе, оде вам глава!

Немогавши у срцу и души да носи стравичну слику са бра-товљеве сахране, Ђорђе Кузмановић диже на себе руку веша-њем.¹¹¹

НА РАСКРШЋУ ПУТА ПРЕЉИНА - БАЛУГА

Четнички преки суд, на челу са Бојаном Ристановићем, осудио је на смрт четири активисткиње НОП-а. После свирепог мучења заклане су у ноћи између 22. и 23. маја 1944. на раскрсници путева Прељина - Балуга, где су после овог свирепог злочина њихова нага и унакажена тела оставили.

Овде су стрељане - заклане:

КРУПЕЖ Здравка ЛЕНКА, домаћица, рође-на 1922. у Ракови; сарадник НОП-а.

КОМАДИНИЋ-ЂУРОВИЋ Милисава МА-РИЈА, домаћица, рођена 1922. у Соколићима; са-радник НОП-а.

ГОЈКОВИЋ-ЈОВАНОВИЋ Богдана ЗОРКА-ЗОРА, домаћица, рођена 1922. у Бајиној Башти, живела у Прислоници; курир ОК КПЈ за Чачак.

НОВАК ФРАНЧИШКА, учи-тељица, рођена у Шентјуру, код Цеља, изгнаница из Словеније; сарадник НОП-а.¹²

ЗЛОЧИН

Изнад лешева Зоре Гојковић, Франчишке Новак, Марије Комадинић и Ленке Крупеж стајао је натпис: „Овако ће проћи сви они који сарађују са партизанима“. Највише је мучена Ленка. Дланови јој беху исечени. Прсти

су на кожи висили. Груди на више места камама исечене. Испод грла зјапила је дубока јама, без јабучице.

Злочин су извршили кољашни: Рајица Илић, Миле Козодеровић, Превислав Милаановић-Ебир и неки Величко, за кога кажу да је служио као кочијаш, код кафеџије Милорада Радовића из Љубића.

Кад је Љубо Лужанин изведен пред народни суд да одговара за злочине у вези убиства Зоре Гојковић и осталих, изјавио је да је над Зором извршено силовање, па тек је онда мучена.

- Знали смо да сарађује са партизанима. Ништа није хтела да призна. Када смо јој ставили каму под Грло, тражећи да каже с ким и где се састајала, Зора је одговорила: „Кољите већ једном, и онако вам ништа нећу рећи“.

Док је Милан Јовановић - Лудак, звонар прељинске цркве, држао несрећну девојку, кољаш Рајица Илић је оштрим сечивом задавао смртоносне ударце.

Када је умрла неустрашива партизанка Зора, било јој је тек двадесет две Године.¹¹³

ОСТАЛИ ЗЛОЧИНИ И УБИСТВА

КРСМАНОВИЋ Тодора РИСТО, земљорадник, рођен 1905. у Бечњу; борац Љубићког батаљона; заклан у Бресници у ноћи између 5. и 6. априла 1943.

БЕШЕВИЋ Љубомира МИРКО, земљорадник, рођен 1922. у Бресници; борац Љубићког батаљона; стрељан у Ужичкој Пожеги у децембру 1941.

ЛАЗОВИЋ Богића ДРАГОВАН, пекар, рођен 1917. у Бресници; сарадник НОП-а; убијен у Бечњу 8. маја 1943.

СТАНКОВИЋ Стојадина ИЛИЈА, земљорадник, рођен 1919. у Бресници; заклан од остатака четничких банди у Бресници 25. марта 1945.

АНТОНИЈЕВИЋ Драгутина МИЛАН, кројач, рођен 1920. у Горњој Горевници, убијен у Горњој Горевници 5. новембра 1941.

АРСЕНИЈЕВИЋ Милуна МИХАИЛО, земљорадник, рођен 1920. у Горњој Горевници; убијен у Горњој Горевници 17. септембра 1944.

НЕДЕЉКОВИЋ Веселина МИЈОМИР, земљорадник, рођен 1914. у Горњој Горевници; борац Љубићког батаљона; отерали га четници у августу 1944. на Копаоник, где су га стрељали.

ТОРОМАН Војислава АЛЕКСАНДАР, земљорадник, рођен 1895. у Горњој Горевници; носилац Албанске споменице; члан НОО, заклан у Горњој Горевници 23. јуна 1944.

„ОВАКО ЋЕ ПРОЋИ СВИ КОМУНИСТИ“

Био је петак, 28. јун 1944. године. Кад устаде и виде мртвог пса, Александар - Лејо Тороман из Горње Горевнице позва супругу Даницу, коју су из милоште звали Лика.

- Данице, дођидер да видиш нешто.

- А шта то?

- Пса су отровали да не огласи њихов долазак. Ускоро ће и по мене доћи.

После поноћи, најзад, дођоше и по њега. Црнотројкаши. А час пре тога, није се ништа чуло. Сећл. се Лика, била је, облачна, мркла ноћ. Доба, кад Грабљивице иду по жртве. Банувиши у кућу, кратко наредише:

- Брзо се облачи и полази са нама!

Излазећи из куће, Лејо погледа Лику и рече мирно:

- Ја знам где ме воде. И зашто. Поздрави синове и реци им да ме освете.

Кад га приведоше својем шефу Бојану Ристановићу, већ су се јављали први петли. Зарудела је летња зора, најављујући плаветнило дана, својим чудним црвеним водоскоком на источном делу неба.

Накострешени крвник, колутајући очима, а на ноге скочи, па дрекну:

- А, стигао си! Сад ћу ти ја показати како се ми обрачунавамо са комунистима!

А онда нареди помоћницима:

- Обалите га на земљу!

Јаукнувши, Лејо се скљока.

Бојан потеже каму. Изнад Гркљана. А дубоко.

Кркљао је мученик у самртном ропцу и полако умирао. Бојанова љубавница, која се однекуд створи, видно показа узнемиреност. Подигавши обрве, погледа у Бојана и рече:

- Прекољи Га - не могу више да слушам то крклање.

Мирним и тешким кораком, „кавалер“ приђе жртви. Када је био изнад ње, из каније извади оштру каму са још свежим црвеним шарама и дршком по којој се накупила роса јутра. Испод, ниже од руке и ножа, текла је крв, долином уморних, скоро мртвих Груд.

- Сад ћу ја њеГа умирити - рече кољаш, и кавалерски се поклони љубавници.

Још један трзај руке и нова рана испод Грклања. Тело се смирило, да пропусти отицање крви из два извора.

ТОГ пазарноГ дана, код Кршића кафана, да би застрашили остале, наслонише унакаженоГ Леја уз јасен, у седећем ставу. Изнад дрвета закуцаше плакат на коме је крупним словима, био исписан текст:

„Овако ће проћи сви комунисти“.

Уруке му ставише цедуљицу на којој је писало:

„ЧИТАЈ, ТОРОМАНЕ, ИДЕ ЛИ ТИ СА ИСТОКА ЦРВЕНА АРМИЈА“.¹¹⁴

ТОРОМАН-ЈЕВТОВИЋ Драгољуба МИЛАНКА, студент економје, рођена 1919. у Мрчајевцима; члан КПЈ; половином јуна 1943, заједно са мужем Војимиром, ступила у Чачански НОП одред; убијена у Велеречи 5. јула 1944.

ТОРОМАН Милована СТАНКА, домаћица, рођена 1872. у Милићевцима; живела у Горњој Горевници; сарадник НОП-а; заклана 14. августа 1944.

УРОШЕВИЋ Добросава БЛАГОМИР, земљорадник, рођен 1917. у Горњој Трепчи; члан КПЈ; одборник НОО; убијен као припадник Службе безбедности од четничких банди у Горњој Трепчи 24. септембра 1945.

УРОШЕВИЋ Миланка РАДОМИР, земљорадник, рођен 1905. у Горњој Трепчи; члан КПЈ; члан НОО; убијен од остатака четничких банди, као председник МНО у селу Луњевици 8. јуна 1947.

ВОЈИНОВИЋ Раденка МИЛОМИР, столар, рођен 1907. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона и Градске партизанске милиције у Чачку; стрељан у Доњој Горевници 23. фебруара 1943.

КУЗМАНОВИЋ Милоша РУЖИЦА-РУЖА, учитељица, рођена 1901. у Жежевици, живела у Доњој Горевници; сарадник НОП-а; убијена у Матарушкој Бањи 19. децембра 1941.

ЛУКИЋ Крсте НОВАК, земљорадник, рођен 1909. у Доњој Горевници; члан Среског комитета КПЈ за срез љубићки; командир Четврте чете Љубићког батаљона; мучен за време окупације; отерали га четници на Златибор, где је убијен при покушају да пређе у НОВЈ 11. маја 1944.

МИЛОВАНОВИЋ Крсте ДРАГАН, земљорадник, рођен 1925. у Доњој Горевници; члан СКОЈ-а; борац Љубићког батаљона, а од 1944. борац КНОЈ-а; погинуо од стране четничких банди у Леушићима 12. јуна 1945.

НЕНАДОВИЋ Обрена МИЛОРАД, столар, рођен 1912. у Доњој Горевници; борац Љубићког батаљона; стрељан у Доњој Горевници 23. фебруара 1943.

НИКОЛИЋ Милијана БЈАГОЈЕ, металски радник, рођен 1911. у Доњој Горевници; члан КПЈ; организатор устанка; борац Љубићког батаљона; ухватили га четници и отерали на Суви брег у Љубићу, где је убијен 30. децембра 1941.

РАДОЈЕВИЋ Ивана МИЛОМИР, железнички службеник, рођен 1911. у Доњој Горевници; члан КПЈ, борац Љубићког батаљона; стрељан у Доњој Горевници 23. фебруара 1943.

БОЈОВИЋ Милосава РАДОЈЕ, земљорадник, рођен 1914. у Доњој Треччи; борац Љубићког батаљона; убијен у Доњој Треччи 4. децембра 1941.

ГЛИШИЋ Петра АРСЕНИЈЕ, земљорадник, рођен 1911. у Доњој Треччи; убијен од остатка четничких банди у Доњој Треччи 13. децембра 1947.

НИКОЛИЋ. Бранислава СРЕЋКО, камено-резац-зидар, рођен 1909. у Доњој Трепчи; члан КПЈ, заменик командира Треће чете Љубићког батаљона, а од октобра 1941. командир партизанске Тенковске чете; убијен у Самаили код Краљева 4. новембра 1941.

ПАУНОВИЋ. Миливоја МИЛЕТА, земљорадник, рођен 1905. у Доњој Трепчи; члан КПЈ; борац Љубићког батаљона; заклан у Доњој Трепчи у ноћи између 4. и 5. децембра 1942.

ВЕЉОВИЋ Матије ДРАГОЉУБ, земљорадник, рођен 1920. у Катрги; борац Љубићког батаљона; убијен у Катрги 8. марта 1943.

ВЕЉОВИЋ Никифора МИРОСАНДА, домаћица, рођена 1900. у Трнави, живела у Катрги; убијена у Катрги 6. марта 1943.

ЈОВАНОВИЋ Михаила БОГОЉУБ, пекар, рођен 1924. у Катрги; убијен код Кнића 1943.

ЈОВАНОВИЋ Станимира МИЛИВОЈЕ-МИЛО, студент медицине, рођен 1920. у Катрги; члан КПЈ; борац Љубићког батаљона; заклан 8. јануара 1943.

ПОРЧИЋ Рајка МИЛОМИР, земљорадник, рођен 1923. у Катрги; борац Љубићког батаљона; убијен на Сувом брегу у Љубићу 3. децембра 1941.

ВУЧИЋЕВИЋ Велисава ЈОВАН, радник, рођен 1912. у Коњевићима; члан КПЈ; позадински радник НОПа; погинуо као милиционар од остатка четничких банди у Коњевићима 23. маја 1946.

ВУЧИЋЕВИЋ Велисава ТОДОР, кројач, рођен 1914. у Коњевићима, живео и радио у Мрчајевцима; борац Љубићког батаљона; заклан у Мрчајевцима 13. априла 1944.

ЖИВАНИЋ. Душана ПАВЛИЕ, земљорадник, рођен 1927. у Коњевићима; убијен у Коњевићима 27. августа 1944.

БОГИЋЕВИЋ Драгомира ПЕТАР, земљорадник, рођен 1897. у Љубићу; члан НОО; убијен у Љубићу 9. новембра 1941.

НИКШИЋ Владимира МИЈЕНКО, трговац, рођен 1897. у Милићевцима, живео у Љубићу; члан КПЈ; организатор устанка у чачанском крају; командир Прве љубићке чете, командант Љубићког батаљона; у октобру и новембру 1941. командант партизанске Команде места у Чачку и командант сектора у борби против четника у Срезојевцима; извршио самоубиство да не би пао у руке четника у Милићевцима 7. децембра 1941.

НА ЧЕЛУ ПРВИХ ДАНА УСТАНКА

У Проковини, недалеко од Милићеваца, у планини Рожњу, Миленко Никшић окупио је више од педесет устаника да их упозна шта су њихове обавезе, чија ће наређења слушати и извршавати. Кратко време их је процењивачки посматрао, затим наредио да се построје по десетинама, стао испред њих љубопитљивог лица и проговорио:

- Необично сам радостан кад вас видим наоружане и расположене за борбу против фашиста, проклетих Шваба и њихових пришипетљи. Не сумњам да нећете дати све од себе у наредним окршајима. Ја ћу вам командовати, према одлуци нашег вишег руководства, до даљеГ и моја се наређења беспоговорно морају извршавати. Више руководство је одредило и политичкоГ комесара чете, у свему равноправном са мном. То је наш комшија, песник и слободар Милош Јовашевић, чија наређења, такође, морате извршавати и памтити његова тумачења политичких прилика у нашој земљи и шире. На чело десетина постављени су десетари: Средоје Урошевић, Драган Бојовић, Славко Крупез и Добросав Павић. Од данас смо, другови, званично Прва љубићка чета пре неки дан формираног Чачанског народноослободилачког партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“...¹¹⁴

НОВИЦА

Крај новембра и почетак децембра 1941. Године био је испуњен непрекидним и свакодневним борбама. Елитним и добро

наоружаним немачким снагама придружили су се и домаћи издајници: неди?евци, љотићевци и четници.

Приликом повлачења према Ужцу, у Парменцу дошло је до жестоких борби... У тој неравноправној борби Новица је био рањен и Немци су га заробили. Један немачки официр постројио је све заробљене партизане обраћајући им се само једним питањем: Ко је комуниста? Они који су изјавили да су комунисти одвајани су у посебну групу - одређену за стрељање... Њих више нису ислеђивали...

Када је надмени хитлеровац дошао до Новице, видео је пред собом младића у чијим очима је осећао презир, пригушен бол и одлучност:

- Но, ти комунист? - обрати му се.

- Да, ја сам комуниста - поносно одговори Новица.

Од беса зајапурени фашиста, пружи прст према Групи која је одређена за стрељање, дајући тиме знак Где Га треба издвојити.

Када су Га, везаних руку, довели до места одређеноГ за стрељање које се налази недалеко од саме школе, док су вршене задње припреме пред пламеном плутона, он се нагло окренуо не дозволивши непријатељу да Га убије с леђа, и упутивши им презрив поглед, узвикнуо је:

- Чујте! Комунисти Гледају смрти у очи!

Непријатељ се збуни за тренутак. То је искористио Новица да још једном узвикне:

- Живела слобода! Живела Коммунистичка партија ЈуГо...

Овим стравичним тренуцима присуствовали су и његови заробљени борци, који су били тужни и поносни на своГ комесара.¹¹⁵

СТАРЧЕВИЋ. Чедомира МИОДРАГ, земљорадник-зидар, рођен 1901. у Љубићу; водник у Шестој чети Љубићког батаљона; заклан у Трбушанима у ноћи између 18. и 19. марта 1943.

ПЕШИЋ Јеврема МИЛОВАН, земљорадник, рођен 1882. у Милићевцима; командир сеоске партизанске милиције; заклан у Милићевцима 27. фебруара 1943.

ЧИЧА ИЗ МИЛИЋЕВАЦА

Пошто дозваше домаћина, уђоше у кућу. Наредише да се не пали светло.

- Спречи се, чича одмах - наредише му кољашаи. - Пођи с нама у штаб.

Видевши да му се спрема крај, обуче стајаће рухо.

- Ма куда ме то водите?

- 'Ајд! 'Ајд! Пожури се, и немој да зановеташ - викали су злочинци.

Чича се опирао. Из куће жив није хтео. Настало је кундачење. И ударци камама. А он им се, обливен крвљу, и даље опирао. Кућу испуни лелек жена и нејаке деце. На силу га изведоше из дворишта. Онако изранављеног одвукоше Га у Васовићи забран. За њим су остале бразде од ногу заривених у земљу. Очајнички се борио да не напусти кућни праг.

Када се разданило, нашли су Га згрчених ногу, раширених руку, раичупаних дугих бркова и седе косе умрљане крвљу. Влажна земља и увело лишће беху натопљене крвљу.

Кољаш Алекса Ковачевић- Босанац, често је касније многим претио:

- Итебе ћу ја као оног чичу из Милићеваца.¹¹⁶

ДАМЉАНОВИЋ Илије СВЕТИСЛАВ, земљорадник, рођен 1883. у Миоковцима; убијен у Миоковцима 28. августа 1942.

ЋУРИЋ Срећка МИХАИЛО, учитељ у пензији, рођен 1887. у Мојсињу; резервни потпуковник БЈВ; носилац Албанске споменице; заробљен од Немаца и отеран у логор у Немачку; разболео се, па пуштен; по повратку из заробљеништва сарађивао са НОП-ом; због тога заклан у Мојсињу 23. фебруара 1943.

КУКАВИЧКА БОРБА

Михаило-Мишо Ђурић учитељевао је у свом родном Мојсињу неколико Година пред избијање овог последњеГ рата. Припадао је Радикалној политичкој странци, а по поштењу и честитости био је познат. Домаћин на гласу. Један од многих који су служили код њеГа био је Радаило Видојевић. Мрачна личност. Човек који се у овој кући није никаквом добру научио.

Кад би се неко од мештана нашао пред неким проблемом, обично се говорило:

- Питај чика Миша. Он ће ти најпаметније рећи.

Чика Миша је изнад свега ценио људски живот. Човека. Свим бићем се противио тиранији и насиљу. У 1939. Години под његовим кровом је имао сигурно уточиште др Драгиша Мишовић. Чика Мишо је био стари ратник. Борио се као коњички официр против Шваба и Бугара од 1912. до 1918. Године. Са фронта се вратио у чину капетана II класе. Поред шест одликовања, његове Груди красила је и Карађорђева звезда с мачевима. Признање за храброст испољену у бројним крвавим јуришима. Са седам задобијених рана вратио се из рата чика Миша.

Марта месеца 1941. Године, када је био превалио педесету Годину старости, по другом пут је Мишо Ђурић отишао у рат. Против истог непријатеља. И, био је заробљен. Ободелог Мишу пустили су из логора у Нирнбергу, па се чика Мишо нашао у свом родном Мојсињу. Имао је код себе документа немачких војних власти. Када се у 1942. нашао у рудном крају, стари ратник је нашао на стање које се по много чему разликовало од стања у оном, претходном рату. Његово родољубље се бунило против четничког оргијања и обрачуна са припадницима партизанског покрета.

У току 1942. Године у неколико наврата код њега је долазио четнички командант Предраг Раковић. Био је у друштву са мајором Палошевићем. Знао је да старог ратника, Мишо Ђурића, неће лако моћи да увуче у врзино коло, Раковић му се, лукаво, али опрезно обрати са понудом:

- Као стари ратник, чика Мишо, било би добро да се нађеш са представницима равногорске власти.

- Стар сам ја, оставите ви мене на миру.

- У овој светој борби, не би требало да останеш по страни - наваливао је и даље Раковић.

Намрштити се чика Мишо, па одједном плану:

- То је кукавичка, а не света борба!

- Ми се боримо за верност краљу и отаџбини, а ти си се два пута заклео!

- Први краљ је ратовао заједно са нама, а овај балавац се дограбио злата, па у Лондон! Народ оставио на цедилу и препустио га на милост и немилост непријатељу - Говорио је узбуђени чика Миша, падајући очигледно у све већу ватру.

- Не би Шребало тако говорити против краља. Ја то као официр Његовог Величанства и командант војске у отаџбини, нећу да дозволим.

- Ми смо се у прошлом рату борили против окупатора, а ви сада сарађујете с њим!

- Било је онда вама лакше, неГо нама данас!

- Какве смо ми то онда имали олакишице?

- У ваше време није било комуниста.

- Комунисти вам не сметају да се борите против Немаца. На вашу срамоту, а њима на част, они су једини са народом и јуначки се боре за слободу.

- Они то чине да би у земљи завели бољшевичку власт.

- Шта мисле да заведу, ја то не знам. Али збоГ поштене борбе видим да ће победа на крају припасти њима.

- Ими се боримо за слободу. Истои против црвених и против окупатора. А то је много теже, неГо што је вама било.

- Никакви ви борци нисте!

- А шта смо онда кад нисмо борци?

- Ви сте најобичнији кокошари и Гибаничари!

Овакве изјаве превршиле су меру и за препреденоГ Раковића. Учини још један напор, па смирено, на изГлед, одГовори:

- Ми имамо леГалну владу у Лондону, која је призната у светским дипломатским круГовима. Кад Немци буду сломљени, западни савезници ће нам за борбу против комуниста одати признање. Ми ћемо бити ти, којима ће припасти власт, а комунисти ће бити осуђени и протерани из земље.

- А шта ће на то рећи Руси?

- То је ствар светске дипломатије, а за њу смо ми ситне рибе.

- Нека победи ко хоће. Само знајте да ћете за ово што са народом чините одГоварати, кад-тад.

- Ти узимаш комунисте у заштиту.

- Ако су за вас комунисти сви они које сте поклати и којима претите, онда је то сила коју никаквим злочинима нећете уништити.

- Ми од тебе не тражимо да се против њих с пушком бориш.

- Нећу да преузимам Грехове на душу збоГ вашеГ крвавоГ посла.

- То значи да си потпуно на њиховој страни.

- Поштенији су од вас!
- Можете, чика Мишо, та твоја подршка комунистима главе коштати - припрети на крају Раковиоћ,
- Ништа ви мени не смете. ЗбоГ солунских рана. И моГа уГледа у народу.

Растали су се у свађи, да се никада не измире. многи су изражавали и чуђење и дивљење Мишиној одважности и смелости.

Неки су му и предвиђали блиску смрт збоГ тоГа.

Било је то 19. фебруара 1943. Године. Ближила се поноћ. Испод прозора чика Мишове куће зачу се позив:

- Господине Мишо!

- Ко зове?

- Ја сам, Господине Мишо!

- Ко си ти?

- Радаило.

- Хајде у кућу.

- Немам времена.

- Па шта си хтео, Радаило?

- Обуци се и поћи да нам покажеш пут за Станчиће.

- Шта имам теби да показујем пут за Станчиће, кад ти је познат тај пут као и мени.

- Полази, море нећу сву ноћ да се натежем с тобом.

Домаћин изађе. Са Радаилом пред кућом беху и Милосав Васиљевић-Брковац, Љубисав Николић и Шкипа Бојовић. Одведоше Га у њеГов забран, недалеко од куће, поред пута за Чачак.

- Стани! - нареди Радаило Видојевић.

Видевши шта ће бити с њим, стари ратник се обрати бившем надничару:

- Зар мене да убијеш, Радаило?

- Тебе нећу, Господине, тући као што са друГим пред смрт чиним.

- Знаш ли, синко, колико си хлеба појео у мојој кући?

- Зато што си комунисте узимао у заштиту мораш бити убијен.

- Ајде море, шта му објашњаваши - прекоре Радаила Милосав Васиљевић.

Уједном тренутку се четири каме сјурише у плећке и Груди староГ ратника. Једном, на друГи пут. Из целоГ тела шикља-ла је крв. У самртном ропцу, обема шакама чика Мишо зГраби земљу и стисну шаке.

*Као је издахнуо, Радаило му пререза гркљан. Снави га у
ици.*

Предали су га Бојану Ристановићу, као потврду да су ревносно извршили задатак.¹¹⁷

БУРИЋ Милорада СРЕЋКО, учитељ, рођен 1909. у Мојсињу; председник НОО, убијен 23. фебруара 1943.

СИМОВИЋ Милутина НАДЕЖДА - НАДА, студент шумарства, рођена 1920. у Мојсињу; члан КПЈ, једна од организатора устанка; радила са омладином и женама; заклана у Ракови 17. фебруара 1944.

КОЉИТЕ, КУКАВИЦЕ!

- А, ту ли си, птицо комунистичка?

Свезаше јој руке и оружјем на Готовс приведоше школи у којој се налазила стража. Одатле је упутише у злоГласни лоГор у Ракову. Месећ и по дана провела је под присмотром у кућама Алексија Бошковића, Милоша Марковића и Филипа Бошковића. Преко дана је помаГала укућанима у лакшим пословима. Стражар, који је био одГоворан да пази да не умакне, није увек био уз заточеницу, јер су моГућности бекства биле минималне.

Тако је у Ракови провела месећ и по дана. Једном приликом црнотројкаши са затвореницом свратише у једну кућу, у којој се славио Јовањдан.

Домаћин их посади међу званице, за боГату трпезу. Када се кољаше врућом ракијом напојише, почеше своју сулуду иГру над Надом.

- Хајд'запевај, млада партизанко! - наређивао је црнотројкаши.

- Како можете да ме терате да певам, када ћете ме ускоро заклати? - покуша Нада срца окрутна да омекша.

- Певај, дрољо, док каму из каније нисам извадио! - нареди тијанац кезећи се.

Званице занемеше од призора.

Из девојачкоГ Грла прострујаше речи сетне песме:

*„Што да умрем кад ми време није,
Младост моју земља да покрије...”*

Тужна песма код званица сузе изазвала. Застајали су несажвакани залогоји у сасушеним грлима Гостију. Мучно је домаћин своју крсну славу прославио. Кад су пијанци кућу напустили, многи су Гости плакали и Гладни кућлма отишли.

Зима беше на измаку. 28. фебруара 1944. Године из Ракове ка Милићевцима кретала се колона састављена од пет прилика, од којих двоје беху везаних руку. То су црнотројкаши Превислав Миловановић-Ебир, Гојко Максимовић-РоГоња и Алекса Ковачевић-Босанац спроводили Наду и ОГњена Левајца из Мрчајеваца, у забран Лазара Радуловића. Зауоставили су се на месту званом „Јаруге” и ту повели крваво коло. Бело су јој Грло пререзали. Изболи јој Груди. Са кама су топлу крв лизали.

Тренутак пре неГо што ће севнути безГласне муње, љуто је писнула девојка. Рукама се за церић ухватила и одржала предсмртну беседу:

- Кољите ме, бедне кукавице! Идеја за коју умирем ће надживети смрт коју сејете.

Док је у Грчу издисала ова партизанска јунакиња, злочинци камама усмртише и ОГњена Левајца.

Обоје прекрише земљом у плиткој јарузи, коју су после неколико дана пси откопали, па су мештани морали да их поново сахрањују у дубље раке.¹¹⁸

ЛЕВАЈАЦ Радојице СВЕТИСЛАВ-ЦВЕЛЕ, обућар, рођен 1914. у Мрчајевцима; члан КПЈ; борац Љубићког батаљона; заклан у Мрчајевцима 13. априла 1943.

АНЂЕЛИЋ Витомира МИЛОШ, земљорадник, рођен 1904. у Остри, сарадник НОП-а; заклан у Остри 17. фебруара 1943.

НЕЧУВЕНО МУЧЕЊЕ

Милош Анђелић, земљорадник из Остре, активни сарадник партизанскоГ покрета, ископао је на свом имању бункер у који се улазило из штале, у којем је скривао партизанске борце. Четницима полази за руком да открију тај бункер. Ноћу, 17. фебруара 1943. Године четници опколише тај бункер. Под веома тешким околностима партизани успевају да се извуку из блокаде и тако се спасу сиГурне смрти. Сав без разјарени четнички командант ПредраГ Раковић искаљује над ухапшеним Мило-

шем. Доведен је у кућу Радомира Белића и пре сваког испитивања био је претучен, најављујући тиме да оно најГоре тек има да дође.

Ислеђивање је, поред команданта корпуса, вршио и командант Групе бриГада Радиша Чековић

- Реци које си партизана скривао!

- НикоГа од партизана ја не познајем - одГовори Милош.

- Ако је оно био у бункеру?

- Није ми познато!

- Како ти није познато кад си их ти скривао?

- НикоГа ја нисам скривао.

- А оне што их ноћас истерасмо?

- Не њих. Ушли су без МОГ знања.

- Велиш, ниси скривао партизана?

- Нисам!

- Последњи пут те позивам да кажеш како се зову они партизани што их ноћас изјурисмо из твоГ бункера. Реци, ако мислиш живу Главу да извучеш - питао је оштрим Гласом командант Раковић.

- Све што сам знао и имао да кажем, већ сам рекао.

- Иништа више немаш да нам кажеш?

- Немам ништа ни да додам ни да одузем.

- Вешајте Га о стабло за ноГе! - дрекну следник.

Главом окренут према земљи висео је Милош, млатарајући рукама по ваздуху.

- Бодите Га камама! - нареди следник.

Неколико пута се убодеше оштри врхови сечива у Анђелићево тело. Крв се у млазевима сливаше низ земљу.

- Казуј когп си скривао у бункеру! - понови командант, већ ко зна по који пут.

Милош и даље ћутао.

- Чупај му бркове!

Снажни трзаји крвавих руку отворише му нове ране.

- Говори, црвени изроде, док ти нисмо Гркљан пререзали! - сиктао је побеснели командант.

И ова претња није дала резултате. Из уста мученика не чуше се речи јаука. А бољка беше Голема. Језива.

- Ломите му руке!

Пукоше зГлобови у рамену и лакту десне руке, а Милош и даље ћути. КсСо да нема Гласа.

- Коијше му очи!

Ни речи Милош не проговори ни када се врх каме зари у очну дупљу.

Преко чела и носа, низ уста и браду скинуше му кожу.

Са скалПираном лобањом, унакаженоГ Шела и поломљеном руком, без једноГ ока и почупаних бркова - висио је и даље Милош зурећи једним полуШвореним оком у локву крви која се накупи испод њеГове Главе.

Не изнудивши ни речи од Милоша Анђелића, они зверови учинише и последње. ПререзаноГ Грла осШавише Га на снеГу руменом од крви.

Касније је команданШ Раковић прекоревао своје млиШаве чеШнике: „Кад бих у чеШи имао само по једноГ као шШо је Милош Анђелић, само са једном чеШом бих сачекао чиШаву бриГаду парШизанску“.

Тако је скончао задње часове живоШа, на венцу „Орловачку“, одакле се пружаше поГлед на Шромећу ОсШре, Доње и Горње Трпче.”⁹

РАДМИЈАЦ Радојице СТАНИМИР, ученик учитељске школе, рођен 1919. у Остри; борац Љубићког батаљона; заклан у Мрчајевцима б.јануара 1943.

ТАЛОВИЋ Добрице МИЛУН, земљорадник, рођен 1897. у Остри; заклан у селу Борчу 1943.

ЈОВАНОВИЋ Будимира МИЛОЈЕ-БОМБО, земљорадник, рођен 1916. у Прељини. Био у ратном заробљеништву, а по повратку кући после ослобођења, активиста у свом селу; погинуо од остатака четничкихЈ5анди у Прељини 2. априла 1950.

ЈОВАШЕВИЋ Раденка СРЕДОЈЕ, столар, рођен 1925. у Прељини; члан СКОЈ-а; борац Љубићког батаљона; стрељан у Прељини 24. септембра 1944.

СЛАВКОВИЋ Здравка МИЛОШ, земљорадник, рођен 1899. у Прељини; члан НОО; борац сеоске партизанске милиције; стрељан у Прељини 28. фебруара 1943.

СЛАВКОВИЋ Николе ПЕТАР, земљорадник, рођен 1903. у Прељини; симпатизер НОП-а; убијен у Прељини 28. априла 1943.

ИГЊАТОВИЋ Адама ПРИМИСЛАВ, земљорадник, рођен 1922. у Пријевору; борац Љубићког батаљона; убијен у Лапову 1942.

ФИЛИПОВИЋ Душана РАДОЈКА, учитељица, рођена 1920. у Пријевору; члан КПЈ; борац Љубићког батаљона; убијена у Парменцу 2. децембра 1941.

ЖИВЕЛА ПАРТИЗАНСКА БОРБА

Када је 1. децембра 1941. Године у Зеокама разбијена група Чачанског партизанског одреда у борби са далеко надмоћнијим непријатељем - Немцима, недићевцима и четницима, Радојка се са неколико другова нашла у Наковраћу. Два дана касније, са двојицом другова, пала је у руке четника поручника Мијушка Ристовића. Са овим четницима био је и њен кум Милан Никић,

Испребијану Радојку и оба партизана Милан приведе Ристовићу. Поче ислеђивање.

- А ти уместо да учиш децу да воле краља и отаџбину, ђаволу предаде душу.

- Ко, кумо, уби МОГ Милсава? - питао је Милан Никић.

- Одкуда ја то знам?

- Знаш, знаш, кучко комунистичка! - сиктао је Никић.

- То ти је, кума Милане.

- Јесте Господине поручниче. Одвратисмо је од црвених ђавола. Саветовали смо. А она ни да чује.

- Полако, Милане. Видећемо ми колико је одана комунистима - умиривао је Мијушко Никића. Затим настави:

- Чујеш ли ти, партизанкушо, шта те пита овај човек?

- Рекла сам већ да ја са тим немам никакве везе.

- Онда ми реци зашто оде у партизане?

- Зато што се боре за слободу!

- А за шта се, по твојем мишљењу, ми боримо?

- То питајте оне под чију сте се заставу ставили!

- Да ли би се ти сада, пошто су ти пропали партизани, борила под нашој заставом?

- Имам ја бољу заставу од ваше! - пркосно одговори Радојка.

- Изиграваш црвену јунакињу - рече Мијушко и опсова нешто.

Ударци песмицама по глави и ребрима онесвестише пркосну учитељицу. Када је дошла к себи, четници наставише мучење. Ударци кундацима тупо су одзвањали. Све су чинили да је потчине својој вољи. Па ипак:..

- Викни што можеш гласније: Живео краљ Петар! - наређивао је иследник.

Радојка је ћутала.

- ПроГоворићеш, кучко партизанска! - претио је разјарени Мијушко.

- Милоше, води је у ону просторију на проверу - нареди Мијушко.

- Разумем, Господине поручниче! - рече здепасти четник, искрививши усне уместо осмеха...

- Остави ме, идиоте! - крикнула је беспомоћна, несрећна девојка.

Звуци ломљаве и јауци допирали су из учионице. Најпре продорни, па затим све пригушенији. Нешто касније свирепи садиста изГура заробљеницу у ходник, церекајући се блесаво. Рашичупане косе, поцепаноГ веша и модрих Груд и изГребаноГ лица, тетурала се Радојка. Низ лице су се сливале сузе и мешале са крвљу изГребаноГ лица.

- Намучи ли се много, Милоше? - подруГљиво је питао четнички командант.

- Па боГами и јесам - одГовори четник, кезећи се.

- Како мислиш то?

- Била је читава, Господине поручниче.

- Зар партизанка која се пола Године вуцарала са комунистима по шумама, па читава?

- Не сумњате ваљда у моју стручност. Нема жене кома би ме ту моГла обманути! - хвалисаво образлаГаше блудник резултате своје „провере“.

- Зар је и то моГуће? - питао се Мијушко.

- Биће, вадља, сада послушнија, добаћи неко од мучитеља.

- Вичи, Живео краљ! - поново је наређивао официр.

- Живела партизанска борба! - кликнула је соколица поломљених крила.

Недалеко од пута Паковраће - Парменац, на обали Мораве, засули су је револверски хици злочинаца. На лицу и Глави зјатиле су црвене руже. Дум-дум мецима разнесене су плећи девојачке. Из размрскане лобаље цурнуо је мозак.¹²⁰

ПЕТРОВИЋ Радована **СИМЕУН-СИМО**, учитељ, рођен 1904. у селу Рамаћи, живео у Пријевору; симнатизер НОП-а; заклан у Пријевору 3. августа 1943.

РИСТОВИЋ Живка **БОГИЋ**, земљорадник, рођен 1896. у Горњој Горевници, живео у Пријевору; борац Љубићког батаљона; заклан у Пријевору 28. децембра 1942.

ЧАРАПИЋ Милоја **РАДОЈКО**; земљорадник, рођен 1916. у Ракови; био у ратном заробљеништву; по повратку у земљу, после ослобођења члан КПЈ биран у органе власти; председник селачке радне задруге у Ракови; погинуо од остатка четничких банди у Ракови 9. августа 1949.

БЕЈОШЕВИЋ Милосава **КРСТА**, земљорадник, рођен 1901. у Рошцима; сарадник НОП-а; заклан у Рошцима 1. априла 1943.

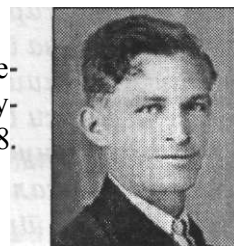
МАТИЈЕВИЋ Новака **МИЈОРАД**, радник на железници; рођен 1902. у Копљарима код Аранђеловца, живео у Рошцима; убијен у Рошцима 5. децембра 1941.

ПЕРИШИЋ Љубисава **МИОДРАГ**, земљорадник, рођен 1900. у Рошцима; сарадник НОР-а; стрељан у Рошцима 12. августа 1941.

КОМАДИНИЋ Миленка **ДРАГОМИР - ДРАГО**, земљорадник, рођен 1900. у Соколићима; борац Љубићког батаљона; од октобра 1944. председник Месног НОО и командант места у Прељини; погинуо четничких банди у Соколићима 3. октобра 1945.

КОМАДИНИЋ Миленка **МИЈОШ**, земљорадник, рођен 1909. у Соколићима; борац Љубићког батаљона; заклан у Балуги (прељинској) 8. марта 1943.

КОМАДИНИЋ Драгомира **МИЛУТИН**, земљорадник, рођен 1919. у Соколићима; борац Љубићког батаљона; заклан у Балуги (прељинској) 8. марта 1943.

МИЛУТИНОВА ОДЛУКА

Немци су га извели на стрељање. Копео је себи раку. Али није хтео да умре. Будаком је убио стражара који га је чувао док је копао раку, али није могао да избегне четничку каму...

По завршетку договора извели су Га из куће и спровели у затвор који се налазио у згради Жандармеријске станице у Прељини. После неколико дана изведоше Га у двориште ограда кољем оплетеним врбовим прућем. Ограда је била чврста и висока.

Наредили су му да узме будак и лопату који су стајали под тремом. Испод дворишта била је њива под кукурузом зеленим као Гора. На ову њиву надовезивале су се друге њиве све до реке Чемернице, испод Љубићког брда. Кад су дошли пред ограду, наредили су му да копа јаму.

Немци су једним оштрим дрветом прво трасирали јаму дуго два и широку један метар. Чим је видео обележје, Милутин је схватио шта му се спрема. Будаком је почео да скида прво бусење. Док је то радио, Гестаповци опет нешто почеше да се договарају. Милутин је чуо „шпанс“, и знао да је реч о ракији.

Један Гестаповац оста са Милутином држећи откачен имајсер, а остали одоше у подрум. Похлепност за ракијом умањила је њихову будност. Били су сами и далеко од контроле старешина.

Док је Милутинов стражар корачао поред њега, из подрума је допирао Грохотан смех. Пошто је ископао први слој земље, Милутин одложи будак и узме лопату да избацује бусење. Стражар је пажљиво мотрио, а они из подрума још нису излазили.

Док је копао себи Гроб, Милутину су се кроз Главу низале слике из детињства: сећао се свега што Га је везивало за село. У мислима му прохујаше двадесет и две Године живота. Грозничаво је размишљао како да се спасе. Гестаповац му је стајао више Главе са имајсером, а он је имао само будак. Остали Немци су у подруму. Ако нешто покуша, стражар ће покренути прст на окидачу. Пресећи ће Га за трен, док он још будаком не стгне ни да замахне.

Стражар тихо зазвижда неку мелодију. Милутин помисли да му је за тренутак пажња опала. Очигледно је о нечем пријатном размишљао. Био је поГодан тренутак. Милутин одлучи да се послужи будаком.

Замахнувши као да копа земљу он се сави у леђима, тако да му се држалица коју је чврсто држао нађе изнад чела.

У том тренутку се стражар, приближавајући му се, нађе испред самог Милутиновог лица. Милутин није стигао ни да Га обухвати поГледом, а већ Га је из све снаге врхом будака ударио по сред чела.

Ударац је био муњевит и снажан. Гестаповац се скљока, дивље урликнувши. Они из подрума излеШеше. МилуШин се једним покреШом баци преко ограда, и прикупивши сву снагу поче да бежи кроз кукуруз. ГесШаповци за њим оШворише ватру. Испразнише по два шаржера.

Захваљујући кукурузу који је био висок и зелен, МилуШин умаче, а да Га нису ни окрзнули. Кад изби из њиве, нађе се пред реком Чемерницом. Уушима су му одзвањали пуцњи имајсера и шушШање кукуруза.

Узалуд су ГесШаповци викали: „ХалШ! Хали!”

Видевши да Га Немци не Гоне, МилуШин окрену низ реку, па заокрете према селу Милићевцима, изнад когп се дизала планина Ражањ.

У планини нађе Групу усШаника које је од раније познавао. Намеравао је већ да им се придружи, а овај доГађај је убрзао њеГову одлуку да оде у парШизане.

Овај доГађај је везан за време када пламен усШанка само иШо није букнуо.¹²¹

ЈОВАНОВИЋ Михаила МИЈАН, земљорадник, рођен 1890. у Станчићима; носилац Албанске споменице; борац Љубићког батаљона; заклан у Коњевићима 20. априла 1944.

ПЕТРОВИЋ Велимира ДРАГОЉУБ, земљорадник, рођен 1892. у Станчићима; носилац Албанске споменице; сарадник НОП-а; заклан у Станчићима 8. фебруара 1943.

ПЕТРОВИЋ Живојина РАДОЈИЦА, земљорадник, рођен 1893. у Станчићима; носилац Албанске споменице; сарадник НОП-а; заклан у Станчићима 17. фебруара 1943.

УНАКАЖЕН

- ДајШе ви мени само људе, а ја ћу њима рећи како се и са киме Шреба обрачунаваШи.

И заисШа, 8. марШа 1943. Године у кући команданШа села СШанчићи су се нашли црноШројкаши: Милосав Васиљевић-Брковац, Радаило Видојевић, Љубисав Николић и Шкепа Бојовић. Донесена је одлука о убиству ДраГољуба и Радојице Пешровић.

- Пазите само да то изведете тако да се после тога неЈге нико мајци усудити да шурује са партизанима - упозоравао је Милован Поповић.

- Ништа се ти не брине. Није нам ово првина.

Подељени у две Групе, кољаше кренуше ноћу уочи 9. марта ДраГољубовој и Радојичиној кући. Кад стигоше пред кућу ДраГољуба Петровића, један од кољаша, позва домаћина.

- Ко зове? - упита ДраГољуб не излазећи из куће.

- Изаћи да те нешто упитамо.

ДраГољуб изађе у доњем вешиу, не облачећи се.

- Шта имате да ме питате у ово доба ноћи?

Облачи се и поћи са нама, да нам покажеш пут за БалуГу.

Није имао куд, морао је поћи.

Већ је одавно свануло, а ДраГољуб се није враћао кући. Укућани су већ постали узнемирени, предосећајући оно најГоре.

Нису дуго тражили. Убрзо су их суседи обавестили да су пронашли његов унакажени леш у једној удолици у селу Балузи. Лежао је заклан на промрзлој земљи, натопљеној крвљу.

И Радојица Петровић је одведен исте ноћи. Ни њега није било да се сутрадан врати кући. Претпостављало се да Га заде-сила иста судбина као и ДраГољуба. И заиста, пстог дана сти-Гла је вест од једне сељанке да је пронашла леш Радојице Петро-вића. Ито у долапу непосредно поред куће.

На његовом телу кад је донешено кући зјапила је рана на прекланом Грлу. На неколико места тело је избодено камом. И обе шаке исечене и унакажене.¹²²

БОРИШИЋ Сретена БОЖИДАР, земљорадник, рођен 1880. у Трбушанима; председник НОО, стрељан у Пожеги (ужичкој) 21. децембра 1941.

КОЛАКОВИЋ Радише ВИДОСАВ, студент права, рођен 1920. у Врнчанима, живео у Трбушанима; секретар Среског комитета КПЈ за срез љубићки; секретар ОК СКОЈ-а за Чачак; борац Љубићког батаљона; стрељан у Пожеги (ужичкој) 9. јануара 1942.

МИЈАТОВИЋ ПОЛЕКСИЈА, домаћица, рођена 1920. у Придворици, живела у Трбушанима; заклана у Трбушанима 15. септембра 1943.

МИЛОВАНОВИЋ Владимира КРСТА, земљорадник, рођен 1895. у Горњој Горевници, живео у Трбушанима; заклан у Трбушанима 8. октобра 1943.

САВИЋ Душана АЛЕКСАНДАР-АЦО, земљорадник, рођен 1920. у Трбушанима; члан Округног комитета КПЈ за Чачак; заменик политичког комесара Чачанског НОП одреда; убијен на путу између Прањана и Дружетића 6. фебруара 1943.

НИКОЛИЋ. НИКОЛА, ковач, рођен 1910. у Врдилима; заклан у Трбушанима 15. септембра 1943.

Напомена: На списку усмрћених за љубићки срез недостају ПЕТРОВИЋ Тимотија ПЕРУНИКА из Станчића и РАДОВАНОВИЋ Илије ВЛАДЕТА, који су стрељани у Ракови 25. августа 1944. Подаци о њима се налазе заједно са стрељаним из села Вапа и Заблаће у трнавском срезу.

ТАКОВЦИ

Најмасовније стрељање бораца НОР-а и њихових сарадника од стране четника било је у Брајићима у новембру и децембру 1941. године. Ту је усмрћен велики број бораца. Нажалост, већини се не знају имена и презимена. Постоје сазнања за 21 борца који су ту стрељани и заклани: девет са територије љубићког среза, 10 из Мионице, и два борца из таковског краја. Друга група стрељаних је санитетско особље које је из Београда кренуло на слободну територију ради појачања санитетске службе и НОП одредима у западној Србији. Од тих стрељаних 6. новембра позната су имена 13 другарица. А, група је била много већа.

Масовних и групних стрељања више није било, али јесте доста појединачних убистава, стрељања и клања припадника НОП-а, нарочито у 1943. и 1944. години, када је Народноослободилачки покрет почео да се развија и јача. Обрачун равнатораца са присталицама НОП-а био је драстичан и суров.

У току рата на таковском подручју усмрћено је 120 бораца и њихових сарадника од стране четника. Међу њима - 26 жена и девојака. Заклано је 28, а остали су убијени ватреним оружјем.

Жртве четника су били и више чланова из појединих породица. Они су усмртили Благоја Таловића и сина му Драгутина из Брезне, Милоша Ћировића и супругу му Савку из Велеречи, браћу Драгишу и Љубишу Пуриће из Врнчана, Чедомира Штулића и сина му Радоја из Церове...

Извршиоци тих злочина у таковском крају су били: Сретен Чутовић (Прањани), Миломир Брадоњић (Прањани), Радован Толић-Цановац (Прањани), Миодраг Зеленовић (Прањани), Светолик Павловић (Лозањ), Милосав Николић (Рудник), Милутин Игњатовић-Муљур (Горњи Бањани), Светолик Поповић-Пурњо (Таково), Предраг Николић - Гебо (Леушићи), Драган Мркељић (Шарени), Добривоје Аврамовић (Сврачково), Милован Миловановић (Љутовница), Радован Обрадовић (Доњи Бранетићи)...¹²³

БРАЈИЋИ - СТРАТИШТЕ И МУЧИЛИШТЕ

Прво масовно мучилиште и губилиште у јесен 1941. године било је у Брајићима, непосредно поред Равне горе. Ту је био затвор четничке Врховне команде, којим је руководио четнички официр Илија Орељ. Са њим су били официри: Душан Топаловић, неки Рељић, Миљко Боровњак из Брезне, Миломир Максимовић из Ужица и мучитељи Сретен Чутовић из Прањана, Милосав Радовић из Љубића... Прве жртве на овом стратишту били су партизани заробљени у болници у Горњој Горевници и неколико бораца из таковског краја и Мионице. Укупно је 14 стрељано 4. и 5. новембра, само после два дана пошто су четничке јединице напустиле ратишта на којима се ратовало против Немаца.¹²⁴

Овде су 5. новембра стрељани:

БУЂЕВАЦ Милорада БЛАГОМИР, земљорадник, рођен 1908. у Горњој Горевници; члан НОО; борац Љубићког батаљона; заробили га четници као стражара код болнице у Горњој Горевници.

КОРАКСИЋ Будимира СТОЈАН, учитељ, рођен 1906. у Горњој Горевници; резервни официр БЈВ; члан КПЈ, водник у Лозничкој чети Мачванског НОП одреда, а затим командир партизанске страже код болнице у Горњој Горевници.

КРЦИЋ Милуна РАДОЉУБ, опанчар, рођен 1921. у Горњој Горевници; члан КПЈ, секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Чачак; борац Љубићког батаљона; заменик команданта болнице у Горњој Горевници.

КРЦИЋ Јанка ДРАГОСЛАВ, земљорадник, рођен 1902. у Горњој Горевници; члан КПЈ; председник НОО.

ПОПОВИЋ Душана ВУКОСАВ, ученик гимназије, рођен 1921. у Горњој Горевници; члан СКОЈ-а; ухватили га четници код болнице у Горњој Горевници, где је вршио обезбеђење.

ПОПОВИЋ Никите ЖИВОРАД, ученик учитељске школе, рођен 1923. у Горњој Горевници; члан СКОЈ-а; ухватили га четници код болнице у Горњој Горевници, где је вршио обезбеђење.

ПЕРТИНАЧ СТАНКО, рођен 1919. у Словенији, избеглица; борац ЈБубићког батаљона; заробили га четници у болници у Горњој Горевници.

ПЕТРОВИЋ Милорада ХРИСТИВОЈЕ, кројач, рођен 1941. у Катрги, живео у Београду; члан КПЈ; политички комесар у Космајском НОП одреду.

ШАЈИНОВИЋ Божидара СЕКУЛА, земљорадник, рођен 1911. у Горњој Горевници; ухватили га четници у Горњој Горевници, где је вршио обезбеђење болнице.

ЈЕВТОВИЋ Станимира МИЛЕНКО, земљорадник, рођен 1905. у Леушићима; борац Таковског батаљона; заклан у Брајићима 4. новембра.

ПАУНОВИЋ Сава МИЛОВАН, земљорадник, рођен 1912. у Леушићима; борац Таковског батаљона; стрељан 4. новембра.

Овде је 9. новембра 1941. стрељано и много бораца који нису рођени на чачанском подручју, чија имена нису позната. Али, познато је да су тада стрељани:

ПЕТРОВИЋ Д. РАТКО, столар, рођен 1912. у Мионици; члан КПЈ; комесар за исхрану Колубарског батаљона Ваљевског партизанског одреда; заробили га четници у Горњој Горевници, дотерали га на Равну гору, затим у Брајиће.

МАРИЋ Р. ТИХОМИР-ТИКИ, студент, рођен 1919. у Мионици; члан КПЈ, секретар Среског комитета КПЈ за срез Колубарски; командант места у Мионици; заробили га четници и отерали на Равну Гору, па је стрељан у Брајићима.

РАДОВИЋ Д. ДРАГИША-КАЈАЏИЈА, лимарски радник, рођен 1910. у Берковцу код Мионице, живео у Мионици;

члан КПЈ, борац Колубарског батаљона Ваљевског НОП одреда; заробили га четници у Мионици и отерали на Равну гору, затим у Брајиће, где је стрељан 9. новембра 1941.

СЕКУЈШЋ Ж. ДЕСПОТ, опанчар, радник, рођен 1913. у Кључу код Мионице, живео у Мионици; члан НОО, ухватили га четници и отерали на Равну гору, затим у Брајиће, где је стрељан.

СТОЈАНОВИЋ Б. БОШКО, железничар, рођен 1914. у Горићу код Ваљева, живео у Доњим Бањанима; члан КПЈ; политички комесар Друге чете у Колубарском батаљону Ваљевског НОП одреда; заробили га четници у Клинцима код Ваљева, отерали на Равну гору, затим у Брајиће, где је стрљан.

СТОЈАНОВИЋ С. МИЛАН-БРКА, поткивач, рођен 1865. у Великој Дренови код Трстеника, живео у Мионици; члан КПЈ; председник НОО у Мионици; ухватили га четници, отерали на Равну гору, затим у Брајиће, где је стрељан.

СТУПАРЕВИЋ Миодрага ДРАГАН, лекар, рођен 1896. у Ваљеву, живео у Мионици; сарадник НОП-а; ухватили га четници у Мионици, отерали на Равну гору, затим у Брајиће, где је стрељан.

ЋОСИЋ С. МИЛУТИН, земљорадник, рођен 1888. у Мионици; члан НОО у Мионици; ухватили га четници, отерали на Равну гору, а затим у Брајиће, где је стрељан.

ХУЦРЕФОВИЋ ШЕРИФ, браварски радник, рођен 1921. у Мостару, живео у Смедеревској Паланци; борац Паланачке чете Другог шумадијског НОП одреда; члан КПЈ; рањен, заробили га четници у партизанској болници на Савинцу и отерали у Брајиће, где је стрељан.¹²⁵

Четвртог новембра на путу ка Равној гори четници су пресрели групу бораца, која је упућена из Београда на слободну територију да би попунила санитетску службу у партизанским одредима. Група је бројала 33 борца, међу којима је било 19 жена, док су други били рањеници, или обезбеђење групе на путу: непозната је судбина ове групе, изузев што се зна да су из ове групе 14 жена и један борац стрељани на Дреновом врху код Брајића.

Овде су 6. новембра стрељани:

АТАНАЦКОВИЋ-ДИКИЋ ЉУБИНКА, текстилна радница, рођена 1917. у Ритопрку код Гроцке, радила и живела на Умци; члан КПЈ; болничарка у Посавском НОП одреду.

БЕБА, текстилна радница из Београда; партизанка-болничарка.

БОБА, ученица гимназије из Београда, партизанка-болничарка у Космајском НОП одреду.

ВАЊАК ОЛИВЕРА-ДОКТОРКА ОЉА, студент, рођена 1917. у Београду; члан КПЈ; борац-болничарка у Посавском НОП одреду.

ВЕЛИМИРОВИЋ-ИЛИЋ Д. МИЛЕНА-БОСАНКА, учитељица, рођена 1913. у Јоховцу код Власенице; члан КПЈ; борац-болничарка у Космајском НОП одреду.

ЕЈДУС ЛОТА, лекар, рођена 1913. у Београду, лекар у Космајском НОП одреду.

ИЛИЋ Б. ДРАГОЉУБ-ДОБОШАРОВ, учитељ, рођен 1919. у Ваљеву, службовао у Драчићу код Ваљева; члан КПЈ; борац Колубарског батаљона Ваљевског НОП одреда и политички комесар Команде места у Мионици.

ЈОЈИЋ. ОЛГА-ПЛАВА, службеник Министарства саобраћаја у Београду; члан КПЈ; секретар партијске организације на железници; борац-болничарка у Космајском НОП одреду.

ОЉАЧА-ЦЕГЛЕДИ ВУКОСАВА-ВУЈА, службеник, рођена 1916. у Жепчу, живела у Београду; члан КПЈ; борац-болничарка у Космајском НОП одреду.

РАКИЋ-КОРОШЕЦ ЉУБИЦА (ЂОРЂЕВИЋ), текстилна радница из Београда; члан КПЈ; борац-болничарка у Космајском НОП одреду.

ТАДИЋ-ПОПОВИЋ ДАРА, службеник, рођена 1920. на Косову, живела у Београду; члан КПЈ; борац-болничарка у Посавском НОП одреду.

ТОДОРОВИЋ-МИЛОШЕВИЋ М. ДРАГИЊА - ДАРА, професор, рођена 1906. у Великом Градишту, службовала у Крагујевцу; члан КПЈ; борац-болничарка у Космајском НОП одреду.

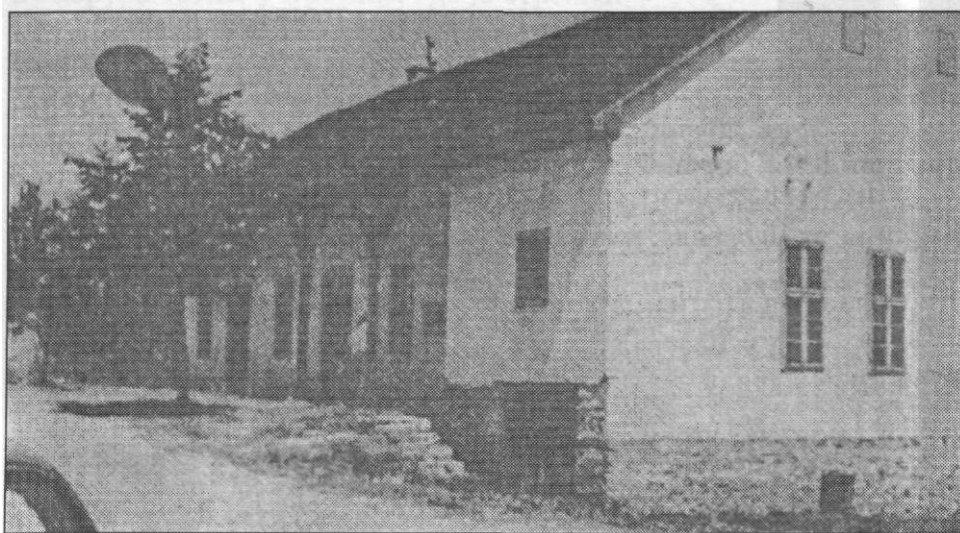
ЧАЈЛЕНИЋ ЗОРА, кројачка радница, рођена 1915. у Надљу код Србобрана, живела у Београду; члан КПЈ; борац Космајског НОП одреда. 126

ПРКОСИЛЕ СУ СМРТИ

Највећи број ових другарица, због комунистичке активности, морао је да напусти Београд или друге Градове у окружењу. Тако је у Космајски НОП одред пристиГао велики број друГарица, па се осетила потреба да оне буду распоређене у друге НОП одредед у западној Србији ради попуњавања санитарске службе. ЗбоГ тоГа је Група овоГ санитарскоГ особља са неколико лекара и Групом рањеника кренула ка слободној територији у западну Србију. Неочекивано, уместо на слободну територију, они су пали у руке четника, које су до тада сматрали својим савезницима у борби против окупатора. Жене су подврГнуте мучењима, па су четнике доживљавали као највеће непријатеље. Највећи број њих није клонуо духом, па су на та мучења и саслушања одГоварале пркосом.

О њиховом држању писали су хроничари.

ДраГа Тодоровић, професор, чији је супруГ Милутин касније стрељан на Крушику у Ваљеву, на саслушању пред четничким иследником, рекла је:

Кафана у Брајићима, у којој су преговарали Јосип Броз Тито и Драгољуб - Дража Михаиловићи мучилиште бораца

Код споменик у Брајићима

„... Не заборавите да остављам чеШворо деце за собом, чеШири сокола, која ће насШасти борбу... УбијШе ме, Гадови! НапијШе се моје крви! И други Где се напиту ваше!“... Њен супруг МилуШин само Шри седмице касније пред сШрељање на Крушику оШпеваће сШихове Љубе Ненадовића посвећене Србији.¹²⁷

„Ти си лепша од целог свеШа...“

ДокШорка ЛоШа Ејдус, када су јој чеШници понудили да ради у њиховој болници, узвикнула је:

„Нећу да радим у издајничкој болници!“

„Е, нећеш ни у парШизанској!“ - продра се чеШнички официр Орел.¹²⁸

О Шоме шта су преживеле у чеШничком затвору, спровођењу из једног места у друго и о самом чину стрељања Лепосава-Лепе Лукић сведочи:

„У Теочину су нас затворили у кафану, ставили сламу на под и поливали водом да не можемо да леГнемо. Нас жене су одвојили у шанк и ми смо једна друГој на смену држале у крилу и клечале да се некако одморимо... Сутрадан су нас истерали из кафане и поново вратили у Брајиће и заШворили у подрум пун блаШа и воде. Нисмо имали места да седимо, већ смо морали стајати, а жандарми и четници изнад наших Глава Шрупћу. Наједном смо чули реч: „Ликвидирати!“. Знали смо да се ради о нама, а одмах затим истерали су нас напоље, повлачили и прозивали. ОсШали смо у рубљу.“

*А, тада потерали. Ишли смо кроз село и певали:
„Ланци нам се кују клетки,
крвави се води рат,
ал' пре ћемо ми умрети
него своје земље дат..."*

Газили смо преко неких њива, спуштали се низ неки шумарак. Наједном смо наишли на лобању и сплетену кику црне косе, а по опалом лишћу су се видели трагови крви. Одмах смо знали о чему се ради. Стигли смо до једног канала свеже земље. Орелја је командовао: „Стој". Стали смо. „Седите, да се одморимо". Није ни завршио целу реченицу, плануле су пушке са свих страна. Пала сам. Преко мене је пала Драга Тодоровић.¹²⁹

Рањена је у руку. Касније, по падању мрака, извукла се испод тела мртвих. Нашла се у партизанској болници, али су је четници опет рањену ухватили и спровели са Групом партизана и предали Немцима у Ваљеву, где је дуже остала у затвору, одакле је после суђења пуштена кући.

ОСТАЛА УБИСТВА И КЛАЊА

ЛАЗАРЕВИЋ Живка ДОБРИВОЈЕ, пекар, рођен 1922. у Белом Пољу; члан СКОЈ-а; борац Таковског батаљона; заклан на планини Јешевцу 7. марта 1943.

БРКОВИЋ. Дамљана РОДОЉУБ, земљорадник, рођен 1900. у Бершићима; стрељан у Брезни, 22 новембра 1941.

НИКОЛИЋ Адама МИЛОШ, земљорадник, рођен 1892. у Бершићима, сарадник НОП-а; ухватили га четници и отерали на Равну гору, где су га убили 13. децембра 1943.

РАДОВАНОВИЋ Милорада СРЕЋКО, земљорадник, рођен 1913. у Бершићима; сарадник НОП-а; ухватили га четници и отерали на Равну гору, где су га убили 13. децембра 1943.

ПЕТКОВИЋ Војина СТАНИША, земљорадник, рођен 1890. у Богданици; сарадник НОП-а; стрељан у Дружетићима 8. априла 1943.

БЕРБИЋ Владислава РАДЕНКО, пилот БЈВ, рођен 1916. у Бољковцима; борац Ваљевског НОП одреда; убијен у Љигу 4. децембра 1941.

КРАЈИШНИК СРЕДОЈЕ, столар, рођен 1918. у Сарајеву, избеглица из Босне, живео у Брђанима; стрељан у Брђанима 8. децембра 1942.

ЋУРЧИЋ Борисава ГРОЗДАНА, домаћица, рођена 1922. у Брђанима; заклана у Бершићима у октобру 1943.

БОРОВЊАК Божидара ДРАГУТИН, ковач, рођен 1903. у Брезни; сарадник НОП-а; стрељан у Бершићима 11. маја 1943.

ЈОКОВИЋ. Михаила БОГДАН, студент технике, рођен 1920. у Брезни; члан КПЈ; заменик политичког комесара Таковске чете при формирању Чачанског НОП одреда; стрељан у Бершићима 11. маја 1943.

ТАЛОВИЋ Илије БЛАГОЈЕ, земљорадник, рођен 1883. у Брезни; сарадник НОП-а; заклан у Брезни 10. августа 1943.

ТАЛОВИЋ Благоја ДРАГУТИН, земљорадник, рођен 1922. у Брезни; борац Таковског батаљона; стрељан у Брезни 11. маја 1943.

СТОЈАНОВИЋ Павла МИЛОРАД, земљорадник, рођен 1919. у Брусници; стрељан у Брусници 22. новембра 1943.

СИМЕУНОВИЋ Милана СИДА, домаћица, рођена 1900. у Војковцима, живела у Варницама; сарадник НОП-а; стрељана у Варницама 5. јула 1944.

БРКИЋ Сима ДОБРОСАВ, земљорадник, рођен 1893. у Велеречи; сарадник НОП-а; стрељан у Велеречи 11. октобра 1943.

ЈОВАНОВИЋ Гвоздена МИРКО, земљорадник, рођен 1921. у Велеречи; борац Таковског батаљона; заклан у Велеречи 19. августа 1943.

МИЛИЋ Вељка АНГЕЛИНА-ЦИЛА, домаћица, рођена 1877. у Велеречи; стрељана у Велеречи 18. августа 1944.

МИЛИЋ Михаила МИЛУН, земљорадник, рођен 1909. у Велеречи; борац Таковског батаљона; стрељан у Велеречи 18. августа 1944.

МИЛОВАНОВИЋ Младена БУДИМИР, земљорадник, рођен 1900. у Велеречи; позадински радник НОП-а; заклан у Велеречи 18. августа 1944.

НИКОЛИЋ Милана ДОБРОСАВ, земљорадник, рођен 1918. у Велеречи; борац Таковског батаљона; заклан у Велеречи 18. августа 1943.

ЋИРОВИЋ Антонија МИЛОШ, земљорадник, рођен 1911. у Велеречи; борац Таковског батаљона; заклан у Велеречи 18. августа 1943.

ЂИРОВИЋ Радомира САВКА, домаћица, рођена 1896. у Велеречи; убијена у Велеречи 19. јануара 1945.

ЦАРЕВИЋ Милоша ЈУЛИЈАНА, домаћица, рођена 1913. у Врнчанима, живела у Велеречи; позадински радник НОП-а; стрељана у Велеречи 17. септембра 1943.

ЦАРЕВИЋ Сретена НАТАЛИЈА, домаћица, рођена 1892. у Такову, живела у Велеречи; позадински радник НОП-а; стрељана у Велеречи 18. септембра 1943.

АДАМСВИЋ Миливоја МИЛУТИН, ковач, рођен 1907. у Врнчанима; сарадник НОП-а; стрељан у Теочину септембра 1943.

ПУРИЋ Милоша ДРАГИША, колар, рођен 1908. у Врнчанима; борац Таковског батаљона; стрељан у Такову 12. јуна 1943.

ПУРИЋ Милоша ЉУБИША, хармоникаш, рођен 1910. у Врнчанима; борац Таковског батаљона; убијен у Врнчанима у јуну 1943.

ГАВРИЛОВИЋ Радивоја МИЛИВОЈЕ, земљорадник, рођен 1879. у Горњој Гори, убијен у Гојној Гори 11. септембра 1945.

ВАСИЉЕВИЋ Арсенија ДРАГИЋ, земљорадник, рођен 1883. у Горњим Бранетићима, стрељан у Горњим Бранетићима 15. августа 1943.

ЂУРЂЕВИЋ Мијаила ЗОРКА, домаћица, рођена 1912. у Горњим Бранетићима; учесник НОП-а; убијена у Горњим Бранетићима 31. маја 1943.

У НАРУЧЈУ МРТВЕ МАЈКЕ

Кад је Обрад Ђорђевић отишао у партизане, у кући је остала само његова супруга Зорка са двоје мале деце.

Једном се, по киши, ноћу, рањен вратио кући. Од четничких потера, које су злокобно крстариле кроз Горње Бранетиће, чувала је Зорка свога Обрада у пласту сена. Ране му видала. И страховала. Највише за децу.

Кад се опоравио, Обрад Ђорђевић се, кришом, вратио у одред. Зорка је, са нејачи, остала сама у кући. У утроби је носила треће дете. Носила га и крила. Схватала је да о томе нико не сме ништа да зна. Јер, четници ће доћи, мучиће је, терати да каже где је Обрад и где су остали борци.

Дошло је време да се породи. Отишла је у суседно село. Тамо је родила женско дете. Порођај је био њена највећа тајна. И дете тајна.

Ипак, наставила је да ради за НОП. Четници су је уходили. Сумњали су. Знали су да је Обрад негде у близини.

- *Дошао је мај 1943. године.*

Обрад се задесио код куће. Код супруге и деце. Четници су Шо дознали. Опколили су двориште. Проломила се експлозија бомби. То се Обрад Ђурђевић обрачунавао са четницима. Сам. Бацио је бомбу међу брадоње и почео да бежи. За њим је са троје деце бегала и Зорка. Четници су непрекидно пуцали. Њихови куришуми погодили су и усмртили Надежду Ђурђевић, најмлађеГ партизанскоГ курира у Шумадији.

Четници су сазнали да је Зорка родила треће дете. Поново су је тражили... Бежала је према шуми. Таман бејаше умукла, сустиже је пушчано зрно. Срушила се смртно рањена. Унаручју је држала живо дете. Тражили су их.

Зоркина ћеркица од осам месеци цео дан је провела у наручју мртве мајке. Кад су их сељаци пронашли, видели су болан призор: умрљана крвљу, осмомесечна девојчица сисала је млеко из мртвих мајчиних Груди.¹³⁰

ЂУРЂЕВИЋ Милинка **НАДЕЖДА-НАДА**, рођена 1931. у Горњим Бранетићима; курир партизанским борцима и партијским илегалцима; стрељана у Горњим Бранетићима 17. маја 1943.

ИВАНОВИЋ Радивоја **РАДОВИНКА**, домаћица, рођена 1906. у Горњим Бранетићима; сарадник НОП-а; заклана на Рајцу 1943.

ЈАЗАРЕВИЋ Стојадина **ЖИВОРАД**, земљорадник, рођен 1906. у Горњим Бранетићима; учесник НОП-а; стрељан у Горњим Бранетићима 15. августа 1943.

ТОДОРОВИЋ Василија **МИЛОМИР**, земљорадник, рођен 1921. у Лалинцима, живео у Горњим Бранетићима; борац Таковског батаљона; стрељан у Горњим Бранетићима 15. августа 1943.

БАСАРИЋ Раденка **МИЛОСАВ-МИШУЛА**, обућар, рођен 1922. у Горњем Милановцу; члан СКОЈ-а; борац Таковског батаљона; убијен у Теочину 13. новембра 1941.

БОЈКОВИЋ Николе ПЕТАР, професор, рођен 1900. у селу Врце ^од Неготина; живео у Горњем Милановцу; сарадник НОП-а; убијен у Горњем Милановцу у марту 1943.

ЛОНЧАРЕВИЋ Андрије МИЛИЦА, радница, рођена 1922. у Горњем Милановцу; позадински радник НОП-а; стрељана у Лочевцима у јуну 1943.

НИКОЛИЋ-РАДОВАНОВИЋ Божицара ДРАГАН, студент права, рођен 1915. у Горњем Милановцу; члан Среског комитета КПЈ за срез таковски; борац Таковског батаљона; убијен у Калиманићима у марту 1943.

СТЕФАНОВИЋ Милорада МИЛОЈКО-КМЕТ, студент, рођен 1920. у Давидовици; члан КПЈ; борац Таковског батаљона; убијен 19. децембра 1942.

ГАЧАНОВИЋ Максима МИЛУН, земљорадник, рођен 1903. у Доњим Бранетићима; члан илегалног НОО; стрељан у Доњим Бранетићима 8. маја 1944.

ГАЧАНОВИЋ Љубисава СТОЈАН, земљорадник, рођен 1889. у Доњим Бранетићима; сарадник НОП-а; стрељан у Доњим Бранетићима 8. маја 1944.

ЈОВОВИЋ Милорада РАДОВАН, земљорадник, рођен 1911. у Доњим Бранетићима; члан КПЈ; борац Таковског батаљона; стрељан у Озрему 30. маја 1943.

МИЛОВАНОВИЋ Павла ЉУБИСАВ, земљорадник, рођен 1921. у Доњој Врбави; борац Таковског батаљона; заклан у Борчу у лето 1943.

ЈОСИПОВИЋ Милете ЉУБИНКО, земљорадник, рођен 1922. у Драгољу; борац Ваљевског НОП одреда; убијен у Белановици 1941.

КАМАЉЕВИЋ Николе ЈОВАН, земљорадник, рођен 1888. у Драгољу; сарадник НОП-а; стрељан у Драгољу 18. јуна 1944.

ОБРАДОВИЋ Обрада РАДОВАН, земљорадник, рођен 1899. у Драгољу; сарадник НОП-а; стрељан у Драгољу 25. августа 1944.

ЋОСИЋ Спасоја БРАНКО, студент, рођен 1916. у Драгољу; сарадник НОП-а; стрељан у Драгољу 1944.

ВУКОВИЋ Цмиљка ЉУБИСАВ, земљорадник, рођен 1895. у Дружетићима; сарадник НОП-а; стрељан у Жежевици код Пожеге 20. септембра 1943.

ВУКОВИЋ Драгомира МИЛУН, земљорадник, рођен 1924. у Дружетићима; члан СКОЈ-а; борац НОВЈ, затим сеоске народне

милиције; заклали га одметици на Дичини, у ноћи између 16. и 17. септембра 1943.

ПЕЈОВИЋ Милана БРАНКО, каменорезац, рођен 1921. у Заграђу; члан КПЈ; борац Првог шумадијског одреда; стрељан у Заграђу 23. фебруара 1944.

ПЕТРОВИЋ. Миленка СТАНИМИРКА; домаћица, рођена 1905. у Трудељу, живела у Заграђу; борац и болничарка у Првом шумадијском НОП одреду; убијена на Руднику 20. новембра 1941.

МИЋОВИЋ Војислава РАДЕНКО, земљорадник, рођен 1899. у Јабланици; стрељан у Јабланици у септембру 1941.

СРЕТЕНОВИЋ Александра ГРОЗДАНА, домаћица, рођена 1919. у Горњој Горевници, живела у Калиманићима; сарадник НОП-а; заклана у Горњој Горевници 4. августа 1941. Очекивала је бебу.

УЖАСИ ПОРЕД ГОРЕВНИЧКЕ РЕКЕ

истог дана, 4. августа 1944. Године, вршене су припреме за Војову сахрану, којеГ неки дан раније, убише четници у Прањанима. Није се очекивала и ова бездушност. Пало је вече тужно, јер га мртвоГ отеше, а плакати није смела, јер су и то четничке власти браниле. Наједном, из мрака се појавише наоружани људи. Предводио их је „Црни вођа“. У његовој пратњи били су црнотројкаши: Алекса Ковачевић - Босанац, избеГлица из Босне, Милољуб Јелисијевић - Гининац из Горње Горевнице, Љубо Обрадовић- Котур из Миоковаца, Превислав Миловановић - Ебир из Трбушана и председник сеоског равноГорскоГ одбора, Миленко Арсенијевић.

Одмах је настало сулудо пировање, у црној ноћи. Из куће потераше Грозду, бабу Станку и радника Светислава Матијевића из Вранића. На изласку из дворишта, муклу и Гробну тишину мученичке ноћи, пресече Гроздин крик:

- Мајко, зашто ме у смрт позва?!

- Бојане, води мене, остави Грозду...

- Њу да оставим, да роди Рушче? - псовао је Бојан, ударајући Лику у лице.

Водећи их путем са којеГ се неће вратити, кољашу су весело бирали жртве. Бојан, као вођа, са Гининцем се одлучи на најсвишећу чин. Заклаће мајку и чедо под Грудима, да заједно

са мајком умре. Хтели су да заплаше и застраше, живе и мртве. Желели су и страх оних који ће тек доћи.

У локви крви, исечених плетеница, лежала је Гроза. Њено тело седамнаест пута камама рањено, оставише звери долазећем дану. До ње је лежала баба Станка, отворених старачких Груди, и срца извађена. А мало даље, као да их чува, лежао је преклани Светислав.¹³¹

АВРАМОВИЋ Миленка РАДОЈЕ, земљорадник, рођен 1902. у Коштунићима, члан НОО, убијен у Коштунићима 4. октобра 1943.

ДАМЊАНОВИЋ Живана НЕНАД, писар у општини, рођен 1924. у Коштунићима; стрељан у Рамићи 1943.

МИЛОСАВЉЕВИЋ Ђорђа АЛЕКСАНДАР, земљорадник, рођен 1901. у Коштунићима; члан КПЈ; члан НОО; борац Таковског батаљона; стрељан у Велеречи 18. августа 1944.

ОБРАДОВИЋ Раденка ВУКАШИН, земљорадник, рођен 1910. у Коштунићима; стрељан у Коштунићима 5. априла 1944.

РАДИВОЈЕВИЋ Јеврема СОФИЈА, домаћица, рођена 1892. у Коштунићима; стрељана на Равној гори 15. јула 1943.

БИОРАЦ Ранка ДЕСАНКА, домаћица, рођена 1918. у Леушићима; члан КПЈ; сарадник НОПа; заклана у Леушићима 17. априла 1943.

ДЕСИНА ЛИВАДА

Дошао је 30. април, дан испуњен тугом и поносом. На основу пријаве неких комшија, четници дођоше по Десанку. Оптужница ју је теретила да плете пуловер за брата ДраГована.

- Ко ме плетеш пуловер? - питао је један од четника.
- Плетем себи за бошчалук!
- Ада Га не плетеш за брата?
- Ја за брата не знам ни да ли је у животу!
- Да је жив, да либи за њеГа плела?
- Како не бих брату своме џемпер исплела?

Кивни на овакав одговор упадоше у кућу. Почеше из сандука да избацују и Газе спрему девојачку.

- Полази с нама! - нареди вођа патроле.

Полазећи за кћерком, мајка очајнички закука.

- Збогом, мама. Врати се натраГ и буди јуначкоГ срца.
Дотераше је у кућу Ивана Вукомановића. Мало даље у једном забрану ископаше јој раку. Знајући да ће ускоро бити убијена, она се обрати једном од злочинаца:

- Шта чекате, зашто већ једном не свршите с тим?

- А Где би волела да те убијемо?

- Желела би да то буде на ливади, па да се после моје смрти назове Десина ливада.

Испунили су јој жељу. Убијена је у ливади Слободана Негдељковића. Стрељали су је БоГољуб Јакић из Прањана и неки Радисав звани Прасе, избеГлица из Босне. Експлодирајућа пушчана зрна испод потиљка, распрсла су врат и Грло. Изгледало је као да је заклана. Потом су мртво тело митраљеским рафалом за-сули...¹³²

МИЛАНОВИЋ Миша РАДИША, земљорадник, рођен 1897. у Леушићима; члан КПЈ; борац Таковског батаљона; убијен у Точину 11. фебруара 1943.

ПРОДАНОВИЋ Рајка ПЕТКО, земљорадник, рођен 1920. у Леушићима; борац Таковског батаљона; касније сеоске народне милиције; убијен од остатка четничких банди у ноћи између 2. и 3. децембра 1945.

ПРОДАНОВИЋ Милорада РАДИША, земљорадник, рођен 1899. у Леушићима; члан КПЈ; председник НОО; стрељан у Велеречи 18. августа 1944.

ВИДОЈЕВИЋ Љубомира МИЛИВОЈЕ, земљорадник, рођен 1889. у Луњевици; борац Таковског батаљона; заклан на Рапај брду 9. марта 1943.

МИЈАТОВИЋ Владимира СРЕТЕН, земљорадник, рођен 1881. у Луњевици; члан КПЈ; борац Таковског батаљона; заклан у Брајићима 1941.

ПЕТКОВИЋ Лазара РАБРЕН, земљорадник, рођен 1870. у Луњевици; симпатизер НОП-а; стрељан у Луњевици у новембру 1943.

ЈЕРЕМИЋ Милића ВЛАСТИМИР, кројач, рођен 1925. у Љутовници; члан КПЈ, борац Таковског батаљона; заклан у Велеречи 17. јула 1943.

ДРОБЊАКОВИЋ Миладина РАДИЧ, земљорадник, рођен 1905. у Мајдану; борац Чачанског НОП одреда; командир стани-

це милиције у Мајдану; погинуо од остатака четничких банди у Теочину 27. марта 1945.

ИЈШЋ Милоша ОБРЕН, земљорадник, рођен 1920. у Мајдану; стрељан у Велеречи 18. октобра 1943.

НЕДЕЉКОВИЋ Перише МИЈОВАН, земљорадник, рођен 1910. у Мајдану; члан НОО у Мајдану; заклан у Мајдану 15. децембра 1942.

БОГОСАВЉЕВИЋ Милована РАДОЈИЦА, земљорадник, рођен 1895. у Мутњу; стрељан у Мутњу 22. новембра 1941.

МИЈИЋ Војислава ИВКО, радник на железници, рођен 1920. у Невадама; борац Таковског батаљона; заробили га четници, отерали и ликвидирали у Хомољским планинама 1942.

ГЈИШИЋ Милуна МИРКО, земљорадник, рођен 1924. у Озрему; стрељан у Горњим Бранетићима 30. маја 1943.

ЈОКСИЋ Драгомира МИРКО, земљорадник, рођен 1908. у Озрену; сарадник НОП-а; стрељан у Лозњу 30. маја 1945.

ЛАЗАРЕВИЋ Михаила ДРАГОСЛАВ, земљорадник, рођен 1922. у Озрему; борац Таковског батаљона; стрељан у Горњим Бранетићима 10. маја 1943.

ЛАЗАРЕВИЋ Милована ЉУБИСАВ, земљорадник, рођен 1902. у Озрему; члан Среског комитета КПЈ за срез таковски; председник НОО, стрељан у Горњим Бранетићима 30. маја 1943.

ЛАЗАРЕВИЋ Ђорђа МИХАИЛО, земљорадник, рођен 1888. у Озрему; сарадник НОП-а; стрељан у Озрему 31. маја 1943.

НОВАКОВИЋ Вићентија ЈЕЗДИМИР, земљорадник, рођен 1903. у Озрему; члан НОО; стрељан у Озрему 31. маја 1943.

РАКОВИЋ Танасија ТИОСАВ, земљорадник, рођен 1902. у Озрему; члан НОО; борац Таковског батаљона; стрељан у Горњим Бранетићима 31. маја 1943.

ТАНАСКОВИЋ Драгутина ДРАГИША, земљорадник, рођен 1906. у Озрему; члан НОО; стрељан у Лозњу 31. маја 1943.

ГЛИШИЋ Радована ДАРИНКА, рођена 1889. у Прањанима; убијена у Прањанима 16. новембра 1943.

МАЋИЋ Милисав РАДЕНКО, земљорадник, рођен 1898. у Прањанима; борац Таковског батаљона; заклан у Коњевићима 19. октобра 1942.

СТАНОЈЕВИЋ Велимира МИЛОРАД, земљорадник, рођен 1889. у Прањанима; сарадник НОП-а; убијен у Прањанима 18. новембра 1941.

ТАНАСКОВИЋ Матије АНКА, домаћица, рођена 1900. у Горњој Гори, живела у Прањанима; сарадник НОП-а; стрељана у Прањанима 6. августа 1943.

ХРАБРА АНКА

Уноћи после 6. августа 1943. године лежала је у сШарој кући са јеШрвом Вукосавом, која беше дошла из Београда ради набавке прехрамбених арШикала. Пре него иШо ће поспаШи, обраћала се јеШрви злослуШним предосећајем:

- Мене ови неће поиШедеШи! У Шо сам сигурна. Да ми није деце, суШра бих се с пушком у руци придружила парШизанима.

Тек иШо је прошла поноћ, неко снажно песницама залупи на враШа.

- ОШвори! - наређивао је непознаШи сШрогим гласом.

- Ко Шо лупа у ово доба ноћи?

- ОШварај, сунце Ши Швоје, док нисам провалио враШа!

- ВраШа су оШворена. Сачекај да се обучем, па ћу изаћи.

Снаха Радовинка помаже свекрви да обуче реклу и ко-сШим.

- Брже излази! ШШа се сву ноћ скањујеш? - пожуривао ју је Глас из Шаме.

Испред ку?ле чекала је наоружана чеШничка Шројка, коју су сачињавали: МиодраГ Зеленовић, неки чеШник познат по надимку Цајковац, син Јеле Вукомановић из Срезојеваца, и неки Радисав звани Прасе, избеГлица из Босне.

- Обуци, мајка, цоку! - нудила је снаха на испраћају.

- Не Шреба мени нишШа. Ја вам се жива нећу враШиШи. ПоздравиШе ми Бранка и, ако дочекаШе слободу, добро се слажиШе, благо мајци, децо моја.

Спровели су је заједно са Средојем Марковићем. Били су везаних руку. УспуШ су их Шукли кундацима у леђа. Само се повремено чуо Средојев болни јук.

СШрељали су их из пушака, експлодирајућдм муницијом, у јарку, на Јеремића ораници.

СуШрадан су Анку нашли са зГрченом шаком десне руке, у којој су били осШаци разнеШе дојке. Испод врата зјапила је Голема рана без Гркљана. ИзГледало је као да је заклана.

*Тако се угасио живот храбре Анке Танасковић, сељанке из Прањана. Убили су је само зато што је пркосила непријатељу.*¹³³

ТРИФУНОВИЋ Тимотија МИЛОРАД, земљорадник, рођен 1896. у Прањанима; члан КПЈ; сарадник НОП-а; ухватили га четници и отерали на Суви брег у Љубићу, где су га убили 30. новембра 1941.

ТРИФУНОВИЋ Чедомира МИЛОЈЕ-МИЛЕ, земљорадник, рођен 1899. у Прањанима; борац Таковског батаљона, стрељан у Прањанима 2. јануара 1944.

ПАНТЕЛИЋ Миленка РАДОСАВ, земљорадник, рођен 1914. у Трудељу, живео у Рељинцима; сарадник НОП-а; стрељан у Рељинцима 5. јуна 1943.

СРЕТЕНОВИЋ Милоша НЕМАЊА, земљорадник, рођен 1912. у Рељинцима; позадински радник НОП-а; стрељан у Рељинцима 5. јуна 1943.

МИЛЕТИЋ Филипа ВАСИЛИЈЕ, земљорадник, рођен 1878. у Руднику; припадао НОП-у; убијен у Руднику 23. новембра 1941.

МИРКОВИЋ Недељка ЗДРАВКО, радник, рођен 1919. у Руднику; борац Првог шумадијског НОП одреда; стрељан на Руднику 5. априла 1943.

НИКИЋ Матије АДАМ, земљорадник, рођен 1900. у Руднику; сарадник НОП-а; заклан на Руднику 5. априла 1943..

НИКИЋ МАРИЈА-МАРИЦА, домаћица, рођена 1907. у Далмацији, живела у Руднику; сарадник НОП-а; стрељана у Липовцу 19. маја 1943.

ТОДОРОВИЋ Сава АДАМ, земљорадник, рођен 1907. у Рођевици, живео у Руднику; борац Таковског батаљона; стрељан на Руднику 21. новембра 1941.

ОБРАДОВИЋ Михаила МИРКО, земљорадник, рођен 1906. у Руднику; стрељали га четници у Брезовици 20. новембра 1941.

ЖАУЦЕР РОЗАЛИЈА-РОЗА, домаћица, рођена 1891. у Марибору, изгнаница из Словеније; сарадник НОП-а; заклана у Ручићима у ноћи између 5. и 6. јула 1944.

ЖИЖОВИЋ Михаила ЖИВКА, домаћица, рођена 1924. у Ручићима; сарадник НОП-а; стрељана у Ручићима 5. јула 1944.

ЖИЖОВИЋ Јеврема МИЛИЦА, домаћица, рођена 1923. у Ручићима; сарадник НОП-а; стрељана у Липњу 25. јуна 1944.

СРЕТЕНОВИЋ Арсенија МИЛОРАД, земљорадник, рођен 1880. у Семедражи; сарадник НОП-а; убијен у Семедражи 23. јануара 1945.

ВУКОМАНОВИЋ Радомира ДРАГОМИР, радник, рођен 1912. у Срезојевцима; заклан у Брезни 25. априла 1943.

ВУКОМАНОВИЋ Обрада МИРКО, земљорадник, рођен 1912. у Срезојевцима; заклан у Срезојевцима 19. фебруара 1943.

ДРИНЧИЋ Милоша СТОЈКА, домаћица, рођена 1901. у Теочину, живела у Сврачковцима; стрељана у Сврачковцима 15. априла 1943.

ЛАЗИЋ Милића МИЛЕНИЈА, домаћица, рођена 1910. у Сврачковцима; убијена у Невадама 3. децембра 1941.

ВАСОВИЋ Милорада МИЛАН, пензионер, рођен 1897. у Такову, живео у Горњем Милановцу; заклали га четници у Мајдану 4. јула 1942.

МИЛАНКОВИЋ Живојина ИВАН, лимар, рођен 1912. у Луњевици; борац Таковског батаљона и Друге пролетерске бригаде; члан КПЈ; погинуо од остатака четничких банди у Грабовици 12. октобра 1945.

СТОЈАНОВИЋ Милана СТАНКА, домаћица, рођена 1886. у Теочину; заклана у Велеречи 18. августа 1944.

ПАВЛОВИЋ Сретена ИВАН, земљорадник, рођен 1895. у Трудељу; члан НОО; заклан у Козељу 16. новембра 1944.

СТЕФАНОВИЋ Милоша ЗОРКА, учитељица, рођена 1913. у Калањевцима, живела у Трудељу; сарадник НОП-а; заклана у Качару у фебруару 1944.

ТОДОРОВИЋ Миливоја ДРАГОМИР, земљорадник, рођен 1888, у Угриновцима; убијен од остатака четничких банди у Угриновцима 19. децембра 1946.

ТОДОРОВИЋ Алексе СВЕТОЛИК, земљорадник, рођен 1888., у Угриновцима; сарадник НОП-а; стрељан у Угриновцима 14. јула 1944.

ТОДОРОВИЋ Вујице БУДИМИР, земљорадник, рођен 1892. у Церови; сарадник НОП-а; стрељан у Заграђу 4. априла 1943.

ТОДОРОВИЋ Косте ВУЈИЦА, земљорадник, рођен 1892. у Церови; сарадник НОП-а; стрељан у Церови 4. априла 1943.

ТОДОРОВИЋ РАДА, домаћица, рођена 1894. у Црној Гори, живела у Церови; сарадник НОП-а; стрељана у Заграђу 4. априла 1943.

ШТУЛОВИЋ Чедомира РАДОЈЕ, ковач, рођен 1920. у Церови; борац Таковског батаљона; заклан у Церови 21. јуна 1943.

ШТУЛОВИЋ Живојина ЧЕДОМИР, ковач, рођен 1885. у Церови; сарадник НОП-а; стрељан у Церови 9. априла 1943.

НИКОЛИЋ Владислава РАТОМИР-РАТО, келнер, рођен 1916. у Вучитрну, живео у Шаренима; заклан у Санцаку 22. октобра 1942.

ВИДОЈЕВИЋ Милоја ВЛАДАН, земљорадник, рођен 1920. у Шилопају; борац Таковског батаљона; убијен у Љигу у новембру 1941.

ДМИТРОВИЋ Ивана РАДИСАВ, земљорадник, рођен 1901. у Шилопају; сарадник НОП-а; заклан у Шилопају 24. јуна 1945.

МИЈАИЛОВИЋ Теодора МИЛАН, земљорадник, рођен 1870. у Грабовици; сарадник НОП-а; стрељан у Грабовици 24. априла 1944.

ВИДОЈЕВИЋ Љубомира МИЛАН, земљорадник, рођен 1898. у Луњевици; борац Таковског батаљона; заробили га четници и стрељали у Радојни у Санцаку 25. децембра 1941.

МАРКОВИЋ Средоја РАДОШ, земљорадник, рођен 1920. у Прањанима; члан КПЈ; сарадник НОП-а; убијен у Прањанима 16. фебруара 1943.

МАРКОВИЋ Бранислава СОФИЈА, домаћица, рођена 1900. у Миоковцима; живела у Прањанима; сарадник НОП-а; стрељана у Прањанима 15. јула 1943.

МАРКОВИЋ Војина СРЕДОЈЕ, земљорадник, рођен 1890. у Прањанима; сарадник НОП-а; убијен у Прањанима 6. августа 1943.

ОБЕСНИ ЦАНОВАЦ

На предлог и доставу Радомира Милосављевића из Леушића, 30. децембра 1941. Године Радован Толић-Цановац, похапсио је око двадесет партизана, чланова њихових породица и сарад-

ника. Биле су са похапшеним и четири омладинке. Сви су спроведени у Прањане и затворени у кафански подрум, који је за ову прилику преШворен у заШвор. У Шоку спровођења ухапшених владало је правило по којем је сваком ударано двадесеШ неШ башина. У мучењу похапшених помагао је и нарочиШо се исШицао ДрагуШин-Драго Јерemiћ, председник општине, и Бранислав Марковић, команданШ села.

- УведиШе заШворенике у кафану! - наредио је Цановац.
ЗаШвореници уђоше.

- Где су Ши ЦиГани, свирачи - мајку им циГанску!

- Ту смо Господине! - понизно су клањали ЦиГани.

- Дедер, засвирај неко коло!

- Одмах Господине! - журили су циГани, очиГледно уплашени.

- Али, онако мераклијски! - заповедио је пијанац.

- Нема да бринеш, Господине. Све ће да буде како наредиш.

Зајеца виолина. РазлеГоше се звуци хармонике. Цановац подврисну:

- Она!

Па дрекну на заШворенике:

- У коло, мајку вам парШизанску!... ШШа чекате?...

Засвира Шужно коло. Њишу се и клаШе преШучена Шела.

Незадовољан риШмом иГрача, пијани силеија подвикну:

- ШШа сШе се умрШвили? ИзГледа да не знаШе како се преплиће ноГама. Показаћу вам ја како се иГра.

НеиШо шапаШом саопиШи позваним чеШницима, који се окупише око њеГа.

- Лези!... - дрекну Цановац избезумљено.

ЗаШвореници се поШрбушке опусШише на под. Цановац у улози коловође, а осШали чеШници уз њеГа заиГраше коло по Шелима несрећника.

- Заврзламу! - командовао је Цановац циГанима.

Бесни Цановац и споШиче се о људска Шела, подврискујући и певушећи песму:

„Молим, молим моју маму,

Да ме учи заврзламу.

Иди, сине, у пољану

Па научи заврзламу".

Кад се замори иГром, бесни Цановац нареди:

- У колону по један и правац подрум!

На улазу у подрум беше постављена једна клупа. На њој дрвена батина.

- Сад један другом ударајте по двадесет пет батина! - нареди Цановац.

- Само пазите. Ако неко буде ударао млако, ја ћу му показати како се удара! - претећи саопшти крвник.

Ни тиме се није задовољио. Сваком затворенику је при уласку у подрум подносио под грло опитру секиру, уз претњу да ће свакоме размрскати главу секиром.

Измрцварени и измучени затвореници не показиваху видније знаке очајања. То га посебно доведе до беса. Сутрадан их све построји у једну врсту. Стаде испред њих и репетира митраљез. Довикну помоћнику да донесе муницију. Врхом мушице шетао је у висини појаса немоћних затвореника. Претварао се да ће сваког часа притиснути обарач. Ни тад на лицима затвореника не примети ужас и страх. Затим прекиде ову иГру нерава. А ноћу је изводио жене које су биле затворене у подрум и силовао их.

Напољу цича зима. У кафани пуцкета ватра у плеханој пећи, а топлота и воњ ракије и зноја ширио се кафаном. УорГијама су четници смишљали нове планове за мучење затвореника.

ИТодор Марковић, из Прањана нашао се у подруму кафанском са осталим затвореницима. Када га стражар приведе Цановцу, овај, смешећи се нареди:

- Узми ову фуруну и изнеси је кроз кафану... Изнеси је напоље... Пази само да не испустиш, иначе ћу те...

Сиромах Тодор приђе ужареној пећи. Снажна јара му удари по лицу и Глави. Пећ ужарена и јако топла, а распаљена сува дрва пуцкетала су уз избацивање ситних варница.

- Узимај то, шта се мислиш! - наређивао је бездушник.

Немајући куд, Тодор се наГну, обухвати ужарену пећ и подиже је на леђа. Зацврча и замириса печена кожа на Тодоровим рукама. ПроГоре и сукнени Гуњ, а на леђима опекотине прокрварише. Само неколико корака учини Тодор, клецајући и посрћући, а Цановац буљећи пијаним поГледом, уживаше у мукама Тодоровим. Болови и Гнев превршише Тодорову издржљивост. Једним замахом рамена, збаци Тодор ужарену пећ и ослободи се море, па

љут као рис, јурну на Цановца. Изгореле и опаљене шаке сти-
снуше се око врата пијаноГ садисте. Четнике који притекоше у
помоћ свом командиру одГурну снажно и наже у бег. За њим сту-
штише и четници. Били су одморни и сити, а Тодор измрцварен
и Гладан. Када Га сустиГоше, нису знали да престану ударати
по наГорелом телу и опаљеним рукама.

Када су Га поново привели Цановцу, он нареди да Га пусте.

- Нека иде. Иму?Иан је он човек. Пла?иће он мени ову др-
скост, док не дође до просјачкоГ штапа - образлаГао је своју „ве-
ликодушност" Цановац.

После три дана заробљене мушкарце спровео је Цановац у
Горњи Милановац и предао их мајору Калабићу, хвалећи се да их
је неке похватао у борби, а неке у шуми „као зечеве".

Као и мноГе друГе, Калабић је и њих предао Немцима на да-
љу надлежност.¹³⁴

ТРНАВЦИ

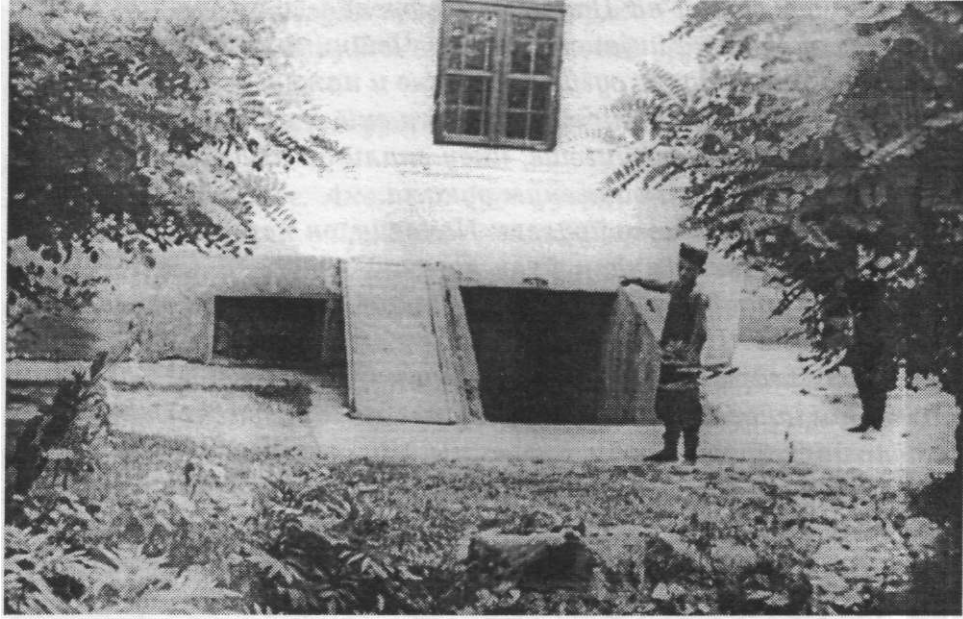
Највећи терор равногораца у време рата над припадницима
НОП-а био је на подручју бившег трнавског среза, нарочито у ње-
говом доњем делу. На овм простору није престајала активност ко-
муниста. Ту се повремено налазио и Окружни комитет КПЈ, који
је усмеравао ову активност. Ту је деловао, некад у илегали, више
јавно, и малобројни Чачански НОП одред под командом Раденка
Мандића, који је уносио страх у редове равногораца.

У више наврата, уочивши активност комуниста, четничка
Врховна команда тражила је од својих локалних команданата да
се то онемогући и тражила уништење комуниста и партизанског
одреда.

У писму Драже Михаиловића Предрагу Раковићу, коман-
данту Другог равногорског корпуса, од 10. децембра 1942. стоји:

„Јављају ми да у срезу Трнавском има комуниста. Предузе-
ти најенергичније њихово уништење без милости. Поручник Ри-
стовић имао је довољно времена од 30. новембра 1941. када је
примио овлашћење за срез Трнавски, да комунисте све до сада
уништи јер му је то први и најважнији задатак био. Друго ништа
није имао да ради више од годину дана, па ни то није уради*!).¹³⁶

Мајор Мирко Лалатовић из Врховне четничке команде 18.
марта 1943. године пише Предрагу Раковићу:

Подрум у селу Трнави, у згради општине, у коме су затварани и мучени од четника симпатизери НОБ-а после повлачења партизана у Босну крајем 1941. године

„Видим да ни ви не седиште скрштених руку. Тако треба. Ваш скорашњи лов добро је осакатио комунисте - предузмите све да скинете Мандића и његову групу, јер се налазе на врло незгодном месту”.¹³⁷

Предраг Раковић пише Живораду Катанићу, команданту Трнавске бригаде 28. августа 1943. године:

„Углавном се слажем са извештајем и мишљења сам такође да би требало употребити јаче снаге у циљу потера и заседа као и да би требало сви бивше партизана који су код својих кућа ликвидирати, јер Мандић има јачу обавештајну службу преко бивших партизана. Такође би требало ликвидирати и породице активних комуниста...”¹³⁸

На бази ових упутстава и активности комуниста на овом подручју, четничке „црне тројке” имале су пуне руке посла. У овом срезу, с озбиром на његову величину, сразмено је био много већи проценат убијених од равногораца него у другим срезovima на чачанском подручју. Од 1941. до 1945. равногорци су у трнавском срезу усмртили 131 особу међу којима су 21 жена и девојка.

Њих 81 је усмрћено клањем. Биле су то жртве у највећем броју од оних који нису у моменту ликвидирања носили оружје. Убијене жене и девојке углавном су биле из породица бораца НОР-а. Убијања и клања вршена су појединачно или у мањим групама. Изузетак су жртве од 28. августа и 14. септембра 1943. када су извршема масовна убијања, као одмазда за убијене четнике од стране бораца чачанског НОП одреда.

Овим злочиначким убиствима неке породице остале су без више чланова. У породици Капларевић из Мршинаца за једна дан заклано је четворо: челник породице Филип, синови Давид и Радомир и унук Ненад. У Виљуши су поклани или убијени: Радисав, отац и брат Раденка Мандића (и син му Војислав), Војислав Мандић и супруга му Живка, стриц и стрина Раденкова. Породица Бугарчић из Кулиноваца је за један дан изгубила три члана; то су браћа: Радосав, Урош и Милисав. Заклани су браћа Никола и Милета Обрадовић из Вапе. Браћа Милисав и ЈБубомир Ковачевић из Придворице заједно су изведени из куће и стрељани. У смрт су отишли Милорад Мацаревић и син му Радосав из Слатине...

Извршиоци ових гнусних злочина су били команданти: Предраг Раковић (Пријевор), Мијушко Ристовић (Видова), Владимир Мартиновић (Паковраће), Живорад Катанић (Бечањ) и Жарко Боришић (Трбушани) уз своје подчињене: Милоша Ћирковића (Атеница), Божидара - Божа Васиљевића (Чачак), Славишу Ђуровића (Атеница), Давида Којовић - Чупа (Лозница), Вићентија Мишовића (Кулиновци), Станка Јовановића - Црног Босанца (Атеница), Илију Манговића (Атеница), Томислава - Тома Васовића (Кулиновачко поље), Петра Вукомановића (Срезојевци), Милисава Маринковића (Кулиновци), Слободана Пејовића (Мршинци), Слободана Вуковића (Горичани), Радоја Томића (Балуга), Љубишу Грујанца (Бањица), Рада Брашанца (избеглица са Косова - Лазац), Жарка Анђелића (Лазац), Радосава Радоњића - Лукинца (Јездина), Дргослава Вучићевића - Црњака (Придворица), Радосава Благојевића (Паковраће), Петра Вујовића (Трнава), Драгутина - Драга Полуге (Парменац), Петра Милојевића (Риђаге), Милана Вукосављевића - Ваљевца - Звера (Чачак), Милоша Речевића (Јездина)...¹³⁹

ВУЧЕТИЋ Милије МИЛИЦА ТРЕПУША, учитељ, рођена 1920. у Жежевици. Живела и радила у Трнави; члан Окружног комитета КПЈ за Чачак; истакнути организатор устанка; погинула у борби против четника у Прислоници 22. јануара 1944; за народног хероја Југославије проглашена 27. новембра 1953.

ХЕРОЈ

Рођена 1920. у Жежевици, Чачак, Србија. Учитељица. Члан КПЈ од пре рата. У НОБ ступила 1941. Погинула 1944 у Прислоници. За народног хероја проглашена 27- XI- 1953.

Одмах по завршетку школе ступила је у службу- била је учитељица у селу Трнави. Тада је већ била члан Партије. Упрво време била је секретар партијске ћелије. Код сељака Трнавце, Вилуше, Бањице, Атенице, Вапе и Жежевице - стекла је велике симпатије. Ураду је била необично пожртвована и упорна. Нарочито се истицала у раду са женама и омладином.

По избијању устанка обилазила је села у срезу и организовала омладину и жене. Њој припадају велике заслуге за масовни одзив жена које су у току устанка и за читаво време народноослободилачког рата помагале Народноослободилачку борбу. У првој Години рата Милица је била члан Среског комитета Савеза комунистичке омладине Југославије, а затим и члан среског комитета Комунистичке партије Југославије. У комитету Партије била је задужена за рад са женама и омладином. Била је затим и члан Окружног комитета Савеза комунистичке омладине Југославије за чачански округ.

После повлачења Главних партизанских снага за Босну, остала је по директиви Партије на терену. Својим радом и личном храброшћу успела је да очува морал и веру народа овог краја у коначну победу. Све партијске задатке, у тешком периоду од 1941. до 1943. Године, успешно је извршавала. Учествовала је такође и у оружаним акцијама. Прерушена, често је одлазила у Чачак и прикупљала податке о непријатељу.

*Погинула је у једној борби са чешницима. У народу ча-
чанскоГ краја постала је легендарна личност.¹⁶⁴*

*

*...Неприметно се наметнула, ушла у
свест и постала завет. Неприметно је
срасала са средином и израстала у сре-
дини. Неприметно је привидан мир разви-
ла у захтев за знање, за акцију која ни-
чим није могла да се заустави у трку ка
сутрашњем срећнијем.*

*Трепуша је синоним збивања у Трна-
ви и много шире. Учитељица, окосница
окупљања СКОЈ-а, секретар партијске ће-
лије, секретар СрескоГ комитета СКОЈ-а,
члан Среског и ОкружноГ комитета
СКОЈ-а, секретар ОкружноГ комитета
СКОЈ-а у слободном Чачку 1941. године.*

**Споменик Милице
Вучетић Трепуше**

*Колико ШоГа тако тешкоГ и одговорноГ, тако брзо. Ко-
лико снажног у једној личности крхке девојке, која је тек на-
пунила двадесету.*

*Сувише је мало живела и сувише много живи о њој у на-
шем данас и наших сутра, јер поздрав четничкоГ Главешине
мртвом хероју јануарских дана 1944. Године, за испаљене
метке себи у слепоочницу на последњем задаШку- само је по-
тврда вредности пред којом је и кама поцрвенела.¹⁶⁵*

ДраГољуб Суботић

ТРЕПУША

*Од Рудника до Овчара шапатом се разговара:
На Вујну је пала Мица од куришума издајица.
Ој Мораво, наша реко, кад путујеш надалеко,
Свима реци, нек свет слуша: Пала нам је и Трепуша.*

*Из великих идеала за које је живот дала
Наш је завет њена вера: бољи живот пролетера.
То су речи што нас воде до исхода и слободе;
Рекла нам је и то Мица: Клоните се издајица.*

*Плач се чује до Јелице, сузе лију другарице;
Друговима мрко лице: нема више храбре Мице.
И мртва нам поздрав шаље: продужите смело даље,
Нек се свуда борбе воде до победе и слободе.¹⁶⁶*

МРШИНЦИ

За одмазду због убијених својих људи Вилимана Димитријевића и Марка Радовића, група четника, са Слободаном Пејовићем, на челу ухватила, повезала и одвела на обалу Мораве и заклали припаднике НОП-а 28. августа 1943. То су:

КАПЈАРЕВИЋ Филипа ДАВИД, земљорадник, рођен 1906. у Мршинцима; сарадник НОП-а.

КАПЛАРЕВИЋ Радомира
НЕНАД, земљорадник, рођен 1923.
у Мршинцима; сараднк НОП-а;

КАПЈАРЕВИЋ Филипа РА-
ДОМИР, земљорадник, рођен 1899. у Мршинци-
ма, сарадник НОП-а.

КАПЛАРЕВИЋ Велимира ФИЛИП, земљо-
радник, рођен 1878. у Мршинцима; сарадник
НОП-а.

КАРОВИЋ Добросава КОСАНА, домаћинца, рођена 1914. у Мршинцима; сарадник НОП-а.

КАРОВИЋ Павла МИЈАН, земљорадник, рођен 1898. у Мршинцима; сарадник НОП-а; одборник НОО.

КОВАЧЕВИЋ Мила МАЛИНА, домаћица, рођена 1914. у Мршинцима; сарадник НОП-а.

ЂОРЂЕВИЋ Љуба ЖАРКО, земљорадник, рођен 1903. у Мршинцима; водник у Трнавском батаљону; претходно га били ухватили четници и предали Немцима, који су га спровели у логор на Бањици, одакле је пуштен, па су га четници ухватили и заклали.¹⁴⁰

Сви су мучени, па су измрцварени заклани и побацани у Западну Мораву.

КАПЛАРЕВИЋИ

Породица Капларевић, из Мришинаца, платила је крвавом ценом слободу, коју дочека мајка Лена, без мужа Радомира и синова: Десимира, Добрице и Ненада. Са партизанском пушком у руци у борбама падоше Десимир и Добрица. Мужа јој Радомира злоставлаше и тучоше због синова. Од батина се није могао дићи са постеље. Најмлађи син Ненад остао је код куће. Он и сестра. Радио је као скојевац. Сметале четницима мушке Главе Капларевића. Припремили су свиреп обрачун.

Крајем августа 1943. Године, када се хватао први сумрак, у двориште болесног и испребијаног Радомира упаде Група четника. Предводио их је Слободан Пејовић, из Мришинаца.

- Домаћине! - чу се Глас споља.

- Ко зове? - одазва се Лена из куће.

- Где тије муж? - осорно подвикнуше четници.

- Ево Га лежи овде у соби! Већ дуже времена не диже се из постеље. Болестан је - додаде Лена на крају.

Пошто су упали у собу и покушали да Га изведу напоље у двориште, увидеше да је непокретан, те се иза тога окомише на сина му Ненада.

- Полази ти са нама! Мајка зајаука...

Водећи Ненада са собом, дођоше у двориште Давида Капларевића. И њега, заједно са оцем Филипом поведоше са собом. Поново се нађоше у Радомировом дворишту.

- Вас двојица припазите на овог болесника, док се ми не вратимо! - наређивао је вођа Групе.

Везане их поведоше према Морави. Мајка Лена Гласно поново зајаука:

- Оставите ми једног сина, да има мајка храниоца...

Ишла је за њим Лена и непрекидно кукала и нарицала, видевши куда јој сина одведоше.

Пошто одмакоше од куће, вођа црнотројкаша се обрати Лени: - Куд си, жено, запела и ударила си у кукњаву без потребе. Неће њима ништа бити. Водимо их само на саслушање. Брзо ће се они вратити кући.

Враћајући се кући, и поред злих слутњи, Лена је очекивала зрчак наде и веровала да ће јој оставити Ненада.

Кад се приближила дворишту, Лена чу јауке и плач ћерке, која је остала крај постеље болесног оца, заједно са оном двојицом четника.

- Шта ти је црна ћери, шта кукаш? - упита пренеражена мајка, тек да нешто упита, а црне слутње притиснуше је.

- Четници заклаше тату у кревету - једва изговори ћерка Гушећи се у сузама.

Док се крвава драма одигравала у кући, већ су двојица Капларевића били заклани на обали Мораве, поред куће Момира Миладиновића. У једној ноћи, на Грозан и свиреп начин умреше: деда Филип, синови Радомир и Давид и унук Ненад. Сви Капларевићи.

Унесрећеној мајци показаху ови зверови траГове злочина: изрешетана и камом избодена одела својих жртава.

Педесет рана било је на младом Ненадовом телу, а деда Давид је издахнуо после шеснаестоГ убода. Испод врбака отицала је вода Мораве обојена црвено. Касније, опет бистра, жуборила је Морава и скривала тајну ГрозноГ злочина. Злочина који се одиграо у ноћи 28. авГуста Године 1943...¹⁴⁰

Онда је 28. авГуста 1944. Године, у знак одмазде, Група четника, предвођена Слободаном Пејовићем, повезала и одвела на обалу Мораве седам припадника партизанскоГ покрета, међу којима је био и Жарко.

Пет дана пред поГибију ноћивао је у шуми Филиповачи не би ли Га, некако смрт мимоишла.

- Ех, кад би ме само ноГе моГле да носе! Знао бих ја куда ћу! - вајкао се жени Спасенији.

Гониоци не сачекаше њеГово оздрављење. Ухватили су Га док је снахи помаГао у припреми за печење ракије. Везаше му руке и босоног потераше испред себе.

- О, сејо, долази одмах кући, неки људи отераше бата! - дозивала је Стојанка јетрву Спасенију.

- Узми опанке и дуван и носи тати! - Говорила је мајка малолетној кћерки Милице.

Кад сустиже четнике, девојчица покуша да се пробије до оца. Стражар је Грубо одГурну. Онда се заточеник обрати брадоњи:

- То је мојка ћерка, донела ми обућу, сунце татино!

Милица се приближи. Пребаци везаном оцу опанке преко рамена. ЦиГарете тутну у џепове. Чинила је то бојажљиво и хитро.

Отац, плашећи се да и њу не потерају према Морави, Говораше дрхатавим Гласом:

- Бежи, 'ћери моја, што даље можеш са овог места!

Говорио је дрхтаве браде, често трзајући низ леђа везаним рукама. Девојчица стајаше непомично, не одвајајући поглед од оца, као да је предосећала да Га никада више неће видети.

- Ако можеш, благо тати, јави Илији Булији да су ме четници одвели.

Она поскочи ка ласица, па наже у трк према Слатини. Кад стиже, обрати се људима који стајаху у Гомили:

- Да нисте видели Булију?

- Ено њеГа у кавани ДраГа Павловића - одговори један од присутних.

Кад уђе у кафану, брзим погледом прелете преко Гостију, па се обрати једном од присутних:

- Чика Илија, послао ме тата да вам јавим да су Га веза-НОГ отерали неки наоружани људи. Молио вас је да Га спасете, ако можете.

- Иди ти, дете, кући. Не знам ја ко је њеГа отерао, нити му могу било шта помоћи.

Недељу дана касније, претражујући моравске врбаке нашли су Га у локви крви.¹⁴¹

АТЕНИЦА

Због боравка у селу бораца Чачанског НОП одреда и ликвидације једног броја активних четничких зликоваца, четници, на челу са злогласним Божидаром - Божом Васиљевићем, ухватили су 16 припадника и сарадника НОП-а, па су у ноћи 29. августа 1943. на месту званом Црквине заклали ове особе:

ВАСИЉЕВИЋ Милића ДУШАН, земљорадник, рођен 1896. у Горачићима, живео у Кулиновцима; припадао петој Атеничкој партизанској радној чети; одборник НОО.

ЂУРОВИЋ. Војислава РАДИСАВ, ученик гимназије, рођен 1923. у Атеници; члан СКОЈ-а; радио у позадини за НОП.

ЛИШАНЧИЋ Ђорђа БУДИМИР, земљорадник, рођен 1908. у Атеници; сарадник НОП-а; одборник НОО.

СТЕВАНЧЕВИЋ Милана ГВОЗДЕН, земљорадник, рођен 1898. у Атеници; члан НОО.¹⁴²

ЛИШАНЧИЋ Недељка РОК-САНДА, домаћица, рођена 1922. у Атеници; члан КПЈ; радила у позадини за НОП.

НОЋ КЛАЊА

Четници нису дозволи да се они сахране у сеоско гробље. Међуитим, на молбу неких утицајних људи, командант села Божо Васиљевић је дозволио да се сахране у Гробље, али да се то обави без уобичајене пратње, без ковчега и обреда. Још је наређено да усмрћене нико не сме жалити, па /<? у том циљу вршен и надзор од четника којима су обилазили породице стрељаних.

Роксанда - Роса Лишанчић, домаћица... Неудата. Није учила школу због лошег материјалног стања родитеља - надничара. Самоука. Сви чланови њене породице у устанку 1941. раде за Народноослободилачки покрет. Ангажује се на свим задацима на којима може да одговори. У току августа и септембра 1941. Године похађа курс за партизанске болничарке, за борце сакупља иемпере, чарапе, храну и друге потребе и лично израђује све што је потребно за борце. Своју девјачку спремину и са муком стварану, дарива борцима. Кућа њених родитеља непрекидно пружа уточиште борцима и илегалним партијским радницима. Она обезбеђује обавештења. Члан илегалног Народноослободилачког одбора од половине 1942. Године. Кандидат Партије постаје половином те Године. Пре тога члан СКОЈ-а. У 1942. и 1943. Години стални курир између илегалаца са терена Чачка и Драгачева. Члан Комунистичке партије постала је 1943. Прогањена је и терорисана. Код четника стављена под слово „3" (заклати); 29. августа 1943. са још четири припадника НОП-а, заклана у Атеници. При том мучена и измрцварена, са преко 80 убода четничком камом. Ни речи није про-

Говорила. Умрла је пркосећи мучитељима и издајницима. Сахрањена је у Средњем атеничком Гробљу.¹⁴³

Када би се сусрели с партизанима у борби четници редовно испољаваху кукавичлук. Тај страх су надокнађивали и наплаћивали над Голорукима и нејакима. Некако у исто време, у Атеници, убише партизани истакнутог четника Милинка Ћирковић. Да би се осветили, четници Божја Васиљевића ухапсише дванаест партизанских присталица и њихових породица. Међу њима, никад мимо обичаја, нађе се и неколико жена. Одмах је образован и преки суд. Командант батаљона, Владимир Мартиновић, Божо Васиљевић, ДраГослав Вучићевић - Црњак, Перо Вукомановић и Милош Ћирковић, беху суд. Одлука је брзо донета. На смрт, клањем осуђени су: Роса Лишанчић, Будимир Лишанчић, Гвозден Стеванчевић, Радосав Ђуровић и Душан Васиљевић.

Са извршењем се такође није много чекало.

- Где да их покољемо? - питао је одмах Вукомановић.

- У Црквинама - одлучи Васиљевић.

Црквине, место Где је некад, по предању, постојала црква, било је стратиште мноГих бораца. Сада, уз помоћ крста и каме, беше све крвавије и место, о коме ће се испредати приче и преносити Генерацијама о мукама и четничким зверствима.

- Да се не журимо, Господине, команданте - зачу се Глас Ћирковића.

- Све ћемо полако. Натенане - добаци Црњак.

- Гледајте да муке што дуже трају - објашњавао је командант.

Пет кољаша приђоше свако својој жртви. И поче мучење. Онако баш како рече Црњак. Натенане.

Боцкали су камама. Свуда по телу. Одмарали се. Пушили циГарете. Понеки су ракијом Гасили жеђ и умор. Па онда опет до бесвести, до смрти беспомоћних. На свакој жртви Грозно су се шириле ране. Роса Лишанчић, сва у крви још жива! Цвили од љутоГа бола и мука неописивих. А крвник! Церека се сулудим осмехом клечећи на Грудима жртве.

- Сва је у ранама, ништа не Говори - чуди се крвник. Можда ће пустити Глас ако пробам овако, - па захвати руком леву дојку и једним замахом је одвоји од избодених Грудни. Потом захвати десну па језик. Глас не чу! Избезумљен, сјури у Грудни каму до дршке. У срце. А затим одвоји се и Глава од тела, нпгог и прекривеноГ кравим ружама.

Читав сат трајало је мучење и мрцварење. Божо Васиљевић, пуштајући испребијану малолетну Мицу Јањић, довикну:

- Тебе нећемо још! Млада си. Док мало не поодрастеш!

Два дана крвници не дозволише да се њихова тела сахране. Да се уклоне и људи престану Црквину да обилазе. Кад најзад дозволише, сахранише их Голе, без ковчеГа, без знака и Гласа да то беху људи. Кад се родбина, нема и сатрвена призором и болом за најмилијима, враћала са сахране, Гласа није смела да пусти. Камом су претили свима који и најмањим знаком буду показали да жале за покланима. И, уместо ГласноГ бола који раздираше тела и душе, крвник Божо Васиљевић, пијан, са музиком и дружином их је сачекивао.

- Слушајте, партизанске бештије! Ово је само почетак. Тек има да се коље! Дете ћемо вам за колевку приковати.

Људима савијених Глава, јер нису смели да поГледају на страну крвникову, још се ледило срце од призора и ужаса кад су мртве уГледали и кад су их сахрањивали. Дрека крвника и тронути Глас попа на опелу беху слични. Разликовали су се само у јачини. Ипретње четника стално су одзвањале заједно са речима попа на опелу:

- ...Слава Оцу и Сину, и светоме Духу... са дусима савршених праведника, упокоји, Спаситељу душу раба своГа, чувајући је у блаженом животу, који је у Теби човекољупче...

На претње се даље настављало опело, још присутно и речи које су се тада као никада, урезале у свест. Тада се ни цвркут птица није чуо јер и оне су бежале од призора, од речи „божјеГ пастира“. ЊеГово задње „Амин“, које су прихватили, не као спас већ као крај Грозоте, од које су се једва на ноГама држали.

- А сада баците Груду земље на Гробове мртвих у знак се-Лиња на речи божје: „Јер си земља и у земљи, вратићеш се“ - завршавао је опело.

Само уздаси дубоки и болни, вреле сузе беху последњи опроштај.

И тада, као Гром из ведре неба, распара тишину најГрознија срамота и љаГа хришћанска.

- Ја бијем крстом а четници камом"¹⁴⁴

ВАПА, БАЛУГА, ГОРИЧАНИ

Четничке „црне тројке“, под командом Жарка Боришића и Драгослава Вучићевића - Црњака, похватале су и Вапи и Балуги

5. септембра седам припадника НОП-а. Многе друге које су били одредили да убију нису ухватили. Овде су заклани и њихова су тела бачена у Мораву:

ВЛАСТЕЛИЦА Мила РАДЕ, земљорадник, рођен 1884. у Липници, живео у Вапи; члан КПЈ од 1920; учествовао у припремању устанка.

ОБРАДОВИЋ Милана МИЛЕТА, земљорадник, рођен 1919. у Вапи; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона.

ОБРАДОВИЋ Милана НИКОЛА, земљорадник, рођен 1910. у Вапи; борац Трнавског батаљона.

ПРОЛОМИ СЕ ПУЦАЊ

Истог дана поподне доШераше их везане и испребијане на ливаду поред Караче. Онда им одвезаше руке, да би с њих поскидали неизношену одећу. Свукоше прво Николу. Један се приближаваше Милети. Кад му дође на дохват руке, овај му муњевином брзином смаче пушку са рамена. Четник посрну, не надајући се нападу. Младић Га поче ударати узвикујући:

- Да видите, кукавице, како Титов скојевац бије!

Чу се звекет затварача. Проломи се пуцањ. Никола паде погођен у чело. Лобања се располути. Прсну мозак. Потече крв.

Паде Милета избоден камама.

Гледајући како му се у смртном ропцу Грчи Шело, командант Анђелковић нареди кољачу из Ласца:

- Вади му срце да видим како изгледа кад имаде снаге да голорук насрне на наоружаноГ човека!

Кољач послушно приђе. Клече на стомак. Потезе каму. С леве стране ГрудноГ коша одреза квадрат. Врхом сечива пресецаше између ребара. Завуче танке прсте. Извади крвави мишић. Положи Га на долину уморних Грудни низ које обилно отицаше крв.¹¹¹

ВУЧИЋЕВИЋ Милана ДРАГОСЛАВ, земљорадник, рођен 1898. у Балуги; симпатизер НОП-а.

МАЈСТОРОВИЋ Драгомира ТОМИСЛАВ, земљорадник, рођен 1908. у Вапи; живео у Балуги; борац Трнавског батаљона.

ДОЛОВАЦ Миленка МИЛИЈАНА, домаћица, рођена 1881. у Балуги; сарадник ИОИ-а.

ПАУНОВИЋ Прока САВО, земљорадник, рођен 1903. у Брезови код Ивањице, живео у Балуги; сарадник НОП-а и одброник НОО 1941. у Балуги.

Пре њих у Горичанима су 2. септембра заклани:

БЕШЕВИЋ Влајка ЈЕЛЕНА - ЈЕЛА, домаћица, рођена 1888. У Каони, живела у Горичанима; симпатизер НОП-а.

ВЕСКОВИЋ Аврама РАТКО, земљорадник, рођен 1913. у Горичанима; сарадник НОП-а.

МИЛАДИНОВИЋ Јеротија МОМИР, земљорадник, рођен 1905. у Ласцу; сарадник НОП-а, убијен.¹⁴⁵

БАЊИЦА, ЈЕЖЕВИЦА, ТРНАВА, ВИЉУША, РАЈАЦ, ЛИПНИЦА

Група четника, коју је предводио командант Друге жичке бригаде Власта Антонијевић, извршила је 13. и 14. септембра 1943. покољ у овим селима. Уморени су:

ВУКОЛИЋ Станка МИОДРАГ, земљорадник, рођен 1896. у Бањици; сарадник НОП-а, заклан.

ВУКОЛИЋ - НИКОЛИЋ Петронија МИЛИЈАНА, домаћица, рођена 1896. у Виљуши, живела у Бањици; сарадник НОП-а, заклана.

ДАВИДОВИЋ Мијалка ТИХОМИР, службеник, рођен 1923. у Бањици; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона, убијен.

КОСОВАЦ Димитрија РУЖА, домаћица, рођена 1907. у Жежевици; сарадник НОП-а, заклана.

Позната је још од пре рата као напредна жена и симпатизер опозиције. Устнаичке 1941. Године активно је сарађивала и помагала припреме устанка. Завршила је 1941. Године санитарски курс. После повратка Немца и издајника, и даље је одржавала везе са борцима и илегалцима на терену, упркос мучења и терора. Остало јој је двоје малолетне деце.¹⁴⁶

ВУЧИЋЕВИЋ Богосава ЦМИЉКА, домаћица, рођена 1911. у Рогачи, живела у Жежевици; симпатизер НОП-а заклана.

ВЛАСТЕЛИЦА Богдана МИЛКА, домаћица, рођена 1922. у Липници; члан СКОЈ-а; позадински радник, заклана.

МАЈСТОРОВИЋ Радосава РАДОМИР, шумар, рођен 1907. у Рајцу; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона, убијен.

ВЈАЈКОВИЋ Чеодмира РАДОСЛАВ, земљорандик, рођен 1902. у Виљуши; борац Трнавског батаљона, заклан.

ВУЧИЋЕВИЋ Љубисава ДРИНКА, домаћица, рођена 1883. у Мршинцима, живела у Виљуши; сарадник НОП-а заклана.

КРСМАНОВИЋ Велимира МИЈОШ, земљорадник, рођен 1907. у Трнави; сарадник НОП-а, заклан,¹⁴⁹

МРШИНЦИ - СЛАТИНА

За одмазду због убијених седам четника у Кукићима 29. августа 1943. године, четничке „црне тројке“ Жарка Боришића, Драгослава Вучићевића - Црњака и Милоша Ћирковића ухватиле су у ноћи између 13. и 14. септембра 1943. године седам сарадника и симпатизера НОП-а, заклали их и њихова тела бацили у Мораву. Заклани су:

АНИЧИЋ Љубоја ЉУБИЦА, домаћица, рођена 1924. у Виљуши, живела у Слатини; члан КПЈ; сарадник НОП-а.

ВУЧЕТИЋ Јована МИЛИЈА, учитељ, рођен 1889. у Слатини; симпатизер НОП-а.

РАНЂИЋ Милорада МИЛОЈКО, трговачки помоћник, рођен 1920. у Слатини; борац Трнавског батаљона; приликом извођења на клање отео се и бацио у Мораву, у којој се утопио.

ТУТУНОВИЋ Војимира МЈАДОМИР, обућар, рођен 1919. у Слатини; сарадник НОП-а.

ПАНИЋ Драгослава МИЈАТ, земљорадник, рођен 1900. у Мршинцима; члан НОО.

РОВИНАЦ Живка РАДОВАН, земљорадник, рођен 1895. у Мршинцима; сарадник НОП-а и члан НОО.

СМИЉАНИЋ Јеремија СПИРИДОН, земљорадник, рођен 1886. у Мршинцима; сарадник НОП-а.

КАД СЕВНЕ КАМА НАД НЕВИНОМ ДЕВОЈКОМ..

Било је вече, први сумрак, када је, 13. септембра 1943. ГОдине, Боришић упао у Слатину. Одмах нареди месним четницима да се похapse: Милија Вучетић, њеГова поћдрка Љубица Аничић, Миломир Тутуновић и Милојко - Миле Ранђић из Слатине, а из Мришинаца: Спиридон - Спиро Смиљанић, Матија Ранђић и Радован Ровинац.

Сваки њеГов долазак, значио је ново клање. ИовоГа пута са њим су кољаши: ДраГослав Вучићевић Црњак, Милош Ћирковић и Станко Јовановић - Црни, звани Босанац.

У току топле септембарске ноћи, похапиене доведоше на Сабориште, Где је лоГоровало стотинак четника. Боришић поче ислеђивање...

На поподневно саслушање првоГ приведоше староГ учитеља Милију Вучетића.

- Где су ти Мица и ДраГан, учитељу?

- Ништа о њима не знам од децембра четрдесет прве.

- Како не знаш, деца Где су ти? - псује Боришић ударајући староГ дебелом мочуГом.

Учитељ се сруши, онесвести. се. Седе косе, крвљу обојене, лица у модрицама, испребијаноГ тела, дуГо није долазио свести.

Приведоше посвојкињу Љубицу.

- Знаш ли ти, Где су Мица и ДраГан?

- Не знам! - одсечно одГовори Љубица.

- Пропеваћеш ти, кучко комунистичка!

Гестикулацијом, иследник даде знак кољашу Милошу Ћирковићу да приступи злочиначком чину.

Сваливши је на земљу, клече јој на Груде, стежући Големим шакама око врата.

- Говори, док ти кркљан нисам пререзао!

- Немам шта да кажем. Нити сам их видела, нити ма шта знам о њима - роморе приГушене речи.

Севну кама. Из неколико рана шикну крв.

Док је несрећна девојка лежала обливена крвљу, четници приведоше Спиридона Спира Смиљанића, Радована Ровинца и Матију Панића на обалу Мораве.

Видевши шта им се спрема, Спиро наже у беГство. Сустиже Га један од спроводника и ударцима кундаком свали на земљу. Онда приђе кољаши ДраГослав Вучићевић Црњак. Оштро сечиво сјурри се испод јабучице. Крв шикну.

Старог учитеља клао је Радивоје Радуловић - Тулум, Мијата Панићл, кољаш когл су звали Перо Босанац, а Радована Ровинца - Милош Ђирковић.

Док су после злодела окупљени пили ракију и пушили, Љубица Аничкић се унакажена подиже. Ошамућене свести, са рукама око крвавоГ врата, кретала се као у трансу према реци. Видевши да је жртва недотучена, Ђирковић пође за њом.

- Пусту је! Да видимо докле ће стићи - нареди Боришић.

Несрећница заГази у воду. Искорачи неколико несиГурних корака, повијајући се у телу, клону, зататура се и стрпоишта у воду. Касније матица је захвати и повуче у дубину. Из воде се једном помоли Глава, па поново зарони у већ окрвављену воду.

Терор над припадницима партизанскоГ покрета настави се несмањеном жестином. У селима Јежевици, Липници, Рајцу, 14. септембра 1943. Године, четничка казнена експедиција коју предводи злоГласни МиодраГ Васић, командант Прве жичке бриГаде, хвата и коље сараднике НОП-а: Ружу Косовац, Цмиљу Вучетић из Липнице и Радомира Мајсторовићл из Рајца.¹⁵⁰

РАКОВА

Четнички преки суд, после страховитог и зверског мучења припадника НОП-а у злогласном четничком затвору у Ракови, осудио је на смрт једанаест ухапшених припадника и сарадника НОП-а. У непосредној близини затвора казне су извршене највише клањем 25. августа 1944. у једном дану. На смрт су осуђени и заклани:

ПОПОВИЋ - ЦИЦВАРИЋ Живка ЉУБИНКА, домаћица, рођена 1901. у Вапи, члан КПЈ; одборник НОО; позадински радник (мајка деветоро деце).

„БЕЗ ЈЕЗИКА НАМ НЕ МОЖЕ ПРКОСИТИ“

Љубинка Поповић, из села Вапе, мајка деветоро деце, подредила је мотиве материнства покрету којем је, као комунисткиња, припадала.

ЈедноГ августовскоГ преподнева 1944. Године, по њу дођоше припадници четничких црних тројки. Предводио их је Бојан Ристановић. Наредише јој да се на брзину спреми и пође са њима. Знала је да се са овоГа пута неће жива вратити.

Поздрави се са укућанима, не испољавајући узбуђеност. Знала је где је воде и зашто. Успут је владала Гробна тишина. У мислима је преживљавала муке које су је очекивале. С времена на време, преко лица би јој прелетео осмех, који се на махове претварао у грч, на шта су спроводници сумњиво вртели Главом.

По доласку у Ракову, у „шталу смрти“, две недеље су је зверки мучили настојећи да изнуде признања о партизанским скривањима и илегалцима са којима је била на вези. Конопац, којим су јој везали руке, дубоко усечен у месо није се видео од модрих отока. Тукли су је до бесвести ланцима, којима су Говеда уз јасле привезивана. На силу су јој Гурали топлу храну у уста и поливали хладном водом, враћајући је у живот, да би поново настављали са пировањем. Када им ни то није помогло, секли су јој део по део тела, а ране посипали сољу.

- Сеците дојке материне, девет сам вам осветника одгајила - пркосно је добаћивала мучитељима.

С времена на време, у најтежим мукама, обраћала им се речима пркоса, називајући их изродима. А кољаше су беснели изазвани речима осуде које им је, везана за јасле и обливена крвљу, добаћивала.

Да би се ослободили прекора који им је непрекидно одзвањао у ушима, приступише последњем Гнусном чину. Одсекли су јој језик, којим им она није хтела ништа признати.

- Овако нам бар не може пркосити - светили су се кољаше.

Тако се угасио живот партизанке мајке Љубинке Поповић. Он је дарован слободи, која је убрзо, по њеној смрти, дошла са ослободиоцима.¹⁵²

ТЕРЗИЋ Милоша ТАНАСКО, столар, рођен 1923. у Вапи; члан СКОЈ-а, борац Трнавског батаљона.

ЈАКОВЉЕВИЋ Иванка СВЕТОЛИК, земљорадник, рођен 1897. у Вапи; сарадник НОП-а; био у Бањичком логору; када је пуштен кући, четници су га заклали.

САВИЋ Миленка РАДОМИР, земљорадник, рођен 1909. у Вапи; одборник НОО и позадински радник НОП-а.

ЈАКОВЉЕВИЋ Иванка САВАТИЈЕ, земљорадник, рођен 1890. у Вапи; сарадник НОП-а.

АЛЕКСИЋ Перише ЂУРО, земљорадник,
рођен 1921. у Заблаћу; члан КПЈ; позадински рад-
ник.

ПЕСНИК

Готово пред крај августа 1944. четници,
међу многима, и везаноГ Ђуру преко Мораве до-
ведоше. Низ Љубићко брдо у Ракову Га црно-
тројкашима приведоше. У итали смрти, међу бесне коње Га
бацише. ИзуједаноГ, у несвесном стању Га износише. Па Га
хладном водом поливаше. А онда су признање понво тражи-
ли. И ништа нису сазнали. Опет Га на нове муке стављали.
Свирепо су Га даноноћно мучили, а он је од кремена чврсти
био. На дан 25. августа 1944. Године, заједно са још десет му-
ченика, заклан је и Ђуро Алексић. Кажу да је злочинцима,
пре неГо што ће Га камама усмртити пркосно добацио:

- Ви сада убијате нас, а вас ће ускоро, друГова наших
освета стићи!

Само месец дана касније стиГли су пролетери. Дошла је
слобода. Освануло је ново јутро које Ђуро није дочекао. Оста-
ли су стихови његови неисклесани. Остале су песме, у срцу
ношене, неиспеване.¹⁵³

У тим бурним ратним данима певао је:

ПРЕДБУРУ

Ноћ је.

И пушка само понека што пукне;
И студен ветар долином што хукне.
НиГде ниша више нема да се јави,
Све је ућутало, к'о у некој страви.
Још једино селом пси се само чују,
Крваву борбу к'о да наслућују.
К'о да наслућују да ћ' се нешто збити
- И крв људска реком да ће се пролити.

Месећ се жури да Га о блак скрије
Да не Гледа људску крв како се лије.

И пушка само понека што пукне,
И студен ветар кроз поље хукне.^{153a}

18. XII1941.

ЖАГРИЋ Станка МИЛОШ, земљорадник, рођен 1903. у
Заблаћу; члан КПЈ; одборник НОО; борац Трнавског батаљона.

ПЕТРОВИЋ. Тимотија ПЕРУНИКА, дома-
ћица, рођена 1904. у Вапи, живела у Станчићи-
ма; сарадник НОП-а.

ШТАЛА СМРТИ

*У штали смрти, у којој су држали затво-
ренике, две недеље била је, заједно са својом дру-
Гарицом Љубинком Поповић, излаГана истим мукама. једног
дана, пред вече, док су се мучитељи Гостили за боГатом тр-
пезом, у шталу уђе Васо Крњић, који се ШОГ поподнева налазио
на присилном раду, носећу у руци Шестију са хладном водом.
Уштали, међу коњима, на слами која је заударала на воњ, ле-
жала су испребијана тела, са Грозним ранама, из који се цеди-
ла усирена крв. Стално мотрећи на отвор за ђубре, дрхтавим
рукама, придошлица дотури тестију жени...*

*Мештани села Ракове, који су Бојану и његовим коља-
чима, по унапред утврђеном плану и распореду, свакодневно
доносили храну, казују да су Перку бацили међу дресиране ко-
ње. Онда су је, сву изуједану онесвешћену, износили из шта-
ле, поливали водом, па, ко зна који пут, покушавали да изну-
де било какво признање.*

*Привезану за стуб од јасала, главом окренутом на до-
ле, тукли су је по босим табанима, из којих је избијала крв,
шкропећи дрвену таваницу.*

*ТОГ спарноГ летњег дана црни вођа, Бојан Ристановић,
желео је да увуче још некоГ, с чистим рукама у крваво врзи-
но коло. Приводећи Перку на клање обратио се Божидару Ма-
летковићу претећим гласом:*

- Узимај каму у руке и кољи ову жену!

*- Ето вам Гојка МаксимовиТга, то је њеГов посао - одГо-
вори младић, одбивши Гнусно наређење.*

*Са Групом од једанаест мученика, припадника парти-
занскоГ покрета, осуђена је на смрт од стране четничкоГ
преког суда и, после вишедневне Грозоморне патње, заклана
25. авГуста 1944. године, храбра и надасве тиха и скромна се-
љанка Перка ПеШровић из Станчића.*

*Покопали су их поред поШока Каљавца, у плитку песко-
виту јаму, у врбаку Милостиве Марковић из Милићеваца...*

РАДОСАВЉЕВИЋ Илије ВЛАДЕТА, земљорадник, рођен 1919. у Станчићима; члан КПЈ; председник илегалног НОО 1942; борац Љубићког батаљона.

ВЛАЈКО

У грозничавом ишчекивању слободе, наступило је лето 1944. године. Мештани, који су били насилно мобилисани у четничке војне формације, доживевши пораз на Јеловој гори и Копаонику, јавно су Говорили:

- Партизанској офанзиви се, Боже ми опрости, ни сам боГ не може више супротставити.

Дан победе био је на прагу. Злочинцима се журило да ГОлоруком народу задају последње ударце.

Црнотројкаши Бојана Ристановићи реферисали су своје шефу:

- Из Станчићи би требало смакнути оног кљакавоГ Влајка и Перку Петровић.

Не прође дуго, а међу једанаест мученика у итали смрти у Ракови, нађоше се Влајко и Перка. Шта су све са њима чинили до оног кобног 25. августа кад су сви поклани, могу да замисле само познаваоци бројних метода које су у мучењу примењивале Бојанове свирепе убице. Данас нема живих сведока који хоће да казују о томе како се Влајко држао у предсмртним данима. И без тога, довољно казују трагови на његовом мртвом телу. Када су га убацивали у заједничку јаму, широка плећа и груди беху му камама изђодени... Аногаи обр руке на више места поломљене. Зуба у вилицу није било.

О томе како су се на мукама држали ови мученици, сведочи и чињеница да се после њихове смрти нису у селу вршили претреси, нити је било ко од чланова Партије и припадника покрета био хапшен и привођен на саслушање. Тако се, у двадесет осмој години старости, угасио живот Владете - Влајка Радосављевића, партизанскоГ илегалца Ранка, у сам освит слободе.¹⁵⁵

ПРЕЛИЋ. Андрије МИЛОШ, земљорадник, рођен 1921. у Жежевици; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона.

ИМАО ЈЕ САМО 22 ГОДИНЕ

- Ако ме за десет дана не одведу, никада ме више жива неће ухватити.

Али, авај! Мишина се жеља не осШвари. Једне црне августовске ноћи упадоше у кућу црноШројкаши Бојана Ристановића. Мајку и две сестре затворише у једну, а њеГа и млађеГ брата Миодрaга у друГу собу.

Почеше са тучом. Онда обалише Мишу на под. Док су Га двојица држали за руке и ноГе, трећи му клекну на груди. Потезе каму. Стави сечиво под Гркљан па запрети:

- Говори Где су партизански леци и вести?

- Говори, Где се налази илеГална Шехника, док ти Гркљан нисам извадио?

- Можеш ме убити, ја о томе ништа не знам!

- Казаћеш ти, кучкин сине, кад Ше Бојан кроз руке прпусШи!

Конопцем му свезаше руке. Првослав Миловановић - Ебир, уносећи се у лице, иронично се насмеја, претећи:

- Зар да те ја закољем, Прелићу? У партизанима смо добри друГови били.

Овај Га поГледа презриво. Лице му беше криво и у отцима. Ебир се разјари, па Га стопалом са окованом цокулом удари у стомак. Несрећник се стропошта, јаукнувши. Кад Га из куће изведоше, он призва млађеГ брата да му помогне да мокри. Одвели су Га у Ракову, у којој се налазила итала смрти. Неколико пута су Га одводили на саслушање. Ломили му руке и ноГе. Пребијали ребра. Тукли по стопалима. Међу прсте на рукама и ноГама сављали су итапиће, па их стезали, присиљавајући Га на признање.

Онда најсвирепијем зверству присутнише. Камом му пререзаше полни орГан! Он је рукама испод поставе од капута вату кидао, и Грозну рану превијао. Заједно са 11 мученика заклан је 25. августа 1944. Године.

Имао је само двадесет две Године.¹⁵⁶

ЋУРЧИЋ Миљка ЈАНАЋКО, земљорадник, рођен 1913. у Самаили, живео у Жежевици; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; био у Бањичком логору, па у затвору у Краљеву одакле је пуштен.¹⁵¹

УБИЈЕНИ ПО СЕЛИМА (ПОЈЕДИНАЧНО)

БОКИЋ Александра МИЈАЛКО, земљорадник, рођен 1906. у Атеници; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; заклан у Атеници 27. октобра 1943.

НИКОЛИЋ ПЕТАР, изворник, рођен 1906. у Београду; заклан у Атеници 21. септембра 1943.

РУЖИЧИЋ Радомира СРЕТЕН, радник, рођен 1914. у Атеници; борац у Градској партизанској милицију у Чачку; стрељан у Атеници 30. децембра 1941.

СУБОТИЋ Тодора БОГДАН, зидар, рођен 1919. у Атеници; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; вођа одељења партизанске артиљерије на Краљеву; стрељан у Трнави 6. децембра 1941.

Богдан Суботић, зидрски радник потиче из сиромашне сеоске породице. Неожјењен. Члан КПЈ од јула 1941. У припремама устанка 1941. веома активан. У одреду „Др Драгиша Мишовић“ активан борац у свим акцијама и борбама. Од октобра 1941. командир одељења (топа); истакао се као артиљерац, у борбама на опкољеном Краљеву. После повлачења партизанских снага остао у завичају. Четнички „војвода“ Мојсиловић стрелјао га у Трнави код Протића бунара 6. децембра 1941. Сахрањен у сеоском Гробљу у Трнави.¹⁵⁸

ТРИПКОВИЋ Милића БОГОСАВ, поручник БЈВ; рођен 1910. у Аеници; борац Јеличког четничког одреда; ухватили га четници и, зато што није хтео да се бори против партизана, заклали у Атеници 18. октобра 1943.

ОДСЕЧЕНА ГЛАВА

Обавештен о Трипковићевој пасивизацији и активности комуниста и њихових симпатизера у Атеници и Кулиновцима, 16. септембра 1943. Године са својим пратиоцима стиже Предраг Раковић. РавноГорски одбор Атенице нареди

да се за команданта корпуса и његову ордију закољу четири овце и приреди богата гозба. О Богосављевој судбини и заказивању политичког збора одлучују: ПредраГ Раковић, мајор Трифун Ђосић, поручник Мијушко Ристовић и капетан Владимир Мартиновић.

У двориште Богосава Трипковића 18. септембра 1943. Године упадају наоружани четници: Илија МанГовић, Пантелија Дмитрић и Миљко Костић.

- О, Богосаве! - чуо се позив.

- Ко зове? - одазва се домаћин.

- Изађи напоље, имамо за тебе некакав позив!

БоГосав изађе. Беше у дуГачкој кошуљи и Гаћама.

Одмах му свезаше руке. Не дозволише му да обуче стајаће одело.

Предосећајући зло, путем се опирао говорећи:

- Ма пусите ме, људи. Ја нисам нишШа крив.

Уђоше у Кулиновце. Прођоше поред Бугарчића кућа. На имању Војина Бугарчића заклао Га је Раковићев пратилац Миле Козодер.

Убрзо, после свирепог чина, спроводници позваше мештане: Сретена Луковића, Раја Лучића, Добривоја Нешовића, Милорада ПеШровића и Милорада Нешовића. Наредише им да га на рукама однесу у забран, покривен церовим стаблима и проређеном зеленом маховином.

Носећи леи страдалника, од рамена се одвоји Глава. Паде на земљу и откотрља се низ стрму падину. Одважни Добривоје Нешовић, излажући се ризику, одвоји се од поворке. Узе Главу и доне на место Где несрећника сахранише у плиШској јами. Једино је Милорад Петровић препознао закланоГ Богосава...

истог дана, после одржаноГ збора, Сретен Радовановић, борац и инвалид из Првог светскоГ рата, дође код четничкоГ команданта злоглпсног Божа Васиљевића.

- Дошао сам, Господине Божо - поче седа Глава да муца - да Вас замолим за дозволу да се БоГосав Трипковић, као верник, сахрани по хришћанском православном обичају на Гробљу, међу упокојене претке...

Прекидајући га у речи силник дрекну.

- Мари, матора мрцињо! Зато ли си дошао!?

Сироти Сретен поче још више да муца:

- Ама, молим Вас... господине Божо, не чиним то ради себе. Сами знате да ми покојник није у ниу каквом сродству.
 - Па што се онда чешеш и тамо Где те не сврби!?
 - Људи ме замолише. Веле: „Пођи ти, Сретене. Моли... објасни да се плашимо да село каква несрећа не задеси. Да нас, нед'о БОГ, због божјег Греха, Град не потуче.
 - Завежи!... и Губи ми се с очију, док и тебе нисам послао Богосаву, да заједно навлачите тучу и поплаву на село!
 - рекао је претећи обесни командант.¹⁵⁷

ЖИВКОВИЋ Драгољуба СЛОБОДАН, рођен 1924. у Балуги припадник сеоске народне милиције; погинуо од четничких банди у Балуги 21. јануара 1945.

ДОЛОВАЦ Андрије ИСИДОР, земљорадник, рођен 1907. у Балуги; борац Трнавског батаљона; заклан у Балуги 18. септембра 1943.

ПАУНОВИЋ Сава МИЛИЈАН, земљорадник, рођен 1923. у Брезови код Ивањице, живео у Балуги; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници у Брезови и стрељали на Јавору 6. новембра 1941.

БОРОВИЋ Милоја МИЛОРАД, земљорандик, рођен 1905. у Бањици; борац Трнавског батаљона; заклан у Трнави у ноћи између 13. и 14. марта 1943.

СИМОВИЋ Радоја ЉУБИША, земљорадник, рођен 1903. у Бањици; члан КПЈ; сарадник НОП-а; заклан у Стјенику у Бањици у ноћи између 13. и 14. марта 1943.

БАБОВИЋ Милисава ДОБРИВОЈЕ, студент, рођен 1919. у Вапи; члан КПЈ и Окружног комитета СКОЈ-а за Чачак; учествовао у припреми устанка; ухватили га четници и после зверског мучења стрељан у Жежевици 5. новембра 1941.

МАЈСТОРОВИЋ Милинка МИЛАН, земљорадник, рођен 1922. у Вапи; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и отерали у Горњу Горевницу, где је убијен 29. септембра 1944.

РАДОЈЕВИЋ - НИКОЛИЋ Влајка РАДО-САВА - РАДА, домаћица, рођена 1900. у Бањици, живела у Вапи; заклана у Вапи 8. септембра 1943.

МАЈКА

Потера већ пристиже. На челу гониоца био је командир четничке чете Раденко Драгићевић са пратиоцима. Један од пратилаца био је Радоје Томић из суседноГ села Балуге.

Испред куће им се учинише сумњиви неки трагови. Поче испитивање и ислеђивање мајке партизанске.

- Говори Где ти је Радоје!

Мајка као да није ни чула питање. У мислима је била са сином у бункеру. Ударци су пљуштали са вих страна. По сваку цену су хтели да изнуде признање.

- Говори Где се скривају партизани!

Рада је и даље ћутала. Без иједне речи да проГовири. Знала је да од њеноГ држања зависи живот сина.

Бесан збоГ таквоГ држања, Томић јој поднесе каму под Грло и дрекну:

- Говори док ти нисам Грло пререзао.

Она је и даље ћутала. Као да није придавла никакву важност опасности од оштрог сечива. Као у маГновању оживеше јој речи које је сину дала при последњем сусрету:

- Умене будите стурни, Пре ће мајка умрети неГо што би децу своју издала.

- Кољи је! Шта чекаш? Зар не видиш да нећеш добити одговор на макар да јој и кожу дереш - добаци разјарени Драгићевић.

За трен ока Рада се нађе на земљи. Коленом леве ноГе злочинац јој клекну на Груды. Из врата у који се сјури оштро сечиво шикну крв.

Без страха у очима умрла је партизанска мајка Рада. Смрћу својом платила је животе своје деце, партизана који непримећени од потере осташе у бункеру, у непосредној близини места на којем се у ово септембарско јутро одиГра страшан злочин.¹⁵⁹

ТЕРЗИЋ Милисава СРЕТЕН, земљорадник, рођен 1907. у Вапи; борац Трнавског батаљона; заклан у Вапи 13. марта 1944.

НЕЋЕШ НАМ УМАЋИ

Опхрван умором, после вечере леже да се одмори. Савладан дубоким сном, није ни приметио када је пао мрак. Наједном пас бесно залаја. Муж и жена се пробудише.

- То су четници. Долазе да ме воде на клање! - говорио је узбуђени Сретен.

И, заиста, кућа бејаше опкољена од јежсвачких, заблаћских и балужанских четника.

- Склањај илегални материјал! Ако га пронађу, ни тебе неће поштедети.

- Не брини, на сигурном је месту! Неће га лако открити.

У томе се с поља чу позив:

- Устај, Сретене, да нам покажеш пут!

У соби завлада тајац.

- Отварај врата и излази напоље! - чуо се, поново, претећи глас.

- Десанка, дође време да се за увек растанемо! - тужно изусте Сретен.

Мало потом сручи се пушчана ватра. Како је стајао у висини прозора, Сретену зрно распара врат. Он паде, онесвести се.

Напољу се водио гласан разговор:

- Треба видети да ли је мртав.

- Пођи да видиш, ти знаш куда се улази у кућу.

Десанка искочи кроз прозор. Налете на четника Дикана Беличковића из Заблаћа. Овај изненађен поче псовати:

- Нећеш нам умаћи, мајку ти партизанску!

- Разваљуј врата! - чуло се наређење.

- Полази напред! - припретише Десанки.

У собу упаде девет четника. На земљаном поду лежао је у локви крви Сретен.

Један од убица наредбодавним тоном обрати се неком Милошу, познатом по надимку Реџо, Говорећи:

- Кољи то, ови мршави су пуни крви!

Кољач потеже каму. Унесрећеног удари с друге стране рањеног врата. Мученик се задњим атомом снаге борио за живот. Обама рукама снажно стеже сечиво. Онда низ уморно тело спусти клонуле руке. Из исечених шака липтала је крв. Кад су излазили из куће, запретише Десанки:

- Ако кажеш ко га је заклао, и тебе ћемо овкао удесити!

- Сахрањивати Га не смеш док за то не добијеш дозволу! - претио је Милија Дробњак из Вапе.

- Шта дарадим са мртвацем? - питала је несрећна жена.

- Нека Га пашчад поједу, није боље ни заслужио - одговори обесни четник.

Радосни што су ликвидирали Сретена, излазећи из дворишта, бацаше у кућу неколико ручних бомби. Онда се чуше речи песме:

„Од Тополе, од тополе,
Па до Равне Горе,
Све су страже, све су страже,
Генерала Драже...“¹⁶⁰

САВИЋ Светозара ДРАГОЉУБ, земљорадник, рођен 1904. у Вапи; члан КПЈ; председник НОО; борац Трнавског батаљона; претукли га четници батинама, па отеран у Чачанску болницу, где је одмах умро крајем јула 1942.

АНИЧИЋ - БОГОСАВЉЕВИЋ. Радомира МИЛАНКА, домаћица, рођена 1907. у Виљуши; сарадник НОП-а; заклана у Кулиновцима 11. новембра 1943.

МАНДИЋ Радисава ДРАГУТИН, земљордник, рођен 1909. у Виљуши; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; председник МНО у Трнави; тешко рањен од остатака четничких банди; умро у Чачанској болници 17. маја 1950.

МАНДИЋ Радисава ВОЈИСЛАВ, радник, рођен 1922. у Виљуши, члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона; ухваћен и затворен у Краљеву; побегао; заклан у Катрги 1943.

МАНДИЋ Јеврема ЖИВКА, домаћица, рођена 1898. у Виљуши; заклана у Виљуши, као сарадник НОП-а, 29. јуна 1943.

МАНДИЋ Војислава РАДИСАВ, земљорадник, рођен 1887. у Виљуши; сарадник НОП-а; стрељан у Трнави 2. марта 1942.

МАНДИЋ Војислава СВЕТОЗАР, земљорадник, рођен 1898. у Виљуши; борац Трнавског батаљона; заклан у Виљуши 29. јуна 1943.

КАМЕ

Кобног 29. јуна у Виљушу упаде Група кољаша. Предводили су их Предраг Раковић и Жарко Анђелковић. Везаног Светозара и Живку довели су до места Јаруге, на Граници између села Виљуше и Бањице. Док је преки суд заседао, кољашаи нису Губили времена. Обављали су свој рутински посао. Живку и Светозара су ударили моткама куда су стигли. Још свирепије почеше ударати кад сазнаше да су и Живка и Светозар осуђени на смрт. Ударајући их немиле, тражили су признање.

- Чините шта вам је воља, ја о партизанима не знам ништа.

Док су једни тукли Светозара, други су се на исти начин обрачунавали са Живком. Јуначки је и она одолевала страховитим ударцима. Није изговорила ни једну реч признања.

Разјарени зверови потегоше каме. Муњевито се сјуреше оштра сечива у Светозарево тело. Падјаући на земљу, зајаука. Живка, видевши шта учинише са Светозаром, зграби једног кољаша за браду и стаде дрмусати вичући:

- Кукавице, ножевима убијате!

Ине примети Живка када јој двојица кољаша приђоше с леђа. Две каме се истовремено сјуреше у плећа. Живка обливена крвљу сруши се на земљу.

Четрнаест крвавих рана било је на мртвом телу Светозаревом. До њега у локви крви, са седамнаест рана лежала је Живка.¹⁶²

РАКИЋЕВИЋ Танасија ИВАНКО, земљорадник, рођен 1899. у Виљуши; заклан у Горачићима 12. септембра 1943.

ВУЈОВИЋ Љубомира МИЈШСАВ, земљорадник, рођен 1923. у Горичанима; сарадник НОП-а; заклан у Горичанима 31. марта 1945.

БОГДАНОВИЋ Милица ВЕЈШМИР, земљорадник, рођен 1909. у Жаочанима; борац Трнавског батаљона; био у Бањичком логору, иа у Бечу; побегао, поново ухваћен; убили га будаком четници у Жаочанима 29. јула 1943.

РИСИМОВИЋ Радомира ХРИСТОФОР, земљорадник, рођен 1903. у Жаочанима; командир вода у Другој слатинској чети Трнавског батаљона; заклан у Жаочанима 3. септембра 1943.

ЕРИЋ Светислава ВЕЈШМИР, земљорадник, рођен 1904. у Заблаћу; члан КПЈ; учествовао у припреми устанка; ухватили га четници и предали Немцима који су га отерали у Бањички логор; пуштен; убили га четници у Вапи 15. августа 1944.

БУГАРЧИЋ Живка ДРАГОСЛАВ, земљорадник, рођен 1903. у Кулиновцима; припадник НОП-а; члан НОО; убијен код своје куће од остатка четничких банди 18. октобра 1945.

јен код своје куће од остатка четничких банди 18. октобра 1945.

БУГАРЧИЋ Живка МИЛИСАВ - МИЋА, земљорадник, рођен 1922. у Кулиновцима; борац Чачанског НОП одреда; убијен код своје куће од остатка четничких банди 18. октобра 1945.

БУГАРЧИЋ Живка УРОШ, земљорадник, рођен 1912. у Кулиновцима; војник БЛИВ; заробљен априла 1941. и отерам у Немачку; убијен код своје куће по повратку из заробљеништва од остатка четничких банди 18. октобра 1945.

ПЕРИШИЋ Радула МИЛИСАВ - БАТО, свештеник, рођен 1910. у Ивањици, живео у Качулицама; убили га четници у Качулицама 31. августа 1943.

ЛУКОВИЋ Бранислава МИЛУТИН, столар, рођен 1909. у Кулиновцима; борац Трнавског батаљона; заклан у Атеници 21. септембра 1943.

ЈАНКОВИЋ Јова МИЛАН, земљорадник, рођен 1887. у Ласцу; симпатизер НОП-а; одборник НОО; солунац; заклан 17. септембра 1943.

ТОРЛАКОВИЋ Константина КОЛЕ, земљорадник, рођен 1887. у Ласцу; симпатизер НОП-а; председник НОО; заклан у Ласцу 16. априла 1943.

ШТАВЉАНИН Аврама ПЕЛАГИЈА, домаћица, рођена 1880. у Мусиној Реци, живела у Ласцу; заклана у Ласцу 27. априла 1943.

ЈАКОВЉЕВИЋ Велисава ДРАГОЉУБ ЧИЛЕ радник ТТ постројења Железничке станице у Чачку; рођен 1917. у Кукићима живео у Чачку; партизан; заклали га четници у Слатини 10. новембра 1943.

ЈОКСИЋ Миленка РАДМИЛО - РАДЕ, земљорадник, рођен 1903. у Липници; члан КПЈ; позадински радник; ухватили га четници у Прељини и живог закопали у земљу у ноћи између 15. и 16. марта 1943.

ЛАЗОВИЋ Пауна МИЛОСАВ, земљорадник, рођен 1915. у Липници; заклан у Липници 27. маја 1943.

ПРОПАДОВИЋ Милоја ВОЈИН, земљорадник, рођен 1920. у Липници; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и живог закопали у земљу у Премећи у ноћи између 15. и 16. марта 1943.

ЖИВИ ЗАКОПАНИ

Радмила Јоксића и Војина Пропадовића из Липнице четници су дуго држали на списку осуђених на смрт. Знали су да ова двојица одржавају везе са партизанима, али нису за то имали конкретних доказа. Није мали број оних које су

четници само осумњичили за везе са партизанима, па је то био довољан разлог да буду заклани. Зато су смишљали нове муке, свирепије од оних дотадашњих, којима су тако масовно излагали партизанае, њихове симпатизере и сараднике...

- Тражи те командант, кратко одговори вођа патроле.

Када је изашао у двориште видео је везаноГ Војина Пропадовића. Убрзо се и сам нађе везан конопцем уз Војина, с којим је недавно Говорио о неизвесности своје судбине, о борби и слободи.

У току ноћи су их претукли и испребијане довели у село Премећу, или тачније у Премећки поток, Где их је чекала припремљена рака. Свежа земља указивала је да није давно припремљена.

- Улазите унутра! - дрекну вођа патроле пошто их приведе непосредно до широке и дубоке недавно ископане јаме.

Војин се трже, повукавши за собом и Радмила.

- Нећете ме живоГ у јаму! - викао је избезумљено.

- Вежите му конопац око врата! - наређивао је мучитељ.

Силом су обојица уГурани у раку. Мучитељи се прихватише лопата и већ је свежа земља набацивана у раку и на њих.

- Поубијајте нас војнички! Немојте нас живе закопавати - чуо се глас из раке.

Не обазирјући се на молбе ових мученика, свежа земља је све више пунила раку и затрпавала живе Радмила и Војина. Када је земља досегла до појаса, вођа патроле нареди предаха. За тренутак настаде мукла тишина, престале да се чује мукло ударање земље о тела двојице партизана и не одзивања у ноћној тишини. Следећи предаха уследио је када су били затрпани до врата. Само Главе са ужасним Грчем на лицу виреле су из земље. Тренутак само касније и оне су биле поравнате са земљом.

После ослобођења земље, на суђењу у Окружном суду у Чачку, једна група четника, која је учествовала у овом недељу, признала је да је ово учинила, с тим што су рекли да су модрице које је имао Војин, настале када се опирао да жив легне у раку, они су Га конопцем око врата везали и тако Га на силу увукли у раку.¹⁶³

ПРОПАДОВИЋ Милоја КОСАНА, домаћица, рођена 1906. у Линници; члан КПЈ; радила у партизанској кројачници у Чачку; заклана у Чачку 16. септембра 1943.

НИКИТОВИЋ Божидара СЕЛИМИР, земљорадник, рођен 1906. у Мршинцима; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима; отеран у логор на Бањици; пуштен; заклан у Слатини 13. јануара 1944.

ПЛАЗИНИЋ Милојка ДЕСИМИР, земљорадник, рођен 1921. у Мршинцима; борац Трнавског батаљона; убили га четници у Мршинцима 1. децембра 1941.

РОВИНАЦ Душана МИЈАТ, земљорадник, рођен 1919. у Мршинцима; борац Таковског батаљона и члан НОО; заклан у Премећи 30. марта 1944.

ПУПАВИЦА Јездимира ВЕНЦЕСЛАВ, земљорадник, рођен 1907. у Мршинцима; борац Трнавског батаљона; заклан у Обрви 15. марта 1943.

ШОШИЋ Стевана СТАМЕНА, домаћица, рођена 1912. у Мршинцима; сарадник НОП-а; заклана 28. августа 1943.

ВАСИЉЕВИЋ Милојка МИЛОВАН, кројач, рођен 1922. у Петници; члан СКОЈ-а; сарадник НОП-а; заклали га четници у Петници 1. септембра 1943.

ШУНДЕРИЋ Драгише МИЛУН, земљорадник, рођен 1926. у Премећи; борац сеоске народне милиције; погинуо од остатака четничких банди у Премећи.

БОШКОВИЋ Чедомира ТАДИЈА, земљорадник, рођен 1911. у Премећи; борац Трнавског батаљона; заклан у Петници 1. септембра 1943.

ЈОЦОВИЋ Јелесија БОГОЉУБ, машинбравар, рођен 1912. у Слатини; члан КПЈ; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и предали Немцима; отеран у Бањички логор, а затим у Краљево, одакле је пуштен; живог га закопали у Премећи у ноћи између 13. и 14. марта 1943.

КОВАЧЕВИЋ Сретена МИЛИСАВ, ученик гимназије, рођен 1919. у Придворици; борац Драгачевског батаљона; стрељан близу родне куће у Придворици 4. децембра 1941.

КОВАЧЕВИЋ Сретена ЛЈУБОМИР, земљорадник, рођен 1921. у Придворици; борац Драгачевског батаљона; стрељан близу родне куће у Придворици 4. децембра 1941.

КАЛИЊИН ЂОРЂЕ, радник, рођен 1908. у Русији, живео у Чачку; борац Треће трнавске (Слатинске) чете Трнавског батаљона, касније командант коњичког ескадрона; после страховитог мучења стрељан у Трнави 13. децембра 1941.

МАЦАРЕВИЋ Ђура МИЈАТ, земљорадник, рођен 1908. у Слатини; борац Трнавског батаљона; заклан у Заблаћу 1944.

МАЦАРЕВИЋ Радисава МИЛОРАД, радник, рођен 1905. у Слатини; члан КПЈ; политички комесар Треће трнавске чете Трнавског батаљона; убијен у Заблаћу после свирепог мучења 8. децембра 1941.

„НАША ЋЕ ПОБЕДА БИТИ“

Наоружани четници, које је предводио поднаредник Братислав Вучићевић из Балуге, са Светоликом и Драгољубом Петронијевићима, званим Зоњевици, опрезно опколише кућу. На своју несрећу, Милорад беше изашао из кровништа. Био је без оружја. Лако су Га савладали. ВезаноГ су Га спровели у Јаворчев штаб. Када су Га одводили, заједљиво су добацили укућанима:

- Сад му Гледајте леђа, више му их нико неће видети!

Језиво су Га мучили, заједно са ДраГојем Гостиљцем, јединим живим сведоком Милорадове смрти и неустрашивоГ држања пред непријатељем. Када Га приведоше, четник Спасоје Дилтарић скочи на ноГе и повика:

- Где нађосте, соколони, ту комунистичку змију?

Не сачекавши одговор, дршком од револвера поче Га ударати по Глави. Онесвешћен, Милорад се стрпоишта на земљу. Низ лице и врат обилно је текла крв. Избезумљени мучитељ дуГо Га удараше по целом телу. Газио Га и ударао ноГама. Затим је на сцену ступио један кољач. Клечећи на Грудима, наднесећи каму у висини Гркљана, претећи, покушао је да изнуди признање:

- Говори Где си сакрио митраљез?

- Да сам имао митраљез, не бих вам жив пао у руке.

- Говори Где си се скривао! Иначе ћу те камом бости све док ти и последња кап прљаве крви не истече!

- Радите са мном шта хоћете, ништа вам нећу рећи!
У том бануше Немци и четници у једном камиону, којим су пребацивали заробљене партизана у Чачак. Видевши како муче заробљеника, један од Немаца се обрати мучитељима:

- Зашто тако поступате са тим човеком?

- Ово је, господине, окорели комуниста, па сад овако са њим раишчишћавамо неке наше нераишчишћене рачуне.

- Ако је крив - треба Га стрелјати, а не тако мучити.

- Није њих довољно само убити. Овакве изроде треба мучити док им душа на нос не изађе! - објашњавали су крвници.

Настављујући мучење, кољаш је жртву повремено боцкао камом по телу. Ослањајући оштро сечиво о Гркљан, садистички се иживљавао рекавши:

- Сад ћу каму у Гушу да ти заријем!

Блесаво се церекајући, враћао ју је у канију узвикујући:

- Нећу још мало! Нека те, нека! У срце ћу те комунистичко!

Неколико пута је понављао сулуду иГру да би Га, на крају, са осам рана оставио да се мучи. Пошто су га поливајући водом, осветили, саопштили му пресуду којом се осуђује на смрт стрелјањем.

На извршење смртне пресуде, према казивању Драгоја Гостиљца, повео Га је неки четник који се презива Карић. Корачајући смртном стазом, измрцварени комесар партизанске чете стиснутих песница довикнуо је неколицини заробљених партизана:

- ЗбоГом друГови! Наша победа ће бити!

ЊеГове задње речи су паралеле, које су одзвањале из отеклог Грла и набрекних вратних жила. Наставио је:

- Живео Совјетски Савез! Живео друГ Стаљин!

Стрелан је на једном пољанчету, иза Чутовића кућа у *Заблаћу*.¹⁶⁷

МАЦАРЕВИЋ Војислава МИХАИЈ10, земљорадник, рођен 1895. у Слатини; сарадник НОП-а; заклан у Премећи 7. марта 1943.

МАЦАРЕВИЋ. Милорада РАДОСЛАВ, земљорадник, рођен 1925. у Слатини; сарадник НОП-а; заклан у Премећи 7. марта 1943.

МАЦАРЕВИЋ Јелесија СТАНИМИР, земљорадник, рођен 1888. у Слатини; сарадник НОП-а; председник НОО; заклан у Премећи у ноћи између 13. и 14. марта 1943.

ЖИВКОВИЋ Пауна МИЛОРАД - КИРО, земљорадник, рођен 1902. у Трнави; сарадник НОП-а; убијен код куће 18. фебруара 1943.

ЖИВКОВИЋ Владимира ОБРЕН, земљорадник, рођен 1912. у Трнави; као подофицир БЈВ ступио у Чачански НОП одред и био командир Прве Трнавске чете Трнавског батаљона; стрељан у Трнави 6. децембра 1941.

КРСМАНОВИЋ Велимира МИЛОШ, земљорадник, рођен 1907. у Трнави; сарадник НОП-а; заклали га четници у Трнави 14. децембра 1943.

МАНДИЋ Драгомира МИЛАН, земљорадник, рођен 1898. у Трнави; симпатизер НОП-а; убио га брат-четник у Трнави 10 августа 1942.

ПРЕЛИЋ Милована ВИДОСАВ, службеник, рођен 1903. у Трнави; члан КПЈ; позадински радник; заклали га четници на Равној гори 1943.

ТОДОСИЈЕВИЋ Љубомира МИОДРАГ, земљорадник, рођен 1928. у Трнави; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона; ухватили га четници и љотићевци; убијен у Такову 19. јуна 1944.

ЈОШ ЈЕДАНПУТ КАМА ПОД ГРЛОМ

Четници су 7. септембра 1943. Године, извршили још једно клање припадника Народноослободилачког покрета. Овога пута жртве су Јеврем Шолајић и Милун Луковић, оба столарски радници из Кулиноваца, чланови Партије, иначе сасвим сиромашни, а сваки са по петоро деце. Били су врло активни и непоколебљиви сарадници Народноослободилач-

КОГ покрета. Истовремено, са овим двојицом заклан је и Петар Николић, накупац из Београда.

Хватању ових партизана, претходило је такозвано чишћење терена, у коме су четници сакупили децу од 12 -14 година, и водећи их испред себе, вршили претрес шума у Кулиновцима. Веровали су да се због деце нико неће супростављати оружјем. Истовремено су полазили са претпоставком да ће од деце, преко извесних ситних података, доћи до сазнања ко и код кога долази у село. Никог нису нашли у шумама, али су ухватили Јеврема Шолајића и Милутина Луковића и претукли их. Четници Бранко Мишовић и Страјин Илић јашили су Милутина Луковића и присиљавали га да их носи преко три километра, све до куће Давида Којовића, Где је у то време седиште четничке чете. Обојица ових партизана тако су претучени да би, сасвим извенсо подлегли повредама и да нису заклани. Истовремено је приведен и Петар Никблић. Видевши, како четници поступају са Шолајићем и Луковићем и да ће бити убијени, дао се у бекство. Четници из пиушака припуцају за њим и убију га а потом су га претукли...

Овом приликом четници су, поред извршених клања, претукли још неколико лица: Катарину - Катуну Шолајић, жену Јевремову, затим омладинке Олгу и Милену Шолајић, Косару Шићевић, дечака Војина Васиљевића, Јулу Васиљевић, ДраГослава Нешовић, Рада и Димитрија Средојевића. Омладинкама су рекли да су и оне предвиђене за клање, али да су још младе. Иначе, то је четничка изјава у то време, која се често употребљавала.

Добривоје Велисављевић, радник из Чачка, у својој изјави, поред осталоГ, каже:... „Срели смо се Светислав Икодиновић, Саво Стеванчевић и ја. Само што смо започели разГовор и помишљали да се растанемо, пред нама су се појавили злогласни четници Божо, Перо и Станко Црни. Почели су ту да нас бију, да ударају неким коцем, при чему се највише истицао Перо. А пошто је Саво био најстарији међу нама, он је и добио највише батина. Иначе, Саво је био припадник четника. На једном су се нешто сетили и наредили да пођемо пред њима. Нисмо знали куда нас терају. Дотерали су нас до итали покојноГ Аврама Ђирковића. Ту смо видели групу од

око 50 четника, са њиховим вођом Мартиновићем, који су до-терали једну групу симпатизера Народноослободилачког по-крета. Неки су били везани у итали за јасле, а други су ле-жали напољу испребијани. Међу овима напољу у најтежим мукама био је столарски рандик Јеврем Шолајић. Њега су онако испребијаног покрили сламом, па су се окупили око ње-Га четници и решавају да ли да Га запале или закољу. И на крају донесоше одлуку да Га закољу. Нас тројица смо све ово посмаШрали са десетак метара удаљености, јер кад смо до-терани ту, четници су нас поставили у круГ да клечимо и Гледамо у стабло од шљиве. Одредили су стражара да нас чу-ва. Стражар је био један из сталне пратње Мартиновића. Те ноћи четници су мучили оне који су били напољу, а оне у итали нисам моГао да видим. Јеврем Шолајић је заклан те ноћи, а заклан је и Милутин Луковић. Поред њих заклан је још један човек, мени непознат. Тукли су Драгослава Нешо-вића, ОлГу Шолајић, Милену Шолајић, Косару Шићевић и још неке. Остале нисам могао да видим... Ова срамна игра траја-ла је све до један сат после пола ноћи. Тада су почели међу со-бом да траже чије су оштрије каме да би брже завршили и поклали ове „црвендаће“, како су Говорили. На крају за клање је одређен Јеврем Шолајић, Милутин Луковић и неки блаГај-ник из БеоГрада. Пошло се према Средњем атеничком Гробљу, у забран Гвоздена Ненадића, такозвани Турски поток. На-пред иде Јеврем, једва се крећући, затим Милутин Луковић и блаГајник из БеоГрада. За њима су чланови црне тројке: Ра-дослав БлаГојевић, из Паковраћа, Славиша Ђуровић, звани Цивра, из Атенице и Давид Којовић, звани Чупо, такође из Атенице. За њима смо ишли нас тројица - Саво, Светислав и ја. Отерани смо да их закопамо када их покољу. За нама ишао је и четврти члан црне тројке Томислав Ненадић, зва-ни Чумић, стар око 13 Година. Он је одређен да пази на нас тројицу. Ишли смо једном путањом. Одједампут блаГајник је почео да бежи. БлаГојевић је пуцао за њим, а друГи метак дум- дум разнео му је стомак. У том је притрчао Благојевић и расекао Га камом, све до браде. Остале је, Милутина Луко-вића и Јеврема повео тридесетак метара у забран. Лукови-ћа су везали ужетом за дрво, а Шолајића оборили на стомак. Њих четири поседали су на Јеврема Шолајића, а нама наре-

дили да Гледамо Говорећи: „И ви ћете се овако провести“. Запалили су по циГарету, а затим је Давид Којовић звани Чупо, рођени брат Јевремове жене Кате - шурак Јевремов, почео да касати зета слажући једну каму за другом у леђа, Густирјаући уз циГарету. За то време Јеврем је дозивао у помоћ своју децу, молећи за живот, Говорећи да му остаје сиротиња, петоро женске деце, копајући рукама земљу. После забодених 50 и више кама од стране шуркака, издахнуо је у најгорим мукама. Милутин Луковић, пошто је био везан, онесвестио се Гледајући шта се ради са Јевремом. Знао је да и њега то чека. Пришао му је Славиша Буровић, одсекао уже и ухватио га за косу и одсекао му главу. Одвојио је главу од тела и шутнуо низ брдо као лопту. Нама су наредили да ту одмах, у шуми, ископамо раку и сву тројицу сахранимо. Да се ништа не познаје. Отишао сам одмах и ишчупао четири коца за парадајз и пренели смо тела покланих. Имали смо муке док смо у шуми пронашли Главу Милутина Луковића. Саво Стеванчевић је ставио Главу уз тело на врат како је била. После свега овога наређено нам је да се јавимо њиховом вођи Мартиновићу, што смо и учинили. Он нам је рекао: „Ако се за ово чује негде, бићете одрани. Проћи ћете Горе неГо ови. А сада можете кући...“

Била је зора када сам дошао кући. Не спавајући дочекала ме мајка и питала Где сам био. Ни рођеној мајци нисам смео да кажем, плашећи се да ће рећи неГде. Рекао сам да сам чувао стражу четницима.“

Катарина Шолајић, жена закланоГ Јеврема, у својој изјави каже: „Од 1941. Године, па на овамо, код нас кући долазили су Владе Јањић и други илегалци. Јеврем је радио са њима... Ми смо за Народноослободилачки покрет давали задњи динар. У 1943. Години, Јеврем је ишао на састанке у забран Париповића, Средојевића, на МишовиЈи брдо. ЈедноГ дана у септембру, изјутра, дизала сам жито на таван, а Јеврем је био отишао на рад у Чачак. Четници су дошли и отерали Олгу Шолајић. После су отерали и мене, и то босу, како сам се затекла. Децу, њих петоро, оставила сам саме код куће. Мене је отерао Радоје Рафаиловић. Успут ми је говорио да признам Где је Владе, Где су Миломир и Раденко и неће ми ништа фалити. Ја сам казала да не знам ништа. Кад су ме дотера-

ли кући Давида Којовића, а то је кућа где сам се и ја родила, преузели су ме Божо и Перо. Шамарали су ме и погрдним речима ми рекли: „Кажси курво, где су Мандић и Владе Јањић, ти их издржаваш“. Одговорила сам им да нити их виђам, нити знам ишта о њима. Тада су ме тукли док се нисам онесвестила. Потом су ме избацили иза куће, полили хладном водом и везали ме за иљиву. Поред мене је прошао, не гледајући у мене, Благоје Благојевић и тихо ми рекао: „Ништа не признај“. Он ме је очетио у пролазу и заклонио се од страже кад ми је то рекао. Затим су нас отерали у Ђирковића италу. Ту смо затекли Косу Шићевић, Рада и Димитрија Средојевића и ДраГослава Нешовића. Ту су нас затворили у италу, и то сваки у посебан ћошак, да не разГоварамо. Из италеле су изводили једно по једно и тукли. Тада сам чула мушке јауке, али нисам знала ко је, док и мене нису извели напоље. Тада сам видела Јеврема, МОГ мужа, да је дотеран. Тада су из италеле извели и све остале, да Гледамо како муче Јеврема. Њему су изломиле обе руке и ноге и сав је испребијан. Није одао ни једне речи, а доказао ми је да и ја не одам. Само је рекао: „Јадно наших петоро деце“. Довели су и Милутина Луковића, па су и њеГа тукли и мучили. Милутину су биле ноге натечене, сав је отекао, да се није могло ни препознати. Био је за све време мучења свестан. Није ни речи одао... Увече је неко донео вечеру, па пошто су четници вечерали, позвали су и нас жене да вечерамо. Ми смо одбиле. Затим су нас извели у један крај па су довели Дика и Рада Средојевића. Иони нису хтели да вечерају. ВраТгени смо у италу. Онда су нас изводили једно по једно напоље. Тада ме је Перо ударао шамарима и питао где су Владе Јањић и Раденко Мандић. Говорио је да кажем па ћу одмах ићи кући. Рекла сам да Раденка не знам, ни ко је ништа је. Мене су тада вратили, а извели су Дика Средојевића. Кукао је и чули смо батине. Када су Га вратили, био је без доњеГ веша, сав крав, а нама су рекли: „Овакви ћете сви бити и све ћемо вас поклати ноћас...“ Јулу Васиљевић када су тукли и када се онесвестила, бацили су је на бодљикаву жицу. Мене је те ноћи тукао неки Славковић, из Трнаве. Било је и непознатих четника. Упоноћ је у италу ушао Божо Васиљевић, са једним човеком, носећи свећу у руци. Том приликом рекао је: „Види, види, како комунисти лепо спавају“. Раде Сре-

дојезић је у једном ћошку јечао, а ми остали смо ћутали. Тада су почели да нас изводе на саслушање, једног по једног. Нисмо тада тучени. Човек који нас је испитивао мислим да је био Раковић, а тражио је да кажемо Где су Владе Јањић, Раденко Мандић и Миломир Василић. Рекла сам да не знам, а за Раденка да Га нисам никад а ни познавала. Имам петоро ситне деце и треба их на овој оскудици исхранити. Питали су и остале као мене. Остали смо ту до подне. Тада је ушао један од четника и питао нас да ли смо гладни. Рекла сам да нисмо Гладни и да нећемо да једемо ништа. Била сам крвава. Крв ми је текла из уста и носа. Рекоше ми да одем да се умијем и да се поново вратим код њих. Тад рекоше: „Оно паииче смо заклали, па да и тебе смакнемо". На то сам одговорила: „Закољите, једном је мрети"... После тога рекли су ми да идем кући и да никоме не смем рећи шта је било... После тога су сваки дан долазили Драгољуб БуГарчић, Перо, Божо, Давид- мој брат и улазили су у кућу. Отишла сам код Бошка Поповића да молим да сахранимо Јеврема. Бошко ме је марширао, рекавши: „Још питаши за паииче". Од тада је била блокада наших партизанских кућа. После око месец дана, било ми је двоје деце болесно. Устанем и креснем шибицу да деци дам лек и воде. Утом упадну у кућу Милош Ђирковић и још неки, а напољу је било много четника. Нас све истерају напоље и све су претукли. Камом су бушили сламарице, јастуке су распарали. Милош је рекао: „Сви поцркајте, светло не смете палити. Светло неГземо да видимо". Четници нису дали да се тела Јеврема Шолајића, Милутина Луковића и Петра Николића сахране у Гробљу, Говорећи да су недостојни да буду сахрањени у Гробљу.

Радила сам код Васа Јањића и Добринке Јањић, а и код других даби децу прехранила. Тако сам се мучила све до ослобођења. А до ослобођења није се смело састајати са онима који су били комунисти. Па ипак, за све време сам носила летке од Радована Јањића у Чачак у Кулиновце и у друга места. Летке сам носила уплетене у кике. Увек ми је помаГао и излазио ми у сусрет Васо Јањић, иако ни сам није много имао. Исто тако, помаГао ми је и Иванко Шолајић. ЊеГова ћерка Олга, одмах после клања припадника НародноослободилачкоГ покрета, отишла је за Београд".

Из више других изјава, види се да су четници немилосрдно мучили партизане. Тако Сретен Луковић каже: „Тукли су их четници обојицу толико да су Милутину одвалили обе плећке, а Јеврема су сасвим измрцварили. Давид Којовић је извадио Јевремову јабучицу, донео је на ками и показао у кући Влада Ћирковића“. Адам Чутовић, каже: „Ја сам, кријући од четника, превијао Рада Средојевића, јер су Га четници толико тукли да је са њега отпадало месо и виделе су се Голе кости“. Благоје Благојевић, у то време пратилац командира Атеничке четничке чете, каже:... „Јеврема Шолајића и Милутина Луковића, четници су тукли, измрцварили их тукући, тражећи да признају Где су партизани и шта је ко радио за партизане у Атеници и Кулиновцима. Иако су их убијали тучом на смену, смењујући се до зоре, ни један ни речи није изустео, нити ма шта признао“.

Терор над многим партизанским породицама није престајао. О томе постоје бројне изјаве очевидаца и оних који су тучени. Тако Младомир Јевтовић у својој изјави каже: „Мене и Милоша Петронијевића отерали су Славиша Буровић, Радовна Ћирковић и Радомир Перишић. Тражио је и Мицу Јањић. Отерали су нас у четничку чету, код куће Давида Којовићл. успут стално су нас тукли. Ту је Перо Вукомановићрекао, псујући нас, да нас одведу Божу Васиљевићу, код куће Живка Ћирковића. Божо је одмах и мене и Милоша истукао. Мене је тукао летвом, тражећи да признам с ким је отишао Мито и да дам везу. Милоша је тукао Говорећи: „Где ти је Дојчило? Ти овако стар да одеш у комунисте?“ Божо му је наредио да леГне, а чича је хтео да простре капут. Но, Божо му то није дао, већ Га је оборио на земљу и тукао, стално питајући Где је Дојчило. Чича је стално Говорио да се плаши од жандарма, на што је Радојко Матовић, из РиђаГа, рекао Божу: „Остави Га, ја ћу с њим да разГоварам.“ Иначе, Матовић је тих дана из жандарма дошао у четнике. Матовић је чичи иронично Говорио: „Јер се плашио жандарма“. Чича је опет понављао оно што је рекао Божу. Матовић је тада почео да туче чичу коцем, све док се није онесвестио. Тако онесвештеноГ четници су чичу откотрљали до камаре ђубрета и покрили Га капутом. Ја сма у џепу имао „Вести“. Четници су ме тукли и неколико пута вадили каму и потурали ми под Грло. Тражили су да им кажем оно што су ме и раније пита-

ли. Ово су радили Божо Васиљевић и Радојко Матовић, уз присуство више мобилисаних четника. Ја сам остао при својој кући и најзад су ме пустили. Милоша сам понео на леђима до школе и ту сам се са њим раздвојио. Кад сам дошао кући, ухватио сам краве и двоколицу и послао их по Ружји (сестри) и Мари (Милошевој ћерки). Оне су Милоша утовариле у кола и дотерале кући. Стојана, Милошева жена, питала ме је: „Је ли још жив?" Од тада њиховој кући нико није смео да дође".

Од ових батина Милош је дуго лежао, јер је испребијан, а стар је човек.

У ово време четници ру претукли велики број људи, омладине, жена и девојака, па чак и деце. Наводимо неке: Млађа Средојевића, старог 13 година, Драгутина Јањића, Добринку Јањић, Емилију Триповић, Бојану, Радојку, Војислава и Загорку Ђуровић, Милицу Капларевић, Богдана Стеванчевића, Видосава и Боривоја Икодиновића, Милеву Марковић, Младомира, Светислава и Ружу Јевтовић, Драгољуба Недељковића и многе друге. Од батина је исте Године, 23. октобра, умро Боривоје Икодиновић. О једној тучи партизана и симпатизера Народноослободилачког покрета, Благоје Благојевић каже да су најтеже прошли Младомир и Светислав Јевтовић - Ћећо, јер су тучени Гвозденим ланцима - влачезима.

Ситуација по партизанске породице у сваком погледу је изузетно тешка. Четници улазе у куће партизана и њихових симпатизера и односе све што им се допада. Чак и са деце скидају обућу и одећу. Они односе летину, а и све друго што се може однети. При брању шљива четници узимају новац од продатих шљива, а при брању кукуруза, ако породица није могла да обере кукуруз, узимају половину на име бербе и дотеравања кући. При одузимању стоке према наредби, четници узимају и за своје потребе. Тако у кући Стојане - Румене Јањић, од четири краве, колико је било на почетку Године, крајем Године није остала ни једна. Од воћњака шљива нису добили ни динара, а кукуруз из поља, са око једног хектара и 50 ари, добили су минимално. Оваква ситуација доводи до немаштине, па у то време Милица Тодосијевић доноси, с времена на време, по који пакетић хране деци. То ради кријући, јер се кући јавно не сме прилазити. Иначе, Милица Тодосијевић због претње смрћу, у току септембра 1943. Године заједно са оцем Шолајић, одлази у Београд. Обе су чланови СКОЈ-а.

У сарадњи са Српском државном стражом четници убијају Мијалка Ђокића, руководиоца Народноослободилачког фронта у Атеници. Он од почетка устанка непрекидно ради за народноослободилачки покрет. Изградио је бункер, који су користили илегалци, а није откривен за све време рата. После трагедије у Остри примио је преживеле борце и старао се о њима, све док није развијен шири рад и успостављена веза са Окружним комитетом Партије. Милуника, супруга Мијалка Ђокића, умрла је маја 1943. Године, од последица батинања од стране четника. Иначе, у ово време, односно септембра и октобра 1943. Године, четници стално проГоне Ђокића, претресају му кућу, туку њега и децу, и на разне начине спроводе терор. Када је дознао да ће бити убијен, Ђокић се склонио у Чачак. Ухваћен је од стране Српске државне страже, 26. октобра 1943. Године, а сутрадан изведен из затвора и предат четницима. Из затвора Га изводе поручник Пољске страже Петровић и водник Милић. На путу између Лознице и Атенице, четници су Га заклали. Клање је извршио Станко Јовановић- Црни. Сахрањен је на месту Где је и заклан, на сеоском путу.

Поред ових, заклани су и други. Тако је у Трнави убијен Милош Крсмановић. Заклао Га је Илија Манговић из Атенице. На кулиновачкој Чукари убијен је БоГолуб Ристић из Чачка, отац петоро деце. У Атеничком Пољу нађен је леш непознатог човека, који је такође заклан. Старији човек Јован Ненадић, претучен је. О смрти Јована Ненадића, Вукашин Василијевић каже... „Ја сам тада из винограда сишао и ушао у кућу. На једном кревету лежала је Раза, а на другом Јован. Пришао сам Јову, који је био мокар, јер су их после батина полили хладном водом. Питао сам Га: „Шта је, Јово?“ Он је рекао да од њеГа нема ништа. Тражио је воде и рекао да Га окренем. У томе је умро у мојим рукама. ЊеГова жена је умрла касније и уопште није устала после батина. НајГоре ми је било када ми је Раза рекла да видим да се није ућутао од муке, а ја сам јој морао рећи да је већ мртав. Сахранили смо Га ћутке без пратње и ичега“.

Нису четници трпели ни оне људе који су припадали њиховим редовима, а нису хтели да учествују у разним злочинима, које четници, иначе, широко практикују: да кољу, убијају и пљачкају. ЗбоГ тоГа су, 18. септембра 1943. године,

заклали Богосава Триповића, поручника бивше југословенске војске, њиховог присталицу. Од куће су га отерали Илија Манговић, Пантелија Дмитрић и Миљко Костић. Заклао Га је Миле Козодер одсекавши му Главу. Богосав Триповић је поштен човек и није хтео да се бори против партизана. У више махова одбио је покушај четника да Га увуку у своју организацију. Од 1942. Године, чланови његове куће сарађују са партизанима, а Богосав, иако често одржава везу са партизанима и разговара са њима, не одлучује се на одлазак у одред. У два - три маха, непосредно пред смрт, Владимир Јањић је с њим разговарао и покушао да Га ангажује за рад за Народноослободилачки покрет. Једном приликом му је рекао да овако неће дуго остати. Ако не пође у партизана, убиће Га четници. Триповић то није веровао.

Поводом клања Богосава Триповића, Сретен Луковић изјављује следеће... „Потерали су високог човека од Бугарчића кућа, само у доњем вешу и кошуљи. Он је говорио: „Ја, људи, ништа нисам крив“. Мало затим позвали су мене, Раја Лучића, Добривоја Нешовића, Милорада Петровића, Милорада Нешовића и наредили су да Га носимо. Ми смо морали да Га носимо и понели смо Га у забран да Га сахранимо. Богосаву је Глава била одсечена начисто. Кад смо понели леш, Глава се откопљала и нису нам дали да је узмемо. После се окуражио Добривоје Нешовић и отишао и узео Главу. Све смо то плитко закопали. Милорад Петровић је знао који је човек протеран, а ми ниједан нисмо знали. Наређено нам је да не смемо никоме казати где је закопан, по цену живота, нити ко је закопан. Челка, Богосављева мајка, долазила је и молила да јој кажемо где је закопан, а ја нисам смео, јер је мој брат Милутин заклан нешто раније.”¹⁶⁸

ЧАЧАНИ

Четници су од 1941. до 1944. у Чачку усмртили 42 припадника НОП-а и грађана: 19 клањем, а 23 ватреним оружјем. Међу њима било је 14 женских особа, од којих је тринаест заклано.

Чачак је у току рата живео у специфичној ситуацији у односу на села. Овде су биле лоциране окупаторске јединице, делови јаких полицијских снага, Недићеве и Љотићеве једи-

нице. Сви су они радили на уништењу комуниста и других припадника НОП-а, али је и међу њима постојала и одређена нетрпељивост, па су четници мање приступа имали у Чачку. Све ове војне и полицијске службе свакодневно су приводиле и саслушавале особе за које су знале да нису расположене према окупатору и квислиншким властима. Они су највећи број осумњичених упућивали у логор на Бањици, одакле су се многи нашли у другим логорима окупираним Европе, одакле се нису вратили.

Четници су један број бораца НОР-а побиле у јесен 1941. године. Међутим, највише је партизана ликвидираних од четничких „црних тројки“, који су се почетком 1943. године почеле увлачити у град. Оне су постале страх и мора за грађане. Убијале су припаднике НОП-а, али и многе друге грађане, оне који нису удовољили њиховим захтевима да им дају новац или драгоцености. Због „црнотројкаша“ грађани су напуштали град да би сачували своје животе. Неки су се добровољно пријављивали и одлазили на рад у Немачку, други су се привремено склањали у друга места. „Црнотројкаши“ су највише жртва заклали по кућама или на улици.

Тако су животе изгубили:

ПАВЛОВИЋ Филипа МИЛИЦА - ДАРА, професор, рођена 1915. у Чачку; секретар Окружног комитета КПЈ за Ваљево и организатор устанка у ваљевском крају; у јуну 1944. ухватили је четници; покушала да побегне; заклана као тежак рањеник у селу Лелићима 26. јуна 1944; за народног хероја Југославије проглашена 14. децембра 1949.

ХЕРОЈ ДАРА

Павловић Милица - Дара, рођена 14 - XII- 1915. у Чачку, Србија, Наставник. Члан КПЈ од пре рата. У НОБ ступила 1941. Заклана крајем јуна 1944. у Јошеви, код Ваљева. За народног хероја проглашена 14 - XII- 1949.

Основну школу и гимназију завршила је у родном месту. На Филозофском факултету у Београду дипломирала је 1939. Године.

Већ као средњошколка Милица се определила за напредни раднички покрет, а као студенткиња активно је учествовала у револуционарном раду и борби студената Београдског универзитета. Тада је и постала члан КПЈ. После завршених студија била је наставник Трговачке академије у Ваљеву. Истовремено је радила у партијским организацијама у Чачку, Лесковцу и Ваљеву. Рат и окупација затекли су је у Ваљеву. Као члан Окружног комитета Партије за Ваљево остала је у Граду до септембра 1941. Године, кад је због насталих хапшења морала напустити Ваљево. Милица се повукла у околину Града и тамо наставила активан партијски рад. Највише је радила у партијској техници и на организовању обавештајне службе. Захваљујући њеном раду откривена је непријатељска организација на слободној територији и осујећене њене намере.

У ваљевском крају била је позната под илегалним именом Дара. Била је чувена по својој храбрости, упорности и хладнокрвном држању у тешким ситуацијама и по изванредној снажљивости у илегалном раду (била је обучена као сељанка, носила је котарицу са марамицама). Прилике у којима је обављала своју одговорну партијску дужност биле су изванредно тешке. Требало је обновити од непријатеља разбијене партијске организације и припремити поновно дизање народа на оружје. У периоду од 1942 до 1944 Године Милица је заложила све своје способности да се тај циљ постигне. Као секретар Окружног комитета КПЈ Милица је непрекидно радила на јачању партијских организација и на поновном окупљању бораца Ваљевског одреда.

У лето 1944. Године четници су је ухватили у Јошеви. Свирепо су је мучили. Држали су је везану неколико дана у кући у којој су они седели очекујући да ће изнудити неко признање. Једне ноћи Милица је, иако везана, покушала да побегне. Приметили су је и у бекству ранили у Грудима. Ујутру су је заклали у једној оближњој шуми.¹⁷¹

АЗАЊАЦ Ника РАДОСЛАВ - РАДЕ, студент, рођен 1921. у Сјеници, живео у Чачку; члан КПЈ; учествовао у припреми устанка; секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Чачак; заменик политичког комесара Трнавског батаљона и политички комесар Прве трнавске чете; заробили га четници 7. децембра 1941. у Мрсаћу и стрељали у Трнави, после страховитог мучења, 13. децембра 1941.

„НЕ ПЛАШИТЕ СЕ!“

Природа је необично била издашна према Раду Азању, као да је хтела на неки начин да му олакша мукотрпан животу бројној породици даривајући му нека посебна својства која је ретко ко од његових вршњака имао. Говорио је немачки и француски језик.

Био је један од најбољих ученика Чачанске Гимназије, свестрано образован, ретко непосредан саговорник, омиљен у друштву у коме се кретао, свеједно да ли се радило о средњошколској или радничкој омладини. Све је ово поговодало да постане најпре организатор СКОЈ-а у Гимназији да би непосредно пред почетак рата биран за секретара Окружног комитета СКОЈ-а.

Био је у ужем руководству које је организовало Чачански партизански одред „Др Драгиша Мишовић“, а по формирању постављен је за комесара Прве трнавске чете.

С обзиром да су чету сачињавали млади људи, лако је са њима успостављао контакт организујући забавни живот са културно-уметничким програмима лакшег садржаја, са текстовима које је често и сам писао. По формирању Трнавског батаљона, који је стално био компактан (све чете заједно), његов овакав став према борцима посебно цењен је и он је за нас борце, без обзира из које су чете били, комесар батаљона иако су то номинално били други.

По нападу равногораца и почетком немачке офанзиве донета је одлука да се оружје бораца Батаљона сакрије у Горњем делу Трнаве. Посао скривања оружја поверен је њему и још двојици командира чета.

Ухваћен је од равногораца 7. децембра у Мрсаћу. Пошто је Милоје Мојсиловић („Свети Илија“), командант ЈеличкоГ четничкоГ одреда, знао да је Раде учествовао у скривању оружја, изложен је страховитом мучењу да би то открио. Пошто у томе нису успели, довели су Га 13. децембра код школе у Трнави. Нас шездесетак затворених у подруму општинске зГраде у Трнави извели су и постројили. Мојсиловић, желећи да Га пред нама борцима понизи, оборио Га је на земљу, стао ногом на везане руке и питао: „Знаш ли где је закопано оружје“? На то је Раде одговорио да зна. Затим се окренуо према нама рекао нам да се не плашимо, јер у рату мора и да се мре и да ће они једноГ дана одГоварати за то што раде. Када је све то рекао, Мојсиловић Га је ударио ногом и рекао онима који су Га довели: „Водите их“ (Ово их, поред Рада односило се и на Ђорђа Калињина, команданта коњице Одред). ТоГ тренутка Раде је пљунуо Мојсиловића, што је овога разГоропадило, па се окренуо нама и почео прве до њега да удара парабелумом по Глави или рамену.

Када су Га повели, Раде се окренуо поново нама борцима и рекао: „Не плашите се, они су кукавице, пуцаће нам у леђа“. На 50 метара од нас, три равноГорца као да нису чули шта је Раде рекао, пуцали су им у леђа.

Вероватно озлојеђен свим што му се тада догодило и што је доживео, Мојсиловић је извадио из џепа мали блок за писање и наредио једном пратиоцу пружајући блок: „Пиши“ Издиктирао је познати докуменат упућен немачкој команди да пошаљу два камиона да преузму партизане и одмах стрелјају.¹⁶⁹

АЛЕКСИЋ Радомира РОСАНДА- РОСА, кројач, рођена 1920. у Сјеници, живела у Чачку; члан СКОЈ-а; позадински радник; убијена у Дучаловићима 5. децембра 1941.

АЛМОЗЛИНО Јосифа НИСИМ, магистар фармације, рођен 1886. у Београду; носилац Албанске споменице; побегао из Београда са породицом и ступио у Чачански НОП одред; убијен у Овчар Бањи 21. новембра 1941.

У Београду је завршио средњу школу, а фармацију у Бечу. Учествовао је у Првом светском рату и са српском војском прешао Албанију и касније суделовао у борбама на солунском фронту. За учешће у борбама одликован је орденом

белог орла с мачевима, Албанском споменицом и другим одликовањима. Поред свога рада као апотекар, он је био активан и у друштвеном животу. Био је функционер већеГ броја патриотских и хуманих организација. Био је политички веома активан, тражио је слободу и демократију, због чега је про-Гањан и хапшен. Уочи напада Немачке на Југославију априла 1941. Године, Нисим је као резервни потпуковник мобилисан. Из Сарајева, где је био шеф санитарског складишта армије, где га је затекла капитулација, враћа се у Београд. После једне диверзантске акције, коју је извео његов млађи син Елијас-Гута, он је морао са ћерком Реом и женом Терезијом да напусти Београд. Дошао је у Аранђеловац, а затим успоставио везу са Чачанским партизанским одредом у коме су већ била оба његова сина. Дошавши у Одред ставио се на расположење са делом своје имовине и приступио сакупљању санитарскоГ материјала.¹⁶⁸"

АРСОВИЋ Милисава МИОДРАГ, пиротехничар, рођен 1911. у Миланци код Ивањице, живео у Чачку; сарадник НОП-а; заклан у Горњој Горевници 1943.

БОШКОВИЋ Радована ПАВЛЕ, учитељ, рођен 1906. у Подгорици, живео у Чачку; сарадник НОП-а; заклан у Дрежнику код Ужица 18. августа 1943.

ВАСОВИЋ Милоша БОГИЋ, ученик гимназије, рођен 1923. у Грабу, живео у Чачку; члан КПЈ, борац Чачанског НОП одреда; у борби против четника у Ручићима код Горњег Милановца 16. октобра 1943. Био је тежак рањеник, па су га ухватили и убили

ВАСИЉЕВИЋ Алексе ДЕСИМИР, обућар, рођен 1896. у Љубићу, живео у Чачку; сарадник НОП-а; заклан у Атеници 19. јуна 1943.

ВЕЛИЧКОВИЋ Мата ВАСИЛИЈЕ, службеник, рођен 1876. у Лучанима, живео у Чачку; сарадник НОП-а; члан НОО у Лучанима; заклан у Негришорима 3. јуна 1943.

НА СЕОСКОЈ СЛАВИ

Кафана је била празна, јер је Спасовдан, сеоска слава, и сељаци су се налазили код својих кућа. Само за једним сто-

лом је седео Василије Величковић, службеник из Београда, који је био пошао у посету родбини у Лучанима. Уморан од пешачења, сео је овде испред кафане да се одмори и освежи. Стигао и сео на своју несрећу у време наилаaska четника.

Јанковић је одмах сео за њеГов сто и почео Га испитивати: ко је и где путује; има ли четника у БеоГраду; шта се у Граду Говори о краљу и хоће ли он скоро стићи у земљу?!

Непознати се осећао неугодно и уплашено. Страх му се видео у сваком покрету, у очима, у Гласу и свакој изГовореној речи. Седео је као на жару, одГоварао збуњено, неспретно и неповезано. За Милутина Јанковића, човек у изношеном оделу одмах је био сумњив. Само то, али довољно да му се узме живот. Јанковић је наредио:

- Водите то Горе у поток и завришите!

Пушке и аутомати се подтоше и зинуше на недужна човека. Василије устукну пред нишанима и подиже се. Збуњен оним што се зби, постаде послушан као робот и пође преко пута. Тек ту, на друму стаде. Дође свести и схвати шта ће се доГодити. Окрете се, рашири руке, поче викати и молити:

- Немојте, људи, за име божје! Имам децу, жену! Чиме сам вас увредио?! Шта сам ружно рекао?! Ах, боже, шта ме снађе?! Зашто да изГубим главу?!

Јанковић је поново реаГовао. Он је позвао Сретена Ковачевића и још једног четника из своје пратње те приђоше за сто. Њих тројица су одлучивали о животу Василија Величковића. РазГоварали су, Гестикулирали, упирали прстима у хартију на столу, срицали пресуду која се на лицу места писала.

На крају Га позваше. Сретен Ковачевић устаде, скиде капу и остави је на сто, онда направи неколико корака у сусрет осуђеном. Стаде и прочита записник о пресуди:

„Преки суд, састављен од Милутина Јанковића, Сретена Ковачевића и Миће Марковића у селу НеГришорима, општина... осуђује на смрт стрељањем Василија Величковића, службеника из БеоГрада, који краља не признаје и пред четницима изјави да му краљ не треба. Стрељање имају извршити Драган Дуњић и Радисав Николић...”

Осуђеник је поГнуте Главе слушао читање и кад је чуо да је Јанковић командовао: „на извршење!”, окренуо се и без

речи пошао преко пута. За њим су са упереним пушкама кренула два четника, одређени да изврше чин стрељања. Недалеко скренуше са главног пута и одоше путићем поред потока, Горе уз планину. Кад стигоше до дивље трешиње, удаљене неких педесетак метара од Главног друма, једна од њих командова:

- Стани!

Василије стаде и окрете се према четницима.

- Силази доље!- нареди му овај и показа му пушком на суво корито потока.

Осуђеник тек тада проговори. Тешко и опором:

- Немојте ми живот узимати. Помислите се на свога оца. Нисам ништа крив. Пустите ме да побегнем, ето ваш старешина неће видети, заклоњени смо!

Четник је био неумољив. Није хтео или није смео. Он се одмаче један корак и откочи пушку. Одјекну пуцањ, а затим још један. Василије се ухвати за Груди и свали се у јаругу.¹⁷⁹

ВИРИЈЕВИЋ Јанка СВЕТОЛИК, рођен 1908 у Чукојевцу, живео у Чачку; симпатизер НОП-а; заклан у Стопањи код Крушевца 18. јуна 1943.

ВУКАДИНОВИЋ Вукана ЈЕЛЕНА- ЈЕЛА, домаћица, рођена 1922. у Сарајеву, живела као избеглица у Чачку; члан КПЈ; радила у партизанској болници у Горњој Горевници; заклана у Балуги (Прељинској) 18. октобра 1943.

ВУЛИЋЕВИЋ - МИНИЋ Филипа ЉУБИЦА, кројач, рођена 1915. у Пријевору, живела у Чачку; радила у партизанској кројачкој радионици; стрељана у Жејевици код Пожеге 24. августа 1944.

ВУЛОВИЋ Јосипа МИЛАН, сарач, рођен 1902. у Дубу код Косјерића, живео у Чачку; убијен у Гучи 30. новембра 1944.

ДОКИЋ- ПРОДАНОВИЋ Драгослава НЕВЕНА, домаћица, рођена 1905. у Сјеници, живела у Чачку; симпатизер НОП-а; заклана у Ракови 16. децембра 1943.

ЂОКОВИЋ Мијаила ВОЈИСЛАВ - ОКЕТА, ученик гимназије, рођен 1921. у Чачку; учествовао у диверзантским акцијама; борац у Градској партизанској милицији у Чачку; стрељан на планини Јелици 15. децембра 1941.

ЂОРЂЕВИЋ Милије СЛАВКО, берберин, рођен 1890. у Локошници код Лесковца, живео у Чачку; сарадник НОП-а; убијен на планини Јелици 25. децембра 1941.

Живковић Илије ПРЕДРАГ - Предо, студент права, рођен у Пљевљима, живео у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; убијен у Чачку 30. новембра 1941.

ЗЕЧЕВИЋ Велимира РАДОСЛАВ - РАДЕ, радник, рођен 1926. у Чачку; заклан у Трбушанима 10. септембра 1943.

ЈОВАНОВИЋ. Риста АЛЕКСАНДАР, кафеџија, рођен 1905. у Новој Вароши, живео у Чачку; сарадник НОП-а; заклан у Чачку 31. августа 1943.

КУБЕЈШ ЉУБИША, радник, радио у Фабрици хартије у Чачку; сарадник НОП-а; убијен.

МАРИНКОВИЋ Грујице ЈОВАН - ЈОВО, кафеџија, рођен 1914. у Горњој Црнући, живео у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; заклан у Слатини 28. августа 1943.

ВОДА ЦРВЕНА ОД КРВИ

Уместо у полицију, Јова одведоше у село Трnavу. Три дана су га мучили у намери да изнуде признање. Ни речи не изнудише. Онда га 28. августа везаше конопцем за чезу и отераше у село Мршинце. Привели су га, заједно са Капларевићима, уз обалу Мораве. Гледао је како њих кољу. Са њим су били још једна жена и два човека. Знали су да ће за који тренутак и над њиховим вратом блеснути оштро сечиво четничке каме. Јово није желео да се пасивно препусти ударцима безгласних муња. Грозничаво је размишљао шта да ради. Са чела се сливаху ледене капи зноја. Тихим се Гласом обрати спроводницима:

- Одрешите ме да се свучем.

Било је на њему ново одело, па злочинци без много размишљања на то пристадоше.

Венама претрнулих везаних руку појури топла крв. Двојицу чувара обори, а затим скочи у таласе реке. Зарони, а затим снажно заплива. Одмицао је низ Мораву, на којој је проводио многе безбрижне часове.

Спроводници се прибранише. Проломи се пуцањ и меци севнуше. За тренутак на површини воде се није ништа видело. Онда пливач изрони. Проломи се неуједначена паљба. Бистра вода поцрвене од крви. Пливач потону... Ношен матицом још је пловио низ реку и зауставио се на витлу воденице. Два дана су Га наГризале рибе, које су у јатима налетале...

*Када је родбина дошла по мртве, помагаху једни други-
ма у идентификовању лешева својих драгих а унесрећених.*

- Ко ли је овај?

*Саговорник се наГну: „То је онај кафешија Јово из Чач-
ка”.*

*Сутрадан је мајка Лена дошла са сестром Миљом Обу-
ћином на злокобну реку. ПоГледаше леи. Пушчано зрно оста-
вило је рупу на Глави. Испод врата зјапиле су ране, које су на-
Гризале рибе. ИзГледало је као да је заклан.*

*- Куку мени, несрећници- оте се мајци Лени болан јаук
из Груд.*

*За колима, на чијој душеми је лежао леи прекривен ћи-
лимом, корачале су две сестре. Лена и Миља. СтеГнута срца,
без суза и јаука да не би одале коГа спроводе.*

- КоГа то терате?- питао је један вођа патроле.

*- Ово је мој шеГрт из Чачка, купао се па се утопио- од-
Говара, уместо мајке, сестра Миља.*

*Без посмртних почести и обреда, скривено и скоро не-
чујно сахрањен је Јово Маринковић на Чачанском Гробљу.
Ћутке, као што је било и њеГово држање...*

*А на путу слободе пали су и Рајица и Селена Маринко-
вић, и сестра Лена, и зет Марко Мојовић...*

*Имена четворо Маринковића: Рајице, Јова, Лене и Селе-
не велика су и светла имена.¹⁷⁰”*

МАРИНКОВИЋ Мијаила СЕЛЕНА, дома-
ћица, рођена 1915. у Љуљацима, живела у Чач-
ку; члан КПЈ; нозадински радник; заклана у
Љуљацима у мају 1943.

МАРКОВИЋ. ВАСИЛИЈЕ, дезинфектор,
рођен 1895; убијен у Миросаљцима 1942.

МАРКОВИЋ Николе ПЕТАР- ПЕРИЦА,
електромеханичар, рођен 1920. у Жежевици,
живео у Чачку; члан КПЈ; борац чачанског
НОП одреда; заклан у Рајцу 13. јануара 1944.

МАСЈ10ВАРИЋ Јована РАДОЈКО, столар, рођен 1887. у Средњој Реци, живео у Чачку; борац ЈБубићког батаљона и Пете дивизије НОВЈ; заробили га Немци на Златару као тешког рањеника и предали четницима, који су га стрељали код Ивањице 1944.

МИЛЕНКОВИЋ Љубомира МИЛОРАД, ученик гимназије, рођен 1921. у Скопљу, живео у Чачку; члан СКОЈ-а; борац Љубичког батаљона; стрељан у Миросалцима 13. децембра 1941.

МИТРОВИЋ Тиосава МИЛЕНИЈА, домаћица, рођена 1898. у Лучанима, живела у Чачку; симпатизер НОП-а; убијена у Лучанима 15. јуна 1943.

МОЈОВИЋ Милица ЛЕПОСАВА - ЛЕПА, чиновник, рођена 1920. у Заграђу код Горњег Милановца, живела у Чачку; члан КПЈ; позадински радник; заклана у Пољани код Трстеника 28. децембра 1942.

НЕШКОВИЋ Витомира МИРОЉУБ - ЖАЦО, кројач, рођен 1918. у Цеглеру у Аустрији, живео у Чачку; као истакнути члан КПЈ учествовао је у припреми устанка; заменик политичког комесара Трнавског батаљона 1941; секретар Среског комитета КПЈ за срез трнавски; заменик политичког комесара обновљеног Одред; убијен у Прислоници, на падинама планине Вујан 22. јануара 1944.

Живот Мирољуба Нешковича Жаца био је саткан од борбе, од храбрости. Сав посвећен тежњи радничке класе за ново, за будућност. У НОР-у: он је био организатор устанка, руководиоца док су пламтеле пушке осветнице, потом илегалца, партијски руководиоца, борац и руководиоца обновљеног Чачанског НОП одреда „Др Драгиша Мишовић“.

Он је на делу, током читавог НОР-а, доказивао да борба за слободу не престаје, да Чачански НОП Одред непрекидно туче окупатора и домаће издајнике.

Једна улица у Чачку носи име овог прослављеног партизана. Налази се у Месној заједници Бељина, између улица које су обележене бројевима 9 и 11.¹⁷⁰

НОЖАНИЋ ГОСПАВА, радница, рођена 1908. у Травнику, живела у Чачку; симпатизер НОП-а; заклана у Чачку 1943.

ПАВЉИЋИЋ. Војислава ВЛАДАН, радник, рођен у Гривској код Ариља, живео у Чачку; симпатизер НОП-а; заклан у Чачку 31. августа. 1943.

ПАЈИЋ Вељка ВОЈИСЛАВ, столар, рођен у Вирову, живео у Чачку; члан Среског комитета КПЈ; организатор устанка у драгачевском крају; заменик политичког комесара чете у Драгачевском батаљону; убијен на свиреп начин на месту Руја између Дучаловића и Лучана 22. септембра 1941.

УБИЈТЕ ГА ИЗ ПУШКЕ

За време борбе у Овчарко-кабларској клисури, када су се Немци 22. септембра повлачили из Пожеге према Чачку, група бораца Драгачевске партизанске чете са Војиславом Пајићем избила је на висове изнад Дљина. Како се борба преносила према Овчар-Бањи, Пајић се одвојио од другова и сам кренуо путем ка Овчару да осмотри терен. На Руји, изнад Негришиора је налетео на четнике Милутина Јанковића. Воја Пајић је био познат у овом крају као партијски активиста. Јанковић се није предомисљао ни трена. Одмах га је напао ударцем у слепоочницу. Уистом моменту остали четници су га зграбили за руке и пушку. Разоружали су га.

Воја Пајић се опирао, бранио, претио да ће за своје поступке одговарати, позивао се на договор о сарадњи четника и партизана, али ништа није помагало. Четници су следили свога вођу и као лешинари се бацили на недужна човека. Као да се такмиче, почели су да га туку кундацима, набадају пушчаним цевима по телу и Глави. Од тежих удараца Пајић се нашао на земљи. Јанковић је предњачио. Као дивља звер, кад осети крв, бацао се на своју жртву. Жаром садисте, скочио му је на Груды и почео Газити, а затим му штикну војничке цокуле ставио на очну дупљу и под тежином сопственог тела уврнуо ногом. по цокули је прснула крв.

Неко од присутних, који је и сам учествовао у тучи, не издржа. Окрене Главу у страну да не Гледа и повика:

- Доста! Грота је више! Убијте Га из пушке!

Задихани Јанковић послуша. Одмаче се за корак од полумртваГ и унакаженоГ човека и откопча футролу пиштоља. На месту злочина одјекнуше пуцњи. Прво један, па онда други и трећи. Они реско запараше ваздух и разлежући се доле према Негришорима, заискрише мржњу и проклетство, најавише братоубилачки рат. Обливен сопственом крвљу, упрљан земљом и планинском травом, лежао је Војислав Воја Пајић, заменик политичкоГ комесара ДраГачевске партизанске чете, један од првих жртава четничкоГ терора, сведочанство о једном тешком времену. И срамота какве на свету нема, лежала је.¹⁷²

РАДОСАВЉЕВИЋ Михаила КОСАРА, радница, рођена 1887. у Слатини, живела у Чачку, мајка Момчила Рдосављевића, команданта Чачанског **НОП** одреда; заклали је Четници у Кукићима 3. септембра 1943.

КОСАРА

Иако у одмаклим Годинама Косару Радосављевић није могла никако да заобиђе судбина многих других њених познаника. Јер, била је код четника записана у „црну књиГу“, а испред њеног имена било је стравично слово „З“.

Једне авГустовске вечери 1943. Године дошли су кољачи код Косаре, чупави, закрвављених очију. На шубарама им застрашујући амблем- мртвачка Глава, са реденицима. Сви су носили добро наоштрене каме, увек спремне да се зарију у жртву. Кољачи су углавном били млади људи, склони садизму и врхунски обучени за мучење људи.

Двојица кољача добили су наређење да је извуку из куће. Ухватили су је за мршаве и слабачке руке и на најГрубљи начин извукли напоље. Отимала се и бранила, али, увидела је да је немоћна да избеГне злу судбину. Зањихала се и пала, али је из своГ слабачкоГ тела довикнула:

- Ви мене мучите, али знајте да ћете доживети веће муке него ја. Партизани ће победити. Убићете мене, издајници, већ сте се доста напили народне крви, али нећете убити све партизана, нећете убити правду!

Измрцварену и полумртву одвукли су је на обалу Мораве. После неколико дана пронашао ју је муж њене сестре. Кришом су је дотерали и сахранили на Слатинском гробљу, без присуства грађана и без знања четничког руководства.

Умрла је Косара Радосављевић, „челик-мајка“, како ју је назвао њен биоГраф Ратко Трипковић. Није дочекала слободу, за коју се свом снагом борила и она и њен Моле, кога стрељаше 1941. Године. Није ни сазнала да је њен син Слободан стрељан на Бањици 1943. Године и да је њена снаха Вера, супруга Молова, на Бањици доживела исту судбину. Њена велика љубав син Миле погинуо је 1944. Године као јунак прекаљених пролетерских јединица.

У овом ратном вихору нестала је цела породица дичне мајке и борца Косаре Радосављевић.¹⁷³

РИСТИЋ. Перише БОГОЉУБ, службеник на железници, рођен 1909. у Манојловцу, живео у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; заклан у Атеници 13. децембра 1943.

РИСТОВИЋ. Дмитра ГОРДАНА - ГРОЗДА, граверка, рођена 1925. у Трнави, живела у Чачку; борац Чачанског НОП одреда; заклана у Јанчићима у јуну 1943.

СРЕДОЈЕВИЋ Спасоја СЈ10БОДАН- БОБО, механичар, рођен 1916. у Атеници, живео у Чачку; члан СКОЈ-а; борац Чачанског НОП одреда; убијен у Гучи 17. децембра 1941.

СТЕВЧИЋ Бранка НЕНАД- КЛАКЕР, машинбравар, рођен 1919. у Трстенику, живео у Чачку; члан КПЈ; секретар Окружног комитета СКОЈ-а; борац трнавског батаљона; стрељан у Жежевици 2. децембра 1941.

ТЕРЗИЋ Николе СТАНИСЛАВА - ЦАЈА, свршени матурант, рођена 1923. у Дучаловићима, живела у Чачку; члан Среског комитета СКОЈ-а и секретар Месног комитета СКОЈ-а за Чачак; више пута хапшена; заклана у Горњој Горевници 11. новембра 1943.

ЦАЛИНИХ ПЕТ МИНУТА

Млада партизанка, Станислава Цала Терзић из Чачка, у једном окршају са таковским четницима у Грабовици, код ГорњеГ Милановца, би рањена у ногу и заробљена. Приведоше је команданту батаљона ДраГославу Марковићу. Кад стиГоше у Шаране, о заробљеници обавестише ПредраГа Раковића.

- Задржите је под стражом до даљеГ наређења - саопштио је Раковић.

У јулу је уследило прво саслушање:

- Слушај, Цало - почео је Раковић. - четири Године сам, као гимназијалац, становао код твога оца, чика Николе. Ње-Га ради, остављам те у животу. Наравно, бићеш под присмотром. За евентуални покушај бекства, стрељаћемо тебе и твоје родитеље...

По наређењу четничких власти, Цалу спроведоше у Горњу Горевницу и распоредише у кућу Мирослава Мика Недељковића. Крајем септембра, 1943. године, у село бану Бојан Ристановић. Пратила су Га два непозната кољаша.

Последње септембарске ноћи, пред Миковом кућом чу се продоран позив:

- Домаћине!

- Ко зове?

- Је лиу кући Станислава?

- Јесте. Зашто те то интересује?

- Нека се брзо обуче и изађе напоље! - наређивао је придошлица.

Убрзо, Цала изађе. Напуштајући двориште, са собом поведоше домаћина и Рајка Милојевића. Наредише им да понесу будак и лопату.

- По Раковићевом наређењу, водимо те на саслушање - осорно саопштише девојци.

Испред осуђенице је ишао један кољаш. За њим други, иза њих Мико и Рајко. Пређоше поток Бубовина. Испеше се на десну обалу, обраслу жбуњем и џеровим стаблима. Испод њих, Мико и Рајко копају раку. Видевши шта јој се спрема, несрећна девојка обрати се кољашима:

- Немојте ме одмах убити. Продужите ми живот бар за пет минута - обраћала се молећиво, надајући се да ће однекуд доћи Раденко Мандић са својим борцима да је ослободи.

- Толико ти можемо учинити! - сложише се кољаш, запаливши цигарете.

- Одзвонише твојих пет минута! - огласи се кољаш, прихватајући се каме.

- Поштедите ме још мало - замоли осуђеница.

- Што ти то вреди, КОГ ђавола? - огласи се кољаш да запали, другу цтарету.

Кад баџи опушак, подиже се и пође према несрећној девојци.

- Оставите ме још који минут - тихо зацвиле Цала.

- Докле да те остављамо! - дрекну кољаш, скочивши на ноге.

Потеже каму и снажним замахом зари је између врата и кључне кости.

Тело се, уз болан јаук, сруши...

Крајем лета 1944. Године, не знајући за судбину своје јединице, Никола Терзић се, једном приликом, сусрете са Раковићем.

- Где ми је Цала? - питао је несрећни отац.

- Не знам, чика Никола, питај Бојана.

Кад и црноГ вођу упита за своју кћер, овај му одговори:

- Питај Раковића, чика Никола.

Тек тада, несрећном оцу би јасно каква је судбина заде-сила његову миљеницу.¹⁷⁴

ТОДОРОВИЋ Илије ДРАГАНА, ученица гимназије, рођена 1924. у Београду, живела у Чачку; члан СКОЈ-а; борац Трнавског батаљона; стрељана као тежак рањеник у Рајцу 3. децембра 1941.

ТОДОРОВИЋ Љубомира МИЛАН - ЧАВО, механичар, рођен 1914. у Чачку; члан КПЈ; сарадник НОП-а; заклан у Рајцу 8. децембра 1942.

ТОШИЋ Димитрија СТОЈА, дипломирани правник, рођена 1917. у Чачку; члан КПЈ; радила у партизанској Команди места у Чачку; заклана у Балуги (Прељинској) 18. октобра 1943.

СТАМЕНА СТОЈА

Ноћу, 19. новембра 1943. године, испод прозора собе у којој је становала зачу се глас непознатог човека:

- Домаћине!

- Ко зове? - огласи се Живота.

- Је ли Стоја код куће?

- Ако је тражи?

- Патрола.

- Куда ћете с њом у ово доба?

- Стоја да изађе, а са њом нико нека не излази! - наређивао је из мрака непознати човек.

Када је сестра пробуди и рече јој да је тражи патрола, Стоја, предосећајући крај, рече тужним Гласом:

- Са овога пута ти се, сејо, нећу вратити.

Поред пута у воћњаку заклоњени мраком чекали су Жарко Боришић, Бојан Ристановић и Миле Милетић. Склонили су се даље из страха да у случају отпора избеГну ударце или пушчана зрна.

Тешко је реконструисати све што је Стоја те стравичне ноћи претрпела. Они који би моГли нешто рећи о томе, преживели делимично учесници у злочину, данас неће да кажу ништа. Ћуте. Или је у питању страх, или Грижа савести. Или ко зна шта друго. Тек, ћуте.

А оно што се шапутало у току рата, оно што је некако процурило од уха до уха, ипак ћемо забележити. Трифун Ћосић, заменик команданта ПравногорскоГ корпуса Предрага Раковића, испричао је једну истину. Пренео му је лично Бојан Ристановић и Жарко Боришић.

Из Миоковаца Стоја је спроведена у Прељину. Понижавања и мучење трајало је до поноћи. Захтевали су и предлагали јој да се придружи покрету четничком. Знали су да су такви предлози излишни.

Нашли су је заклану на путу између Прељине и Мрчајеваца.

На раскрсници. С њом су била још два леша, покривена пескушом.

Касније Жарко Боришић о том злочину Говорио Ћосићу:

- Намучили смо се око партизанке Стоје, до зла бога!

- *Како то? - интересовао се Ћосић?*
- *Мани бога ти - рече Жарко и одмахну руком, желећи да тиме одагна непријатно сећање.*
- *Да вас није вређала, као што то комунисти знају?*
- *Што се тога тиче, умрла је јуначком смрћу. Пркосила је до краја живота. Задње речи са којима се опросила биле су: „Живела Русија“.*
- *Није то за комунисте ништа необично.*
- *То није, али нас је изненадило нешто друго. Замисли, завршила је факултет у Београду, пре четири Године. Вуцала се са комунистима, а остала читава! Невина!...*
- *Јеси ли си Гуран у то?*
- *Бојан је био први. Он ми је рекао, када сам после њега ја дошао на ред.*

И ето, тако се шапатом, у „поверењу“, преносио део истине о Стојиним мучењима и тешком предсмртним часовима. Грозота која и без потпуног сазнања догађаја и истине до краја, сувише је велика.¹⁷⁵

ЦЕЗНЕР Јосипа ЈОСИП, рођен 1897 у Сомбору, живео у Чачку; заклан у Лисицама 1943.

ЦУПАРИЋ Арсенија МАРКО, трговачки помоћник, рођен 1921. у Ивањици, живео у Чачку; члан КПЈ; борац Чачанског НОП одреда и Друге пролетерске бригаде; као тежак рањеник после свирепог мучења стрељан у Трудову марта 1944.

ЦОКОВИЋ Анђелка ДОБРОСАВ - ЦОКОВАЦ, обућар, рођен 1910. у Сјеници, живео у Чачку; борац чачанског НОП одреда и Друге пролетерске бригаде; стрељан у Босни 1942.

ЖРТВЕ ЖАНДАРМА, НЕДИЋЕВАЦА И ЉОТИЋЕВАЦА

Можда ови подаци о жртвама жандарма, недићеваца и љотићеваца говоре да они нису били посебно острашћени у прогону комуниста, њихових присталица и сарадника и да их они нису масовно убијали. Међутим, мора се имати у виду да су они били блиски сарадници окупатора и да су учествовали у многим акцијама када су комунисте робили, приводили, осуђивали и стрељали. Не треба заборавити да су ове војне групације, заједно са четницима, највећи број партизана који су живели, или су се били склонили, по селима похватили и